

2022

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Beyhan Betül Bilgin

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**GÖRME ENGELLİ YETİŞKİN BİREYLERİN SOSYAL
DESTEK ALGILARI, GELECEK BEKLENTİLERİ VE
UMUTSUZLUK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BEYHAN BETÜL BİLGİN

SOSYAL HİZMET POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI PROGRAMI

Ankara, 2022

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**GÖRME ENGELLİ YETİŞKİN BİREYLERİN SOSYAL
DESTEK ALGILARI, GELECEK BEKLENTİLERİ VE
UMUTSUZLUK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BEYHAN BETÜL BİLGİN

SOSYAL HİZMET POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI PROGRAMI

Ankara, 2022

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Görme Engelli Yetişkin Bireylerin Sosyal Destek Algıları, Gelecek Beklentileri ve
Umutsuzluk Düzeyleri arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Beyhan Betül BİLGİN

Yüksek Lisans Tezi

26/07/2022

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Rıza GÖKLER

Jüri Üyeleri

Prof. Dr Emrah AKBAŞ

Prof. Dr. Rıza GÖKLER

Prof. Dr. İshak AYDEMİR

Okuduğumuz ve Savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans/Doktora
derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

Doç Dr. Fatma Elif KILINÇ

Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans/Doktora derecesi için gereken tüm şartları sağladığını tasdik
ederim.

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlamasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, nu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içibde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

26.07.2021

Beyhan Betül BİLGİN

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam süresince beni destekleyen saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Rıza GÖKLER'e ve yüksek lisans eğitimim boyunca destekleyici tavrı için Prof. Dr. Cengiz ÖZBESLER'e,

Araştırmama katılan görme engelli yetişkin bireylere, katılımcılarıma ulaşmamı kolaylaştıran Altı Nokta Körler Derneği ve Gören Kalpler Derneği'ne

Kararlarım ve hayallerim doğrultusunda daima desteklerini hissettiğim, yıldığım veya vazgeçmek üzere olduğum tüm anlarda beni güçlendiren ve yeniden devam etmemi sağlayan sevgili annem ve babama,

Araştırmamın veri toplama sürecinde üstün çabalarıyla bana yardımcı olan ve tezimle ilgili diğer tüm süreçlerde de beni yalnız bırakmayan sevgili arkadaşım Harun Ahmet TÜRKCAN'a

Saygı, sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
2. GENEL BİLGİLER	5
2.1. Engellilik	5
2.1.1. Engellilik Tanımları	8
2.1.2. Engelliliğin Tarihçesi	9
2.1.3. Engelliliğe Yönelik Modeller	12
2.1.4. Engellilik Türleri	16
2.2. Engellilik Mevzuatı	18
2.2.1. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası	18
2.2.2. 5378 Engelliler Hakkında Kanun	19
2.2.3. Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	19
2.2.4. Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik	19
2.2.5. Maluliyet Tespiti İşlemleri Yönetmeliği	20
2.3. Sosyal Refah ve Sosyal Politika	20
2.3.1. Sosyal Refah	20
2.3.2. Sosyal Politika	21
2.3.3. Sosyal Hizmetin Sosyal Refah ve Sosyal Politika ile İlişkisi	22
2.4. Türkiye’de Engellilik ve Sosyal Politikanın Gelişimi	23
2.5. Uluslararası Düzeyde Engellilik ve Sosyal Politikanın Gelişimi	27

2.5.1. Birleşmiş Milletler ve Engelliğe Yönelik Gelişmeler	27
2.5.2. Avrupa Birliği ve Engelliğe Yönelik Gelişmeler	29
2.6. Ayrımcılık	32
2.6.1. Engelliliğe Dayalı Ayrımcılık	34
2.7. Görme Engellilik	35
2.7.1. Görme Engelliliğin Nedenleri	36
2.8. Görme Engelliliğin Bireye Çok Boyutlu Etkisi	38
2.8.1. Ruhsal Etkiler	38
2.8.2. Bilişsel (Kognitif) Etkiler	40
2.8.3. Psikososyal Etkiler	42
2.8.4. Fiziksel Etkiler	43
2.8.5. Dil Gelişimine Etkisi	44
2.9. Görme Engellilerin Karşılaştıkları Sorunlar	45
2.9.1. Eğitim Sorunları	46
2.9.2. Sağlık Sorunları	47
2.9.3. İstihdam Sorunları	48
2.9.4. Sosyal Sorunlar	49
2.10. Görme Engellilere Yönelik Eğitim	51
2.10.1. Kaynaştırma Eğitimi	53
2.10.2. Destek Eğitim Odası	54
2.10.3. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Desteği	54
2.11. Sosyal Destek, Gelecek Beklentisi ve Umutsuzluk Kavramları ...	55
2.11.1. Sosyal Destek	55
2.11.2. Gelecek Beklentisi	56
2.11.3. Umutsuzluk	57
3. MATERYAL VE YÖNTEM	59
3.1. Araştırmanın Modeli	59
3.2. Çalışma Grubu	59
3.3. Veri Toplama Araçları	60
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	60
3.3.2. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	60
3.3.3. Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği	61
3.3.4. Beck Umutsuzluk Ölçeği	61
3.4. Veri Toplama Süreci	62

3.5. Verilerin Analizi	63
4. BULGULAR	64
4.1. Katılımcılara İlişkin Tanıtıcı Bilgiler	64
4.2. Katılımcıların Sosyal Destek Algılarına İlişkin Bulgular	69
4.3. Katılımcıların Olumlu Gelecek Beklentilerine İlişkin Bulgular	70
4.4. Katılımcıların Umutsuzluk Düzeylerine İlişkin Bulgular	71
4.5. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek, Olumlu Gelecek Beklentisi ve Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular	72
4.6. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanlarının Sosyodemografik Özelliklerine Göre Farklılaşmasına Yönelik Bulgular	75
4.7. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanlarının Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşmasına Yönelik Bulgular	92
4.8. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanlarının Engel Durumlarına Göre Farklılaşmasına Yönelik Bulgular	97
4.9. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanlarının Sosyal Özelliklerine Göre Farklılaşmasına Yönelik Bulgular	101
5. TARTIŞMA	112
5.1. Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine, Eğitim Durumlarına, Engel Durumlarına ve Sosyal Özelliklerine Yönelik Bulguların Tartışılması	112
5.2. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği'nden Aldıkları Puanlara İlişkin Bulgularının Tartışılması	113
5.3. Katılımcıların Algıladıkları Sosyal Destek, Olumlu Gelecek Beklentileri ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışılması	115

5.4. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Puanlarının Sosyodemografik Özelliklere Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması	117
5.5. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Puanlarının Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması	120
5.6. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Puanlarının Engel Durumlarına Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulgular	120
5.7. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Puanlarının Sosyal Özelliklerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması	121
5.8. Katılımcıların Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği Puanlarının Sosyodemografik Özelliklere Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması	124
5.9. Katılımcıların Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği Puanlarının Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması	127
5.10. Katılımcıların Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği Puanlarının Engel Durumlarına Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulgular	128
5.11. Katılımcıların Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği Puanlarının Sosyal Özelliklerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması	128
5.12. Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanlarının Sosyodemografik Özelliklere Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması	129
5.13. Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanlarının Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması	133
5.14. Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanlarının Engel Durumlarına Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulgular	134
5.15. Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanlarının Sosyal Özelliklerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması	135
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	136

7. KAYNAKLAR	140
8. EKLER	148
EK-1. Katılımcı Bilgilendirilmiş Onam Formu	148
EK-2. Kişisel Bilgi Formu	149
EK-3. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	151
EK-4. Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği	153
EK-5. Beck Umutsuzluk Ölçeği	154
EK-6. Özgeçmiş	156

ÖZET

Görme Engelli Yetişkin Bireylerin Sosyal Destek Algıları, Gelecek Beklentileri ve Umutsuzluk Düzeyleri arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Engellilik her toplumda her dönemde var olan bir olgudur. Engel durumu engelli bireyi ve dolaylı olarak da toplumu etkilemekte aynı zamanda da toplumdan etkilenmektedir. Bu etki döngüsü dahilinde bireyler için engelli olma halinin yanı sıra algıladıkları sosyal destek de oldukça önemli hale gelmektedir. Toplumda yaşayan her bireyin sosyal çevresiyle ilişkisini içeren sosyal destek algısı bireyin yaşama dair olumlu ve olumsuz beklentileri veya tutumları ile doğrudan ilişkili olmakla birlikte birey üzerinde biyopsikososyal etkileri bulunmaktadır. Bunlara bağlı olarak algılanan sosyal desteğin, bireylerin gelecek beklentileri ve umutsuzluk düzeyleri ile ilişkisinin araştırılması önem arz etmektedir.

Bu araştırmanın amacı görme engelli yetişkin bireylerin sosyal destek algıları, gelecek beklentileri ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmanın evreni Ankara ve İstanbul illerindeki görme engelli derneklerine üye görme engelli yetişkin bireylerdir. Araştırmaya amaçsal örneklem yöntemi ile 165 görme engelli yetişkin birey dahil edilmiştir. Araştırmada Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği olmak üzere üç ölçek kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analizi için t-testi, ANOVA ve Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre algılanan sosyal destek ve alt ölçekleri –algılanan aile desteği, arkadaş desteği, özel bir insan desteği- ile olumlu gelecek beklentisi arasında pozitif, umutsuzluk düzeyi arasında ise negatif yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Olumlu gelecek beklentisi ile umutsuzluk düzeyi arasında ise negatif ilişki vardır.

Sosyal hizmetin çalışma alanları gereği engellilik olgusu ile iç içe bir meslek olduğu da düşünüldüğünde görme engellilik olgusuna araştırılan konular üzerinden gerçekleşecek bir sosyal hizmet bakışının literatüre katkı sağlayacağı ve ortaya konulan problemle birlikte yeni araştırmalara olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Gelecek beklentisi, görme engelli, sosyal destek algısı, umutsuzluk.

ABSTRACT

Investigation of the Relationship Between Social Supports Perceptions, Future Expectations and Hopelessness Levels of Visually Impaired Adults

Disability is a fact that exists in every society and period. Disability affects the person and the society, is also the person is affected by the society. Within this cycle of influence, the social support perceived by individuals becomes important. The perception of social support, which includes the relationship of every individual living in the society with his/her social environment, is related to the expectations or attitudes of the individual towards life, and has biopsychosocial effects on the individual. Accordingly, is important to investigate the relationship between perceived social support, future expectation, hopelessness level.

The aim of study is to examine the relationship between social support perceptions, future expectations and hopelessness levels of visually impaired adults. The participants of the research are visually impaired adult individuals who are members of associations for the visually impaired people in Ankara and Istanbul. A total of 165 visually impaired adults were included in the study by purposive sampling method. In the research, three scales including Multidimensional Perceived Social Support, Positive Future Expectation and Beck Hopelessness Scales were used. For the analysis of the research data, t-test, ANOVA and Pearson Correlation analysis were used. According to the results of the study, a positive relationship was found between perceived social support and its subscales - perceived family support, friend support, support from a special person - and positive future expectancy. Also a negative relationship was found between the level of hopelessness. There is a negative relationship between positive future expectancy and hopelessness level.

Considering that social work is a profession intertwined with the area related to disabled people due to its fields of study, it could be thought that a social work perspective on the visual disability through the issues investigated will contribute to the literature and will enable new research with the problem posed.

Keywords: Future expectation, hopelessness, perception of social support, visually impaired.

ŞİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ÇBASDÖ: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

OGBÖ: Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği

BUÖ: Beck Umutsuzluk Ölçeği

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Genel nüfus içinde yaş grubu ve cinsiyete göre engelli nüfus	7
Tablo 4.1. Katılımcılara ilişkin sosyodemografik veriler	64
Tablo 4.2. Katılımcıların eğitim durumuna ilişkin veriler	66
Tablo 4.3. Katılımcıların engel durumuna ilişkin veriler	67
Tablo 4.4. Katılımcıların sosyal özelliklerine ilişkin veriler	68
Tablo 4.5. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Puanları	69
Tablo 4.6. Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği Puanları	70
Tablo 4.7. Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanları	71
Tablo 4.8. Pearson Korelasyon Testi: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek ile Olumlu Gelecek Beklentisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bulgular .	72
Tablo 4.9. Pearson Korelasyon Testi: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek ile Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bulgular	73
Tablo 4.10. Pearson Korelasyon Testi: Olumlu Gelecek Beklentisi ile Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bulgular	74
Tablo 4.11. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının cinsiyete göre farklılaşmasına ilişkin t-testi sonuçları	75
Tablo 4.12. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının yaş gruplarına göre dağılımı	76
Tablo 4.13. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının yaş gruplarına göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları	77
Tablo 4.14. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının medeni duruma göre dağılımı	78

Tablo 4.15. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının medeni duruma göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları	79
Tablo 4.16. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının çocuk sayısına göre dağılımı	79
Tablo 4.17. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının çocuk sayısına göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları	80
Tablo 4.18. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının çalışma durumuna göre dağılımı	82
Tablo 4.19. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının çalışma durumuna göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları	82
Tablo 4.20. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının mesleğe göre dağılımı	83
Tablo 4.21. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının mesleğe göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları	85
Tablo 4.22. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının aylık gelire göre dağılımı	87
Tablo 4.23. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının aylık gelire göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları	89
Tablo 4.24. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının sosyoekonomik düzeye göre dağılımı	89

Tablo 4.25. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının sosyoekonomik düzeye göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları	90
Tablo 4.26. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının eğitim düzeyine göre dağılımı	92
Tablo 4.27. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının eğitim düzeyine göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları	93
Tablo 4.28. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının yararlanılan eğitim programlarına göre dağılımı	94
Tablo 4.29. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının yararlanılan eğitim programlarına göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları	96
Tablo 4.30. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının engel oranına göre dağılımı	97
Tablo 4.31. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının engel oranına göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları	98
Tablo 4.32. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının engelli olunan döneme göre dağılımı	99
Tablo 4.33. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının engelli olunan döneme göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları	100
Tablo 4.34. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının breyl alfabesi bilme durumuna göre farklılaşmasına ilişkin t-testi sonuçları	101

Tablo 4.35. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının beyaz baston kullanma durumuna göre dağılımı	102
Tablo 4.36. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının beyaz baston kullanma durumuna göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları	103
Tablo 4.37. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının bağımsız hareket edebilme durumuna göre dağılımı	104
Tablo 4.38. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının bağımsız hareket edebilme durumuna göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları	104
Tablo 4.39. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının iletişimde zorluk yaşama durumuna göre dağılımı	105
Tablo 4.40. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının iletişimde zorluk yaşama durumuna göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları	106
Tablo 4.41. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının sosyal etkinliklere katılım durumuna göre dağılımı	107
Tablo 4.42. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının sosyal etkinliklere katılım durumuna göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları	107
Tablo 4.43. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının daha önce gidilmeyen yerlere gitmede isteklilik durumuna göre dağılımı	109
Tablo 4.44. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının daha önce	

gidilmeyen yerlere gitmede isteklilik durumuna göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları	109
---	-----

1. GİRİŞ

Engellilik insanlık halinin bir parçasıdır. İnsanlar yaşamları boyunca belli bir noktada geçici süre ya da sürekli olarak güçsüz düşebilir. Yaşamlarının ilerleyen noktalarında herkes kimi işlevlerini yerine getirme konusunda artan zorluklarla karşılaşabilir. Engellilik karmaşık olmasının yanı sıra engellilik ve bununla ilgili karşılaşılan problemlerin üstesinden gelmeye yönelik uygulamalar çok işlevli ve sistemiktir, bağlamına göre farklılaşır (1).

5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun’a göre engelli tanımı “Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey” şeklindedir (2). Birleşmiş milletler tarafından engelli birey; “Normal bir kişinin kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar” şeklinde tanımlanmıştır (3).

Görme engelli, hiç görülmemesi (körlük) ve az görülmesi olarak iki başlıkta ele alınır. Görme yetersizliği ilgili yasal ve eğitsel odakta tanımlanmaktadır. Yasal tanı kapsamında tüm tedavilerin ardından görme gücü 10’da 1 ya da bu oranın altındaki kimseler, kör (görme engelli) olarak ifade edilir. Söz konusu bu bireylerin çoğu, büyük puntolu yazıları okuyabilir ve kısmen de olsa görebilir durumdadır. Eğitsel tanıda ise, ağır oranda görme kaybı yaşayan kimseler kör olarak tanımlanırken, büyük puntolu olması halinde yazıları görebilen, şekil veya renkleri seçebilen kimseler az gören olarak adlandırılır. Sağlık ve sosyal hizmet uygulamalarında çoğunlukla yasal tanım dikkate alınır (4).

Bildiklerimizin %80’ini öğrenmemiz göz ve görme duyusu ile olur. Şekil, renk, ışık, hareket veya derinlik vb. beş duyu organımızdan birisi olan görme yoluyla algılanır. Göz hastalıkları soya çekim, mikrobik, beslenme sorunları, kazalar ve mekanik pek çok nedenle meydana gelebilir. Toplumlar sosyoekonomik özellikleri

bağlamında incelendiğinde; gelişmekte olan ülkelerde körlük prevalansı %1 dolaylarında olup katarakt ise en sık karşılaşılan körlük sebebidir. Gelişmiş ülkelere bakıldığında ise yaklaşık körlük prevalansı %0.2 olarak tahmin edilirken, çoğunlukla yaşa bağlı gelişen maküla dejenerasyonu nedeniyle körlüğe rastlanmaktadır. Ülkemize bakıldığında körlüğün nedenleriyle ilgili yapılan çalışmalarda %50 katarakt, %15 koneal opasite, %12 glokom, %6 optik atrofi ve %6 ftizis bulbi olarak tespit edilmiştir ki bu bulgular gelişmekte olan ülke dağılımları ile benzer özelliktedir. Göz hastalığının bu sebepler dışındaki hastalıklarla –şeker ve hipertansiyon- da ortaya çıkma olasılığı oldukça yüksektir. Türkiye’de akraba evlilikleri, doğuştan ve çocukluk çağı körlüklerinde başı çekmektedir. Görme kaybına kazalar da -ev, iş, trafik, av kazaları- önemli sayıda görme neden olabilmektedir. Gözün kimyasal maddeye maruz kalmasıyla oluşan görme kaybına da sıklıkla rastlanmaktadır (4).

2010 yılı nüfus tahminleri doğrultusunda bir milyardan fazla bireyin veya dünya nüfusunda yaklaşık yüzde 15’lik kesimin bir çeşit engellilik ile yaşadığı düşünülmektedir. Bu tahmin, Dünya Sağlık Örgütü’nün yaklaşık yüzde 10’luk tahmininin oldukça üzerindedir (5).

Görme duyusunun kaybı ile oluşan engel, birey için dünyadan yazılı bilgi alımı durmasına neden olmakta, tanınmayan yerlerde hareket etme sınırlılığına yol açmakta, mesafeli nesneleri ve çevreyi kavramak bu kayıp ile güçleşmektedir. Görme engeli, kişiyi sosyal açıdan önemli işaretlerden yoksun bırakmaktadır. Görme gücünün kaybedilmesi, algılama ve hakikati anlamayı olumsuz etkilemektedir (4).

Goethe; kulağın dilsiz, ağzın sağır olduğunu fakat gözün hem duyan hem konuşan olduğunu ifade etmiştir. Anlaşıldığı üzere görme duyusu oldukça önemlidir ve buradan yola çıkılarak görme kaybının bireyin sosyal yaşantısı dolayısıyla sosyal destek algıları, gelecek beklentileri ve umutsuzluk düzeylerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen bir faktör olabileceğini söylemek mümkündür.

Engellilik her toplumda ve tüm zaman dilimlerinde birçok bireyi doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren ve önem taşıyan olgulardan biri olarak süregelen olup sürmeye devam edecektir. Engellilik bireyin yaşamına doğrudan etki etmekle birlikte toplumsal yapıyı da hem etkileyen hem de mevcut toplumsal yapıdan etkilenen konumda bulunmaktadır. Bu araştırmada engellilik türlerinden biri olan görme engeli

üzerine eğilinecektir. Görme yoksunluğu da engelliliğin diğer türlerinde olduğu gibi bireylerin gelecek algılarında büyük farklılıklar oluşturabilecek bir etmendir.

Gulliford, görmede engel halinin kişilerin sosyal ilgisi üzerinde kısıtlayıcı bir etkisinin olduğunu ve kişilik gelişimine engel olduğunu söylemektedir. Engelli olan veya olmayan her birey toplum tarafından kabul görme, saygın bir yer edinme kaygısı taşır ve yaşamında buna yönelik tutumlar sergiler. Dolayısıyla her bireyin bu kaygının da bir getirisi olarak gelecekle ilgili beklentileri söz konusudur. Bu toplumda var olma sürecinde bireyin engelli oluşu, bireylerin gelecek beklentileri üzerinde değişime neden olan bir faktör olabilmekte ve bireylerin umutsuzluk düzeyini etkileyebilmektedir. Yine bu süreçte bireylerin sosyal destek algıları da gelecek beklentileri ve umutsuzluk düzeyleri ile ilişkili bir etmen olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu araştırmada görme engelli yetişkin bireylerin sosyal destek algıları, gelecek beklentileri ve umutsuzluk düzeylerinin ilişkisi incelenecektir. Araştırmanın sonucunda söz konusu alanda sosyal farkındalık oluşması ve alana yönelik sosyal politikaların oluşturulması, var olan politikaların geliştirilmesi sosyal hizmet mesleğinin savunuculuk ve sosyal değişme ajanı rolleri de dikkate alındığında sosyal hizmet için büyük önem taşımakla birlikte sosyal devlet ilkesinin de bir gereğidir. Bu sebeplerden dolayı görme engelli yetişkin bireylerin sosyal destek algıları, gelecek beklentileri ve umutsuzluk düzeylerinin ilişkisinin incelenmesi gerekli görülmekte ve bu durum araştırmanın problemi oluşturmaktadır.

Bu araştırmadaki temel amaç; görme engelli yetişkin bireylerin algıladıkları sosyal destek, gelecek beklentileri ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Bu ana amaç doğrultusunda çalışmada aşağıdaki alt amaçlar da sorgulanacaktır.

1. Görme engelli yetişkin bireylerin sosyodemografik özellikleri, sosyal destek algıları, olumlu gelecek beklentileri ve umutsuzluk düzeylerine ilişkin bulguların tespit edilmesi.
2. Görme engelli yetişkin bireylerin çok boyutlu algıladıkları sosyal destek sosyodemografik unsurlara, eğitim durumu, engel durumu ve sosyal özelliklerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
3. Görme engelli yetişkin bireylerin olumlu gelecek beklentileri sosyal destek sosyodemografik unsurlara, eğitim durumu, engel durumu ve sosyal özelliklerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

4. Görme engelli yetişkin bireylerin umutsuzluk düzeyleri sosyal destek sosyodemografik unsurlara, eğitim durumu, engel durumu ve sosyal özelliklerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Engellilik

Kavramsal açıdan engellilik, sakatlık ve özürlülük kavramları aynı anlamda kullanılabilse da bu kelimeler birbirlerinden ayrı anlamlar yansıtmaktadır.

Özürlü kavramı "özürlülüğü" odağa koyması nedeniyle özürlülük olgusunu nesnelleştiren bir kavramı oluşturmaktadır. Aslında engellilik, çabuk olmasa bile zaman içerisinde bu mecburilikten kurtulabilmeyi, fikirlerimizi esnetebilme veya yumuşatabilmeyi başarabilecek bir terim olması ile karşımıza çıkmaktadır (6).

Engellilik, bireyin yaşam aktivitelerini sınırlayan, kısıtlayan ve etkileyen; zihinsel veya fiziksel bozukluklardır. Aynı zamanda bireyin yeteneklerindeki ve gücündeki sınırlılık ve eksiklik durumudur. Engellilik, yalnızca bir sağlık sorunu değil, bir kişinin vücut özellikleri ile yaşadığı toplumun özellikleri arasındaki etkileşimi yansıtan karmaşık bir olgudur (7).

Engelli kavramı; toplumsal, bireysel ve sosyal sonuçları olan bir kavram olarak literatürde yer almaktadır. Özellikle de sanayi devrimi sonrası bu kavram toplumsal hayat içerisinde daha sık kullanılır hale gelmiştir (1).

Engellilik kültürel bir kavramdır. Bireyin çeşitli sebeplerden ötürü birlikte yaşamak zorunda kaldığı engeli, kişinin biyolojik doğasından çok, varlığını sürdürdüğü sosyal ve kültürel alanda, diğer insanlarla birlikteyken anlam kazanmaktadır. Doğuştan veya sonradan oluşan engelliliğin sosyal ve kültürel anlamı, bireyin engellilik durumuna yönelik tepkilerinde ve toplumun engelli bireye bakış açısında şekillenir. Bu kültürel anlam ise her toplumda değişiklik gösterir. Engellilik konusunda sosyolojik çalışmalar yapan Taylor'a göre, engelliliğin anlamı, diğer insanların verdikleri tepkilerle ilgilidir. Bu tepkilerin oluşumu ve şekillenmesinde de şüphesiz o toplumun sosyokültürel özellikleri etkilidir (8).

Engelli bireyi, aşılamayacak bir hastalığa sahip olan çaresiz bir birey gibi görmenin kendi içerisinde getireceği olumsuz kavramsal anlamlandırmalarla birlikte olumsuz kültürel tanımlamalar da engellilik konusunda toplumun başarısızlığını pekiştirmektedir. Morris'e (1991) göre, toplumlarda engelliliğin kültürel betimlemesi

veya kültürel resimlemesi söz konusudur. Başka ifadeyle, engeli olan bireylerin kendilerine yönelik duygularından çok genellikle engelli olmayan bireylerin engelliliğe ilişkin tepkileri ve duyguları sonucu kültürel resim ya da kültürel betimleme ortaya çıkmaktadır. Herhangi bir farklılığı olan ya da bir bozukluğu bulunan bireyler; örneğin, kamburu olanlar, bacağı ya da kolu olmayanlar, yüzünde ciddi deformasyonu olanlar toplumdaki diğerleri tarafından belirli bir önyargı ile karşılanabilirler. Hatta korku ve tedirginlik duygusunu yaşatabilirler. Bu durum Morris'e (1991) göre, kültürel bir stereotipin şekillenmesi anlamına gelmektedir. Tüm bunların farkına varılması engelliliğe sosyal faktörlerin belirleyiciliği yönünden de bakılması gerektiğine dair açılımlar sağlamıştır (9).

Türkiye'deki engelli bazında dağılımını tahmin eden 2011 Nüfus ve Konut Araştırmasında Adrese Dayalı Nüfus Kayıt sistemi (ADNKS) üzerinden sağlanamayan verilerin il düzeyinde incelenmesi için 2011 yılında 3 ekim ile 31 aralık arasındaki, yaklaşık 3 aylık dönemde, örnekleme yöntemiyle seçilen sayım bölgelerindeki yaklaşık 2,2 milyon haneyle ve tam sayım yöntemiyle kurumsal yerlerde bulunan tüm bireylere yer verilmiştir. TÜİK'in 2011'de yaptığı 'Nüfus ve Konut Araştırması' ile Türkiye genelinde hanehalklarının yaklaşık %13'ünden veri toplanmış olup yaklaşık 9 milyon birey ile doğrudan görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırma Temmuz 2013'te yayımlanmıştır.

Nüfus ve Konut Araştırması dahilinde engellilik kavramıyla ilgili olarak organ kaybı, işlev bozuklukları gibi tıbbi yaklaşım odağından çok fonksiyonlardaki sınırlılıklara odaklanılmıştır. Engellilik araştırma kapsamında "görme, duyma, konuşma, yaşlılarına göre öğrenme/basit dört işlem yapma, hatırlama/dikkatini toplama alanlarıyla hareket güçlüğü -yürüme, taşıma, tutma ve merdiven inip çıkma-" şeklinde değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında bu alanlardan en az birinde çok zorlandığını veya hiç yapamadığını belirten kişiler en az bir engeli olan nüfus kapsamına alınmıştır. Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni (2022) araştırma sonuçlarına göre engelli bireylerin yaş ve cinsiyete göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1.1. Genel nüfus içinde yaş grubu ve cinsiyete göre engelli nüfus

Engelli Birey	Nüfus Oranı (%)	Erkek (%)	Kadın (%)
<i>Tüm yaş grupları</i>	6,9	5,9	7,9
3-9	2,3	2,5	2,1
10-14	2,1	2,4	1,8
15-19	2,3	2,6	2,0
20-24	2,7	3,4	2,0
25-29	2,6	3,0	2,3
30-34	3,2	3,4	3,0
35-39	4,0	4,0	4,1
40-44	5,1	4,7	5,6
45-49	6,9	5,9	7,8
50-54	8,8	7,1	10,7
55-59	12,1	9,2	15,0
60-64	16,5	12,3	20,4
65-69	23,0	18,3	27,2
70-74	31,9	26,3	36,3
75+	46,5	40,9	50,3

Nüfus ve Konut Araştırması verilerine göre, en az bir engeli olan (engellilikle ilgili en az bir yetiyi sağlamada güçlük çektiğini veya hiç yapamadığını belirten 3 ve üzeri yaştaki nüfus yüzdesi %6,9 (4.876.000 birey)'dur. Erkeklerde %5,9 olan bu oran kadınlarda %7,9'dur. Yaş aralığı yükseldikçe en az bir engele sahip nüfus yüzdesinin artış gösterdiği söylenebilir. 35-39 yaş grubu ve sonrası için en az bir engeli bulunan kadınların oranı erkeklere göre daha fazladır (10).

2.1.1. Engellilik Tanımları

Ulusal ve uluslararası engellilik tanımları öz itibariyle benzer olsa da kavrama bakış açıları bakımından kısmi farklılıklar içermektedir.

Birleşmiş Milletler (UN) Engelli Tanımı

Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme’de engellilik kavramı “herhangi bir engele sahip olmayan bireylerle eşit şartlar altında sosyal hayata tamamen ve etkili bir yolla katılmaları ve sosyal hayata uyumlu olma konusunda engel teşkil eden, uzun süreli sayılabilecek bir bozukluğu bulunan kişiler”i belirtmektedir (11).

Sözleşme 13 Aralık 2006’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş, 30 Mart 2007’de onaya sunulmuştur. Ülkemizde 14 Temmuz 2009 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmıştır. 28 Ekim 2009 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir (12).

21’inci yüzyıldaki ilk insan hakları vesikası niteliğinde kabul edilen Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme ile taraf devletlere engellilerin sosyal yaşama katılımlarının ve ayrımcılıktan korunmaları, toplumda sunulan hizmetlerin engelliler için erişilebilir hale getirilmesi konularında sorumluluklar yüklenmiştir (11).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Engelli Tanımı

Dünya Sağlık Örgütü, özürlülük kavramı hakkında aşağıdaki gibi hastalık sonuçlarına dayanan, sağlık yönüne ağırlık ve ren bir tanımlama ve sınıflama yapmıştır:

- Noksanlık (Impairment): “Sağlık bakımından ‘noksanlık’ psikolojik, anatomik ve ya fiziksel yapı ve fonksiyonlardaki bir noksanlığı ve ya dengesizliği ifade eder.”
- Özürlülük (Disability): “Sağlık alanında ‘sakatlık’ bir noksanlık sonucu meydana gelen ve normal sayılabilecek bir insana oranla bir işi yapabilme yeteneğinin

kaybedilmesi ve kısıtlanması durumunu ifade eder.”

- Maluliyet (Handicap): “Sağlık alanında ‘maluliyet’ bir noksanlık ve ya sakatlık sonucunda, belirli bir kişide meydana gelen ve o kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel durumuna göre normal sayılabilecek faaliyette bulunma yeteneğini önleyen ve sınırlayan dezavantajlı bir durumu ifade eder.” (6).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Engelli Tanımı

159 No’lu Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam (Sakatlar) Sözleşmesi’nde engelli tanımı şöyle yapılmaktadır; “Bu sözleşmenin amaçları açısından “sakat” terimi, uygun bir iş temini muhafazası ve işinde ilerlemesi hususundaki beklentileri, kabul edilmiş fiziksel veya zihinsel bir özür sonucu önemli ölçüde azalmış olan bir bireyi ifade eder.” (13).

5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun Engelli Tanımı

“Engelli: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey.” şeklindedir (2).

2.1.2. Engelliliğin Tarihçesi

Uygarlık tarihi süresince, zihnî, fiziki, ruhi ve duyu ile ilgili yetilerini farklı seviyelerde yitirmiş olan bireyler hep var olmuştur. Savaş durumları, beslenme kaynaklarındaki yetersizlik, salgınlar, kazalar, doğal afetler –deprem, sel gibi- ve kalıtsal etkenler, tüm dönemlerde engelli kimselerin bulunmasına sebebiyet vermiştir. Toplumun engelliye karşı tavır ve davranışları zamana göre değişim göstermiştir. Söz konusu tavır ve davranışlar, içinde bulunulan toplumsal yapının ve üretim şeklinin seviyesine ve niteliklerine bağlı olarak farklılaşmıştır. Bu bireylerin engelli hale gelmeleri, ayrımcı tutum ve davranışlara, uygulamalara ve değer yargılarına maruz kalmaları, toplumun ekonomik, teknolojik ve kültürel düzeyine olduğu kadar, onların üretim süreçlerinde yer alıp almamalarına da sıkı sıkıya

bağlıdır. Aslında engellilik, cinsiyet, sınıfsal statü ve ırk kaynaklı ayrımcılık gibi bütün ayrımcılık türleri, ekonomik faaliyet süreçlerindeki ihtiyaç, gereksinim ve değişimlere göre ortaya çıkarak; toplumsal gelenek, görenek, alışkanlık ve değer yargılarıyla meşrulaşıp pekişirler (14).

Ayrımcı uygulamalar ve değer yargılarına başlangıçta beslenme kaynaklarının sınırlılığı yol açmıştır. Morgan, ‘Eski Toplum’unda bahsettiği üzere tarih öncesi topluluklar veya uygarlıkları barbarlık ile vahşet olmak üzere iki esas evrede toplamış; barbarlık dönemini ise kendi içinde üçe ayırmıştır: aşağı barbarlık, orta barbarlık ve yukarı barbarlık (14).

Aşağı barbarlık evresindeki topluluğun gelişmişlik düzeyi, günlük geçim kaynaklarını üretmenin yanı sıra fazladan ürün yaratılmasına ve biriktirilmesine imkan tanımamakta; bu şartlar dahilinde toplumun üretemeyen ve/veya savaşamayan, kısaca işe yaramayan bireylere katlanamaması oldukça normaldir. Bunun nedeni bahsedilen kişilerin, toplumun varlığını tehdit etmekte olduğudur ki bu bireyler, en başta yaşlılar ve sakatlardır olup bir işe yaramadıkları gibi, toplumun güç koşullarda ulaştığı besin maddelerine ortak olarak topluma yük olmaktadır. Böylelikle, yaşlıların ve sakatların toplum dışına itilmeleri veya yok edilmeleri geleneği ortaya çıkmıştır. Sakat doğan, sakatlanan veya yaşlanan birey öteki konumuna itilmiştir. Bu nedenlerle tarihin ilk ayrımcılık biçimi, üretim süreci dışında kalan sakatlara ve yaşlılara yönelik ayrımcılıktır. Özetle, sakatlara karşı toplumun olumsuz değer yargıları, ilkel topluluklaa kadar dayanmaktadır (14).

Morgan’ın söz konusu sınıflamasında orta barbarlık evresinde erkek, zaman içinde kadına göre ekonomik ve toplumsal bir üstünlük sağlamıştır. Böylelikle cinsiyet ayrımcılığı görünür olmaya başlamıştır. Antropolojide buna “ata erkil toplum” denilmektedir. Böylece, sakat olduğu için ayrımcılığa uğrayan birey, kadın olduğu için ikinci kez ayrımcılığa maruz bırakılmıştır (çifte ayrımcılık) (14).

Üretim araçlarının gelişmesiyle, bireylerin kendi ihtiyaçlarını karşılamının ötesinde bir üretim yapma olanağı verilmiş ve bunun yansımaları yukarı barbarlık aşamasında savaş tutsaklarının öldürülmeyip köle olarak kullanılmaya başlanmasıyla görülmüştür. Sonucunda toplum, efendiler ve köleler olarak iki sınıfa bölünmüştür. Başlangıçta sürekli olmayan kölelik, zamanla ömür boyu ve ileriki dönemlerde ise

soydan soya geçer hale gelmiştir. Dini inançlar, değerler, gelenek ve görenekler, her şey bu yeni sınıfsal ayrılığa göre şekil almaya başlamış; bu durum devlet kurumunun ortaya çıkmasıyla da daha sistemli bir hal almıştır. Böylece ayrımcılığın toplumsal ve tarihsel koşulları oluşmuştur (14).

Bahsedildiği üzere engelliliğe dayalı ayrımcılığın tarihteki en eski ayrımcılık türü olduğu söylenebilir. Onu sırasıyla cinsiyete, sınıfsal konuma ve ırka dayalı ayrımcılık izlemiştir. Her türden ayrımcılığın kökeninde ekonomik faaliyet süreçleri bulunmaktadır. Ayrımcı tutum ve davranışlar, değer sistemleri, uygulamalar ve düzenlemeler, bu temel üzerinde yükselmiş; onu meşrulaştırarak pekiştirmiştir (14).

Genel bir özet geçilecek olursa ilkel toplumlarda üretimin dışında kalan, tüketici konumunda görülen sakatlar öldürülmekteydiler. Köleci toplumlarda üretim vasıtalarındaki gelişme ve köle topluluklarının çalıştırılmasıyla üretim önemli oranda artmış olduğundan engelliler toplumsal işbölümü içerisinde yer almaya başlamışlardır. Ortaçağ'daki feodal yapıda engelliler devlet ve kilise gözetimine alınarak acizhanelere kapatılmış veya bir takım şebekeler tarafından kullanılarak halkın merhamet duygularından faydalanıp dilencilik gibi faaliyetlerle hayatlarını devam ettirmeye uğraşmışlardır. Burjuva devrimleriyle yaşanan aydınlanma dönemindeki insan hakları hareketiyle engellilerin de insan olduğu, insan oldukları için belli haklarının bulunduğu kabul edilmiş ve engellilerin eğitimi, istidamı gibi konularda gelişmeler başlamıştır. Mesleki eğitim, rehabilitasyon ve istihdam konusundaki esas değişimler, 20. yüzyıl başlarını kapsayan iki dünya savaşı esnasında ve ardından olmuştur. Bu dönemde sağlıklı olan kesim savaş bölgelerine gönderilirken; kadın, çocuk ve engelli nüfus üretim sürecine dahil edilmiştir. böylelikle engelli bireylerin üretim aşamalarında nasıl yer alabilecekleri deneyimlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise sakatlara yönelik haklar, ulusal ve uluslararası belgeler gündeme gelmeye başlamıştır (14).

Tarihsel süreçte, toplumların engelliliğe bakış şekillerinde değişim olmakla beraber, genel anlamda birbirini takip eden dört yaklaşımdan söz edilebilir. Bu bağlamda, engelliliği anlamaya ve tanımlamaya yönelik dört modelden/yaklaşımdan bahsedilebilir (15).

2.1.3. Engelliliğe Yönelik Modeller

Özürlülük, gerek nedenleri gerek sonuçları açısından toplumsal bir olgu niteliği taşımaktadır. Tarihsel süreç kapsamında hem toplumun hem de özürlülerin özürlülüğe bakışında döngüsel biçimde birbirinden etkilenen ve birbirini belirleyen ilişkilerde değişimler olmuştur. Özürlülüğün kavranmasına ve tanımlanmasına yönelik yaklaşımlar, sosyal hak kavramını somutlaştıracak şekilde özürlülere yönelik sosyal politikaların geliştirilmesi sürecini de doğrudan etkilemiştir (15).

Geleneksel/İlkel Model

İlkel toplumlarda ve Ortaçağda teokratik de özellik taşıyan feodal toplumlardaki anlayışı yansıtan geleneksel yaklaşımın hurafelerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Buna göre sakatlık tanrıların insanlara bir cezası ve işlenen günahların kefareti olarak görülür ve bir uğursuzluk işaretidir. Anlaşılacağı üzere ilkel yaklaşımın asla bir bilimsel temeli olmamasının yanında daha çok toplumun engellilik olgusuna karşı sergilediği korku ve tepkiyi yansıtmaktadır (15).

Medikal/Tıbbi Model

Medikal model 19. yy'ın ortalarından başlayarak 1970'li yıllara dek varlığını sürdürmüştür. Günümüzde hala bu yaklaşımın etkileri görülmektedir. 18. yüzyılın ortalarında bilim ve teknolojiye gelişmeyle birlikte tıp alanında da önemli ilerlemeler olmuştur. Tıptaki gelişmelerle birlikte özürlülük de tıp biliminin müdahale alanı içerisinde yer almıştır. Dolayısıyla medikal modelin ortaya çıkışı ve özürlülük olgusu ele alışı, bilim ve teknik alanda yaşanan gelişmelerden bağımsız olarak ele alınamaz.

Engellilik olgusu, ekonomik dönüşümle birlikte normal olan ve olmayan, üretken olan ve olmayan, güçlü ve zayıf ayrımları kapsamında ele alınmaya başlamıştır. Sistemin sürekliliği ve ihtiyaçları yönünden elverişli bulunduğu normalin, üretkenin ve güçlünün tercih edilmesi; güçsüz, zayıf olan, normal olmayan ve üretime katkıda bulunamayacak kimselerden düzeltilmesi mümkün olanları tıbbın bütün yol ve imkanları kullanılarak düzgün hale getirilmesi, rehabilitesinin

sağlanması ve normale yakınlaştırılması amaçlanmıştır. Hiç elverişli olmayanlar ise kurumlara hapsedilmiştir (15).

Medikal yaklaşımda eksiklik ve yoksunluk ön plandadır. Sorun, özürlü kişinin bedenine yerleştirilmiş, kişi bu özelliği ile öne çıkarılmıştır. Bu bakışta engellilik daha çok bozukluk ve işlev yitimi ile bağdaştırıldığından, engellilik probleminin çaresi tıp yoluyla bulunmaya çalışılmıştır. Klinik ve kurum bu modelin bağlamını oluşturmakta dolayısıyla kurum bakımı veya tıp müdahalesi modelin politikasını oluşturmaktadır. Özürlü kişiye “hasta” rolü biçilmiştir. Bu modelin politika oluşturma sürecinde sağlık politikalarının geliştirilmesi hedeflenmiş, tıbbi bakım ve rehabilitasyon temel ilke olarak benimsenmiştir (15).

Medikal model, engellilerin rehabilitasyon hizmetlerinin gelişimini sağlamış olup bu hakka temel sağlamıştır. Bununla birlikte İkinci Dünya Savaşı’nın ardından engellilere dair tüm gelişmelerde ortak nokta rehabilitasyon hakkı ve bu konudaki uygulamaların altının çizilmesi olmuştur (14).

Normalliğin biyomedikal olarak algılanması, medikal modelin önyargısıdır. Engellilik açıklanırken bozukluğa ve yetersizliğe odaklanılmıştır. Engellilerin bulunulan koşulları benimsemesi ve adapte olması beklenmekte, toplumsal yaşamda karşılaştıkları sorunların olağan bir bedelerinin bulunmamasından kaynaklandığı kabul edilmektedir. Böylelikle, engelliler pasifleştirilmektedir (15).

Medikal yaklaşım hemen hemen 20. yy boyunca hakim görüş olmuş, son 30-40 yıllık süreçte sorgulanarak işlevsizlikleri vurgulanmaya başlanmıştır. Türkiye’de halen bu modelin yankılarının sürdüğü söylenebilir (14).

Sosyal Model

Medikal modelin engellilik olgusunu kavramada ve engelleri kaldırmada yetersiz kaldığı belli oldukça problemin bireye ait bir özellik olarak algılanması yerine , çevresel ve toplumsal faktörleri de içine alan bir bakışla incelenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Engellilik, bireyin fiziki veya işlevsel bir yeti kaybı olması yönünden kişiye hastır ancak engelliliği problem haline getiren bu bireysel yönünden ziyade, çevre ve toplum şartlarıdır. Yani temel sorun engellilik değil toplumda

engellilere karşı ayrımcı tutumlar, davranışlar ve de negatif değer yargılarıdır (14). Başlarda engelliliğin sosyal yönü olarak adlandırılan bu yaklaşım zaman içinde engellilikte sosyal model olarak adlandırılmıştır. Sosyal Model; kişiyi engelinden bağımsız olarak bir birey olarak tanımlamakta, ancak toplumdaki diğer bireylere göre sosyal haklardan yararlanmada farklı gereksinmelerinin olduğunu belirtmektedir (16).

Sosyal yaklaşımın benimsenmesiyle birlikte sakatlığa bakış açısında ve buna yönelik polikalarda esaslı değişimler başlamış; yalnızca rehabilite değil, eğitim istihdam, sosyal güvenlik ve fiziki ortam da dahil geniş kapsamda haklarla ilgili kanuni düzenlemeler gerçekleştirilerek köklü gelişmeler meydana gelmiştir. “Sakat Kişilerin Hakları Bildirgesi”, “Sakatlar için Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar” gibi uluslararası düzenlemelerde, sosyal yaklaşımın izi bulunmaktadır (14).

Sosyal sorumluluk bakışından hareketle sosyal model devletten; toplumda ekonomik, sosyal ve politik olarak eşitlik sağlanması için birtakım mesuliyetler yükler. Devlet, bütün bu hakları sağlamakla yükümlü olup bu durum eşitlik anlayışı çerçevesinde, devamlılık ve işlevsellik taşınmalıdır. Sosyal yaklaşım, engelliler yönünden -standart bir yaşam seviyesini garanti etme, çalışma hakkına ve sosyal güvenceye sahip olma, çalışamayan hallerde maddi destek sağlama, kaliteli sağlık ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanabilme, erişilebilir fiziki çevre kuşullarında yaşama, mesken edinme, genel eğitim ve durumlarına uygun özel eğitim imkanlarından faydalanma vb.- kimi hakların devlet tarafınca teminatını istemektedir. Engellilerin politik alana aktarılan hak istemlerinin hayata geçmesiyle, hem bireysel hem de ortak bir bilinçle özgür bir şekilde toplum içinde yaşamalarına olanak sağlayacaktır (15).

Toplum engellilere yönelik peşin hükümlerden sıyrılarak, toplumsal yapıya ait tüm parçalarında denkliği kabullenmeli; geleneksel modelin aksine üretim süreçlerine dahil olamayanları dayanışmacı yaklaşımla destek olma yükümlülüğünü üstlenmeyi bir lütuf olarak düşünmemelidir. Toplumsal refahın etki alanının artması var olan ekonomik paylaşım bilincini de değitirerek engellilerin yalnızca tüketen kesimmiş gibi görüldüğü algıyı dönüştürecektir. Söz konusu süreçte engelli bireylerle birlikte en büyük görev engelli örgütlerine düşmektedir. Tıbbi yaklaşımın toplumdan ve çevreden koparılmış engellilik anlayışının aksine, problemi toplumsal

yapıda arayan sosyal model yaklaşımı ile, engelleri ortadan kaldırmanın mesuliyeti öncelikle o gruptadır. Engelliler ve engelli örgütleri bu yükümlülüğün bilincine vararak harekete geçmelidir (15).

İnsan Hakları Yaklaşımı

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne göre insan hakları; insanı insan yapan ve insanın sırf insan olarak herhangi bir şarta ve statüye bağlı olmadan doğuştan sahip olduğu dokunulmaz, vazgeçilmez, üstün nitelikli haklardır (17).

İnsan hakları söylemi, tarihsel açıdan eskilere dayandırılmakla birlikte, sosyal sorunların değerlendirilmesi açısından günümüzün öne çıkan yaklaşımlarından biri olarak güncelliğini korumaktadır. Soruna özürlülük açısından yaklaşıldığında, günümüzde hem ulusal hem de uluslararası oluşumlarda, özürlülüğü “bir insan hakkı sorunu” olarak değerlendirme eğiliminin ön planda olduğu görülmektedir (15).

Sosyal model, esaslı anlayış değişimi ve sosyal tedbirlerin alınmasını sağlamamış ancak engelli bireyin de bir insan olarak haklarının (doğuştan gelen vazgeçilemeyen, devredilemeyen ve dokunulamaz) bulunduğu çıkarılmasına algısını içermemektedir. Dolayısıyla hak temelli yeni bir modele ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Tıpkı toplumdaki diğer insanlar gibi engellilerin de temel hakları vardır. Bu noktadan hareketle “engelli hakları” olarak tanımlanan haklar aslında bizzat “insan hakları”dır ve onun tamamlayıcısı özelliği taşımaktadır (14).

Toplumsal yaşamda çoğunluktan farklı olma hali, beraberinde birçok dezavantajın oluşmasına sebep olmaktadır. İnsan hakları yaklaşımına göre; farklı ırktan olmak, kadın olmak, farklı bir dili konuşmak, özürlü olmak gibi azınlık olma durumlarının getirdiği birtakım dezavantajlılıklar, insan hakkı ihlallerini ortaya çıkarmaktadır. Çünkü insan hakları, yalnızca insan olmaktan kaynaklı olarak sahip olunan haklardır (18).

Hak, imkan ve hizmetlerin erişilebilirliğinin, herkes açısından ehemmiyetli olmasının yanı sıra engelli bireylere özgü nitelikleri nulanmaktadır. Erişim probleminin engelliler için özgün şekilde tekrar gözden geçirilmesi, sistemlerinin buna uygun tanımlanması gerekmektedir. Ancak bu şekilde engelli bireylerin söz

konusu haklardan faydalanmaları mümkün olabilir. Toplumsal eşitliğe ulaşma yolundaki pürüzlerin giderilmesi durumunda, ayrımcılığa uğrayan kimseler için ayrıca düzenlemelere ihtiyaç duyulmaması da ihtimal dahilindedir (14).

İnsan hakları bakışı, engellilere sunulan hizmetlerin ve imkanların lütufmuşçasına değil, yalnızca insan olunması sebebi ile sahip olunan bir haktır ve hak temelinde mücadele etmeyi vurgulamaktadır. getirmektedir. Bundan dolayı örgütlenme ve savunuculuk faaliyetleri önemli hale gelmektedir (14).

İnsan Hakları Yaklaşımı, Sosyal Yaklaşımın karşısında değil, onun yanındadır ve onun bir tamamlayıcısıdır. Sosyal Yaklaşımının yetersiz olduğu alanları tespit etmekte, gidermekte; onu geliştirmektedir (14).

2.1.4. Engellilik Türleri

Görme Engellilik

Görme engellilik, bireyin tek gözünde ya da iki gözünde birden oluşan tam veya kısmi görme bozukluğu/kaybı olarak ifade edilebilir. Görme kaybının yanı sıra göz protezi kullanan bireyler, renk körleri ve tavukkarası olarak da bilinen gece körlüğü olanlar bu gruba girmektedir (19).

Fiziksel/Bedensel/Ortopedik Engellilik

Kazalar, hastalıklar, genetik problemler veya sinir sisteminin zedelenmesinden kaynaklanan; kas, iskelet veya eklem fonksiyonlarındaki yetersizliğe bağlı olarak gelişen hareketle ilgili yetersizlik durumu fiziksel engellilik olarak tanımlanmaktadır. Uzuvlarda ve omurgalardaki yokluk, fazlalık, eksiklik, şekil bozukluğu, kısalık, hareket sınırlılığı, kas güçsüzlüğü gibi durumlar, kemik hastalığı bulunanlar, felçliler, spastikler, spina bifida ve serebral palsi hastaları fiziksel engelli grubuna yer almaktadır (19).

Zihinsel Engellilik

Zihinsel engellilik; farklı derecelerdeki zihinsel yetersizliği ifade eder (20). Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre (2021) hafif, orta, ağır ve çok ağır olmak üzere dört farklı zihinsel engellilik düzeyi söz konusudur. Zeka geriliği bulunanlar (mental retardasyon), Fenilketonüri (zeka geriliğine neden olmuşsa) ve Down Sendromu zihinsel engel gruba girer (20).

İşitme Engellilik

İşitme engellilik; bireyin ya tek ya da iki kulağında birden, kısmi veya tam işitmenin kaybedilmesi olarak tanımlanabilir. İşitme cihazları kullanan kişiler de bu gruba dahildirler (20).

Dil ve Konuşma Güçlüğü

Herhangi bir sebep ile konuşamama veya konuşmanın akıcılığında, hızında, ifadesinde bozukluk ve ses bozukluğu dil ve konuşma engeli olarak açıklanabilir. İşitmesine rağmen konuşamayanların, gırtlığı alınanların, konuşmak için alet kullananların, kekeme bireylerin, afazi bozukluğu bulunanların, dil-dudak-damak-çene yapısında bozukluk olan insanların bu grupta bulunduğu söylenebilir (20).

Ruhsal ve Duygusal Hastalık

Duygu, düşünce ve davranışlarda normal olmayan örüntüler nedeni ile günlük yaşam içerisinde aktivitelerini tamamlamayla ilgili, kişiler arası ilişkilerini devam ettirmede güçlük çeken kişidir. Depresyon ve şizofreni gibi hastalıklar bu grupta değerlendirilmektedir (20).

Süreğen Hastalık

Bireyin çalışma kapasitesi ve işlevlerinin engellenmesinde etkili olan, devamlı bakım ve tedavi gerektiren hastalıklar süreğen hastalık olarak adlandırılır. Kan, kalp-damar, solunum sistemi, sindirim sistemi, idrar yolları ve üreme yolları, cilt ve deri, endokrin ve sinir sistemi hastalıkları, kanserler, HIV gibi hastalıklar bu kategoride yer almaktadır (20).

2.2. Engelli Mevzuatı

2.2.1. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Anayasanın 10. maddesine göre herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. 2010 yılında yapılan referandumla 10. maddelere ilave edilen ek fıkralarda belirtildiği üzere “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.” ve “Çocuklar, yaşlılar, özürllüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.” (21).

Anayasanın 42. maddesine göre kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Bu maddenin 2008’de Anayasa Mahkemesi kararı ile düzenlenen ek fıkrasında ise “Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır” ifadesine yer verilmiştir (21).

Anayasanın 49. maddesine göre “Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir.” (21).

Anayasanın 50. maddesine göre kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Bu maddenin 2. fıkrasında belirtildiği üzere küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar (21).

Anayasanın 70. maddesinde belirtildiği üzere “Her Türk kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir”. Bu maddenin 2. fıkrası dahilinde hizmete alınmada, görevin

gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemeyeceği ifadesi yer almaktadır (21).

2.2.2. 5378 Engelliler Hakkında Kanun

Kanun üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; amaçlar, kapsamlar, genel esaslar belirtilmiş, ikinci bölümde engellilik durumu, destek ve bakım, habilitasyon ve rehabilitasyon, istihdam ve eğitim, öğretim ve erişilebilirlikten bahsedilmiş, son bölüm olan üçüncü bölümde ise değiştirilen hükümlere yer verilmiştir.

Engellilerin temel hak ve özgürlüklerden yararlanması teşvik ve temin edilek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek, toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasının sağlanması 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunun amacını oluşturmaktadır. Kanun engellilerin yanı sıra ailelerini, engellilere yönelik hizmet veren kurum ve kuruluşlar ile diğer ilgilileri de kapsamaktadır (2).

2.2.3. Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

Kanun kapsamında yaşamın her alanında var olan tüm kurum, kuruluş, resmi ve özel yerlerde sakat, özürlü gibi ibarelerin yerine engellilik ibaresinin getirilmesi kararlaştırılmıştır (22).

2.2.4. Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik

Bu yönetmeliğin hazırlanma amacı özürlü sağlık kurulu raporlarının alınışı, geçerliliği, değerlendirilmesi ve özürlü sağlık kurulu raporu verebilecek yetkili sağlık kurumlarının tespiti ile ilgili usul ve esasları belirlemek; özürlülerle ilgili derecelendirmelere, sınıflandırmalara ve tanımlamalara gereksinim duyulan alanlarda

ortak bir uygulama geliştirmek ve uluslararası sınıflandırma ve ölçütlerin kullanımının yaygınlaştırılmasını sağlamaktır (23).

2.2.5. Maluliyet Tespiti İşlemleri Yönetmeliği

Bu Yönetmeliğin amacı, 31.5.2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununa göre sigortalı sayılanlar ve bunların bakmakla yükümlü oldukları ve ya hak sahibi çocuklarının maluliyetinin tespitine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir (24).

2.3. Sosyal Refah Ve Sosyal Politika

2.3.1. Sosyal Refah

Gilbert ve Specht'e (1974) göre toplumsal yaşamdaki kurumsal düzenlemelerin üretim, dağıtım ve tüketim, sosyalizasyon, sosyal kontrol, sosyal bütünleşme ve karşılıklı destek gibi bir takım sosyal işlevleri bulunmaktadır. İlk toplumlarda söz konusu bütün işlevlerin karşılanması aile yoluyla sağlanırken, toplum yapısındaki değişimlerle eğitim, politika, din, ekonomi gibi kurumlar meydana gelmiştir. Bireyin gereksinimlerinin diğer sosyal kurumlar aracılığıyla sağlanamadığında ise karşılıklı destek mekanizmaları devreye girmektedir (25).

Sosyal refah; bir milletin, toplumun, insanların sürekliliği için temel olan sosyal, ekonomik, eğitim ve sağlık gereksinimlerinin karşılandığı fırsatlar, programlar ve hizmetler sistemidir. Sosyal refah kurumlarının amaçları, bireylerin, ailelerin, grupların, örgütlerin ve toplumların iyi hallerini doğrudan geliştirmek için tanımlanan sosyal sorunların çözümüne katkı vermek ve ya bu sorunları azaltmaktır. Sosyal refah kurumları, gönüllü ve devlet kuruluşları tarafından sağlanan program ve hizmetlerle politikalar ve yasalar tarafından oluşturulmuştur (26)

Wilensky ve Lebeaux (1958)'un belirttiği üzere sosyal refahın ayırt edici yönleri; “formal örgütlenme, sosyal sorumluluk ve denetlenebilirlik, programların ticari amaçlara yönelik olmaması, insan ihtiyaçlarını bütüncül bir yaklaşımla ele alması, insanın tüketim ihtiyaçlarında odaklaşmak”tır (25).

Mishra (1987) ise sosyal refahın temel insan ihtiyaçlarını karşılamakla ilgili kolektif bir eylem olarak tanımlanabileceğini belirtmektedir (25).

2.3.2. Sosyal Politika

Sosyal hizmet sözlüğüne göre, sosyal politika; toplumun bireyler, gruplar, küçük toplumlar ve sosyal kurumlar arası ilişkileri düzenlemekte ve bu ilişkilere müdahale etmekte kullandığı aktivite ve ilkeler rehberidir. Bu aktivite ve ilkeler, toplumun değer ve geleneklerinin bir ürünü olup geniş ölçüde kaynakların dağılımını ve insanların esenliğini belirler. Sonuç olarak sosyal politika, eğitim, sağlık bakımı, suç ve ıslah, ekonomik güvenlik ve sosyal refah alanlarındaki hükümetin plan ve programlarını içerir (25). Day ve diğerleri (2000)'e göre sosyal politika toplumun sosyal bir sorunu çözme yoludur (27). Talas (1992:15-16) sosyal politikayı; topluma bir bütün olarak bakan, toplum içinde bütün sınıfları ilgilendiren, çok çeşitli konuları sınıf farkı gözetmeksizin ele alan bir disiplin olarak tanımlamaktadır (25). Boulding'e (1977) göre en geniş anlamda sosyal politika, toplumun yapısında bazı değişiklikler yapmaya yönelik tüm politikaları içerir; çünkü tüm politikalar özde buna yönelmektedir (25). Sosyal politika dendiğinde akla gelenler; amaçlar, değerler, seçenekler, reformlar ve sosyal gelişmedir.

Şahin'e (2000) göre sosyal refah politikasının özellikleri:

- Sosyal refah politikası bir stratejidir: Hizmet ve programları biçimleyen belirli kural, yönetmelik, yöntem ve hedeflerden oluşur.
- Sosyal refah politikası kolektiftir: Sıklıkla diğer politikalar ile iç içe girer. Her kamu politikası sosyal refah politikası olarak düşünülmesi de çoğu hükümet politikası sosyal problemler üzerinde etkilidir (Rein, 1970).
- Sosyal refah politikası sosyal problemler ile ilgilidir: Sosyal problemler, sosyal refah politikasının sınırlarını çizer. Sosyal refah politikasının karmaşıklığının en önemli nedeni, sosyal problemlerin dinamikliğidir. Sosyal problemlerin temel kaynağı ise yoksunluk olup bu yoksunluklar; material kaynak yoksunluğu, psikolojik ve fiziksel gelişim yoksunluğu, kişilerarası ilişki yoksunluğu, ekonomik fırsat yoksunluğu olarak sınıflandırılabilir.
- Sosyal refah politikası sosyal eşitliğe yönelir: Toplum içerisinde temel sosyal yararlardan yeteri kadar faydalanamayan, birtakım yoksunluklar yaşayan

kimselerin şartlarını iyileştirmeye yönelik toplumsal bilincin işlevsellik kazanmasının bir ürünüdür.

- Sosyal refah politikası çelişkili bir süreçtir: Sosyal refah politikası süreçlerine katılan nüfus gruplarının ekini, ekonomik özellikleri, politik fikir ve ilgileri ayırmıştıkça tercih edilen politikalarda paradokslar meydana gelir.
- Güç gerçekleri sosyal refah politikası çıktılarını biçimler: Karar alma süreçlerinde toplumsal veya ekonomik olarak güçlü kimseler, stratejik karar alma noktalarını kontrol edenler oluşturulacak sosyal refah politikalarındaki önceliklerin belirlenmesinde üstünlük sahibi olurlar.
- Sosyal refah politikası farklı ve kesişen alanlarda oluşturulur: Çeşitli referanslar kullanılarak üretilen sosyal refah politikası; hukuksal alanları da içermek üzere hükümet, kuruluş ve toplum alanlarında meydana getirilir.

2.3.3. Sosyal Hizmetin Sosyal Refah Ve Sosyal Politika İle İlişkisi

Sosyal refah ile sosyal hizmet birbiriyle ilişkisi ve bağlantısı olan kavramlardır. Baker (2003)'ın tanımına göre sosyal refah; bir devletin, toplumun devamı için esas olan, bireylerin sosyal, ekonomik, eğitim ve sağlıkla ilgili ihtiyaçlarını karşılamalarına yardım eden programlar, yardımlar ve hizmetlerdir. Bu tanım doğrultusunda sosyal refah sosyal hizmetlerden daha kapsayıcı bir kavramdır. Sosyal refah, sosyal hizmetleri kapsamaktadır. Sosyal refah ve sosyal hizmetlerin ilişkisi öncelikli olarak uygulama düzeyindedir (27).

Sosyal refah politikası ile sosyal hizmet mesleğinin hedefi temelde aynıdır. Bir başka deyişle sosyal sosyal hizmet mesleğinin sosyal refah politikasına katılımı, sosyal adalet amacını gerçekleştirebilmek açısından son derece önemli bir hale gelmektedir (25).

Şahin'e (2000) göre sosyal hizmetin politika rolleri;

- Yeni programlar, programlarda geliştirmeler ve yaygınlaştırmalar öne sürülerek ile karşılanamayan ihtiyaçları belirlemek.
- Sosyal bakımdan gerçekleştirilecek müdahalelerin içeriğini hazırlamak, hizmet sunumunda kullanılacak örgütsel yapılar ve programlar tasarlamak.
- Uygulamada bulunan politikaların yetersiz kaldığı durumlarda politika geliştirmek, çatışan politikaların göreceli önemini ölçmek.

- Değerlendirme: Mevcut politikaların işlevselliğini ve yeterliliğini alandan gelen bilgisini kullanarak değerlendirmek.
- Mevcut politikalar yanlış tarafa evrildiğinde değişim ajanı rolünü üstlenip hizmet ve kurumlar için tasarlanmış standartların denetim ve yönetimini yaparak, risk altındaki ve korunmaya muhtaç grupların savunuculuğunu üstlenmek.

2.4. Türkiye’de Engellilik Ve Sosyal Politikanın Gelişimi

Cumhuriyet’in ilanı ve sonrasında 1950’lere kadar engellilerle ilgili sınırlı derecede bir gelişme veya düzenlemeden söz edilebilir ve dolayısıyla devletin engellilerle ilgili bir politikasının olmadığını söylemek mümkündür (28).

1951 tarihli 5822 sayılı Kanun ile İzmir’de yer alan ve kanun düzenlemesi öncesinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na bağlı bulunan “Sağır Dilsiz ve Körler Okulu”, Milli Eğitim Bakanlığı’nca devralınmıştır. Bu düzenleme ile özel ihtiyaç sahibi bireylerin yetiştirilmesi işinin bir sağlık hizmeti olarak düşünülmesinden vazgeçilmiş olup farklı engel türlerine sahip öğrencilerin aynı eğitim kurumları çatısında öğrenim almaları uygulaması da sona ermiştir. “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun (1957)” ile 5387 sayılı kanundaki (1949) işlevsizliklerin giderilmesi amaçlanmıştır. 1961’de çıkarılan 222 sayılı “İlköğretim ve Eğitim Kanunu”nun “mecburi ilköğretim çağındaki bulundukları halde zihnen, bedenen, ruhen ve sosyal bakımdan özürlü olan çocukların özel eğitim ve öğretim görmeleri sağlanır” şeklindeki 12. maddesi uyarınca Türk Milli Eğitim sistemi içerisinde özel eğitimin devlet tarafından resmen kabul edildiği ve özel eğitim hizmetlerinin devlet tarafından yürütüldüğü vurgusu söz onusudur. “Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği” kapsamında özel eğitime^[1] muhtaç çocukların tanım ve sınıflandırılmaları, engel grubu ve bunların oranları, özel eğitimin maksatları ile özel eğitim kurumlarında görevli personellerin görev kapsamı ele alınmıştır (28).

Cumhuriyet Türkiye’sinde sakatlığa sahip olmanın belirli hak ve muafiyetleri beraberinde getiren bir statü olarak sosyal politika mevzuatında tanınması ilk olarak “maluliyet sigortası” ile gerçekleşmiş olup buna paralel olarak 1960’ların sonunda maluliyeti tıbbi olarak tespiti amacıyla Türk Sakatlık Baremi kurulmuştur. Baremin

geliştirilmesini takiben çalışmaya başlayan sağlık kurulları aracılığıyla, maluliyet sigortasından faydalanmak amacıyla başvuran kişilerin malul statü alıp alamayacaklarına ilişkin “iş gücü kaybı oranı” incelenerek karar verilmekteydi. Maluliyet kategorisi tüm engelli nüfusu tarif eden ve tüm engellilere belirli hak ve muafiyetler sağlayan bir kategori değildir. Sigorta mantığı içerisinde anlam bulan maluliyet sigortasından faydalanabilmek, kişinin belirli bir süre kayıtlı bir işte çalışması, düzenli bir biçimde prim ödemesini ve bu süre içerisinde sakatlanmış olması ön koşulunu sağlamaktan geçmekteydi. Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi engellilere yönelik istihdam alanındaki ayrımcılığın sonucu olarak Türkiye’de engellilerin ezici çoğunluğu iş gücünün dışındaydılar. Dolayısıyla iş gücünün dışında olan engellilerin büyük çoğunluğu maluliyet sigortasından faydalanmadılar. Maluliyet sigortasının tüm engelli nüfusu kapsamamasının bir diğer yapısal nedeni ise maluliyetin çalışma sürecinde ortaya çıkmasının bir ön koşul olmasıydı. Başka bir deyişle, doğuştan sakatlığı bulunan kişiler sigorta mantığı içerisinde kişinin sigortalı olmadan önceki sağlık sorunları sigorta kapsamına alınmaması nedeniyle, maluliyet sigortası kapsamında değerlendirilmediler. Her ne kadar maluliyet sigortası tüm engelli nüfusu hedefleyen ilk sosyal politika mekanizması olmasa dahi atılan bu adım engellilerin görünür olmasında bir zemin hazırlamıştır. Maluliyet sigortasını, “Altı Nokta Körler Derneği” devamında da “Türkiye Sakatlar Derneği”nin kuruluşu takip etmiştir (29).

Bu siyasi atmosfere paralel biçimde, Ülkemizde engellilik kategorisi ilk defa istihdam politikalarının bir modülü olarak alınmıştır. Engelli bireylerin yaşadığı problemler ise başta istihdama dahil olamamaları üstünden siyasette mevzu olmuştur. Bu bağlamda, engelli istihdamını teşvik etme fikri 1960’lı yıllardan itibaren Türkiye’de çeşitli şekillerde siyasi gündeme gelmiştir (29).

Altan’ın (1976) belirttiği üzere önce 1967 yılında “Deniz İş Kanunu”, ardından 1971 yılında İş Kanunu’yla “istihdamda engellilere yönelik devlet destekli olumlu ayrımcılık uygulaması” yürürlüğe girmiştir. Yasaya göre 50 ve üzeri sayıda işçi çalıştıran tüm işyerlerinin çalışanların yüzde 2’si oranında engelliye istihdam etmeleri öngörülmekteydi. Kayıtlı istihdam olanaklarına erişmenin kişilere önemli ölçüde bir yaşam güvencesi sağladığı göz önünde bulundurulduğunda, bu uygulamadan faydalanabilen engelliler için uygulamanın yaşamsal önemi iyi anlaşılabilir. Bu uygulamanın bir diğer siyasi önemi ise, bu haktan kimlerin

faaydalanabileceğinin belirlenmesinin idari yönetimlerinin oluşturulmasıdır. Engelli alıştırma yükümlülüğü uygulaması, Türkiye sosyal politika tarihinde ilk kez yegane hedef grubu olarak engellilere işaret eden politika olmuştur. Mevzuat kapsamında tanınan olumlu ayrımcılık hakkını kullanabilmek için kişinin, fiziksel ya da ruhsal bir sakatlığının bulunması, bu sakatlığının tıbbi otoriteler tarafından tespit edilmesi ve sakatlığın derecesinin en az yüzde 40 düzeyinde olması gerekmektedir (29).

1972 Gümrük Kanunu ile özel ihtiyaç sahini bireyler tarafınca kullanılacak makina, teizat, tanı ve tedavide yararlanılacak ilaçların gümrük vergisinden muaf tutulacağı resmi olarak sonuçlandırılmıştır. 1973’te 1739 Sayılı “Milli Eğitim Temel Kanunu”nun 8. maddesinde “... Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır ” yargısı getirilmiştir. Özel Eğitime Muhtaç ocuklar Yönetmeliği’nin kapsamı 1975’te genişletilmiştir (28).

Buğra’ya (2007) göre engellilik konusunda bir başka önemli politika gelişmesi 1976’da uygulamaya konulan 2002 numaralı “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun”dur. Bu kanunla birlikte bir gelir desteği programı olan “zrllk” maaşı uygulaması başlamıştır (29). Yasada zrllk maaşına hak kazanma kriterleri; herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kaydın bulunmaması, gelirin asgari ücretin üçte birinin altında olması ve bakım verecek hiç kimsesi bulunmamak olarak listelenmekteydi. Buğra ve Keyder ‘e göre (2006) zellikle üçüncü kriter devletin engelli sorunlarına yaklaşımını simgelemesi açısından önemli bir ipucu sunmuş, engelli bireyin ihtiyaçlarının birincil olarak ailesi tarafından karşılanmasını beklediğini açıkça ortaya koymuştur (29).

Birleşmiş Milletler’in engelli sorunlarına ilgi göstermeye ve çözümleri hak temelli bir dil içinden tarif etmeye başlaması bağlamında Türkiye’de “Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu” kurulmuştur. Kurulda engellilerin özne olarak yer almaması ve büyük oranda bürokratların egemenliğinde olması uluslararası temsil yetkisinden ileriye gidememesine neden olmuştur (29). Yine de devlette engellilerin toplumsal sorunlarına ilişkin bilinçlenme süreci devam etmiştir.

1983’te 2916 sayılı “zel Eğitime Muhtaç ocuklar Kanunu” çıkarılmıştır ki bu yasa özel eğitimle ilgili ilk ve en kapsamlı kanun niteliği taşımaktadır. 1986

tarıhli 3308 Sayılı “Mesleki Eğitim Kanunu”nun 39. maddesi “Bakanlık, özel eğitime muhtaç kişilere iş hayatında geçerliliği olan gevlere hazırlayıcı özel meslek kursları düzenler. Kursların düzenlenmesinde ve uygulanmasında bu kişilerin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri dikkate alınır” yargılarını içermektedir (28).

1994 yılında Beyaz Ay Derneği ile alışan İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından İstanbul zrller Merkezi kurulmuştur. 1990’lı yıllarda yapılan değişikliklerle “zrller İdaresi”nin kurulması, “zrller şurası”nın toplanması önemli gelişmeler arasında yer almaktadır (29).

2001 yılında “Türk Medeni Kanunu”nun 340. maddesinde “Ana ve baba, çocuğu olanaklarına göre eğitirler ve onun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlk ve toplumsal gelişimini sağlar ve korurlar. Ana ve baba çocuğa, özellikle bedensel ve zihinsel zrl olanlara, yetenek ve eğilimlerine uygun düşecek lde, genel ve meslek bir eğitim sağlarlar” kararı yer almıştır (28).

2005 yılında TBMM’de “zrller Yasası” onaylanmıştır. Özürlüler Yasası engellilere yönelik sosyal politikaların alanının genişlemesine yol açmıştır. Yasanın içeriği incelendiğinde, yasanın bir yandan engellilere yönelik yürürlükte bulunan politikalarda değişiklikler yaparken, bir yandan da “evde bakım aylığı” ve engelli çocukların özel eğitim merkezlerinden ücretsiz faydalanması gibi yeni politika araçlarını hayata geçirdiği görülmektedir. Gelir desteği ve istihdam politikalarında ise zrller Yasası, yasa öncesinde yürürlükte olmalarına rağmen etkin bir biçimde işletilmeyen örneğin engelli aylığı ve engelli alıştırma yükümlülüğü gibi politika araçlarını güçlendirmeye yönelik değişikliklere yol açmıştır. 2008 yılında TBMM tarafından “Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi”nin onaylanması ile engelli haklarına dair ulusal mevzuatın önemli bir uluslararası desteğe sahip olması sağlanmıştır. Son olarak referandum ile gerçekleşen anayasa değişikliklerinden biri ile de engellilere yönelik olumlu ayrımcılığa anayasada yer verilmiştir. Özürlüler Yasası ile 50 ve üzeri işçi çalıştıran işyerlerinin çalıştırmak durumunda oldukları fakat alıştırmadıkları her engelli için ödeyecekleri ceza oranı aylık 1900 lira gibi caydırıcı bir seviyeye çıkarılmış ve cezanın uygulama alanı ciddi anlamda geliştirilmiştir. 2013 yılında yapılan yasal düzenlemeler ile engelli alıştırma zorunluluğu olmamasına rağmen engelli çalıştıran veya engelli alıştırma yükümlülüğünden daha fazla engelli çalıştıran işyerlerine bu çalışanların sosyal

güvenlikleri ödenerek destek verilmeye başlanılmıştır. Uzun süredir sembolik bir seviyede kalan engelli aylıkları önemli ölçüde artırılmıştır (29).

2.5. Uluslararası Düzeyde Engellilik Ve Sosyal Politikanın Gelişimi

2.5.1. Birleşmiş Milletler ve Engelliliğe Yönelik Gelişmeler

Birleşmiş Milletlerin (BM) engelli bireylerle ilgili çalışmalarının önceleri engellilerin hayat standartlarını artırma yönünde olduğu söylenebilir. BM bünyesinde engellilikle ilgili çalışmalar kuruluşundan (1945) itibaren bulunmaktadır ve 1969'a kadarki süreçte engellilere yönelik tedavi, engelliliği önleme, eğitim, istihdam, mesleki rehabilitasyon gibi konulardaki çalışmalarda tıbbi modelin baz alındığını söylemek mümkündür. Engelliliğe ilk kez ifadesine 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca onaylanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde yer verilmiş olup bildirgeyle taraf devletlere yükümlülükler getirilmiştir (30). 1950 yılında Cenova Konferansı ile engellilerin sosyal rehabilitasyonu ele alınmış, 1952 yılında güncel bir bakış ile eğitim ve rehabilitasyon programlarının oluşturulması ve engellilerle ilgili konuların da bu kuruluşların programlarına katılması hususları Birleşmiş Milletler UNDP, ILO, WHO, UNESCO, UNICEF Toplantısı'nda gündeme gelmiştir. 1960'da engellilere yönelik ayrımcılığın önlenmesi amacıyla Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme UNESCO Genel Konferansı düzenlenmiştir (28). 1969'da yürürlüğe giren, hem fiziksel hem de zihinsel engelli bireylerin toplumsal etkinliklere dahilinin artırılması ve sağlık, sosyal güvenlik gibi konularda önlemlerin alınmasının öngörüldüğü "BM Genel Konseyi Sosyal Kalkınma ve Kalkınma Sürecine Dair Bildirgesi" toplumsal katılıma odaklanması sebebiyle politiklardaki tıbbi model yaklaşımlarının sosyal modele doğru evrildiğinin de bir işareti konumundadır (30). 1971 yılında "Zihinsel Engelli Bireylerin Hakları Hakkında Bildirge" ile zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin temel hakları düzenlenmiştir (28). 9 Aralık 1975 tarihinde "BM Engelli Hakları Bildirisi"nin kabulü ise sosyal model açısından milat olarak değerlendirilmektedir (30). On üç maddeyi içeren bildiride, sakatlık tanımlanmış, sakat kişilere hiçbir ayırım gözetilmeden bildiride geçen hakların hukuki olarak tanınmasının gerekli olduğu, saygıya ve düzgün yaşam şartlarına, medeni, ekonomik, sosyal ve siyasi haklara,

tedavi hakkına sahip olmaları, kendi kendilerine yetebilmelerini sağlayan önlemlerin alınması, istihdam olanaklarının genişletilmesi, ulaşım olanaklarının artırılması ve bildirinin tüm engellilere her yoldan duyurulmasının gerekliliği gibi konulardan söz edilmiştir (28). Hem engelli bireylerin sahip olduğu doğuştan gelen insanlık onuruna vurgu yapılan ve uluslararası tarihi bir döküman özelliği taşıyan beyanname, engelli bireylerin toplum içerisinde hayatlarını sürdürebilmeleri ve üretken hale gelerek toplumsal yaşamda var olmaları konusunda hem de topluma ve devlete engellilere karşı sorumluluklar yüklemeye işler olmuştur (30).

1980 yılını takiben BM ilk sırada yer almak üzere pek çok uluslararası kuruluş bünyesinde engellilerle ilgili politikalarda gelişmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. BM'nin 1981'i "Özürlüler Yılı" ilan etmiş olması engellilikle ilgili oldukça önemli gelişmelerden biridir. Engelliler için rehabilitasyon ve fırsat eşitliğinin sağlanmasına yönelik durumlar BM'nin dünya eylem planı dahlilinde yer almış olup fırsat eşitliğinin; engellilerin hayata sosyal ve ekonomik açıdan işlevsel olarak katılımının sağlanabilmesi için bir gereklilik olduğu ifade edilmiştir (31). BM bünyesinde on yılı kapsayan bir engelliler programı geliştirilmiş ve 1983 ile 1992 yılları arasındaki dönemi "Dünya Engelliler On Yılı" olarak ilan edilmiştir. Bunun yanı sıra engelli bireyler için fırsat eşitlikleri kılavuzu hazırlanmış ve tüm ülkelerin engellilere yönelik eylem planı hazırlamaları ve hayata geçirmeleri istenmiştir (30).

1983-1988 yıllarında "Uluslararası Çalışma Örgütü"nün engellilerin mesleki açıdan rehabilitesi ve istihdamı ve mesleki eğitimleriyle ilgili düzenlemeleri bulunmaktadır (159 Sayılı Sözleşme ve 168 Sayılı Tavsiye Kararı) (28).

20. yüzyılın sonları pek çok milletlerarası gelişmeye sahne olmuştur. Engellilerin eğitim hakkının ele alındığı "Herkes İçin Dünya Bildirisi" UNESCO tarafından 9 Mart 1990 tarihinde, istihdamın konu alındığı "Özürlüler Alanında İnsan Kaynaklarını Geliştirme Eylem Planı için Tallinn Çerçevesi" ise BM Genel Kurulunca 15 Mart 1990 tarihinde onaylanmıştır (28). 1993 yılında BM "Fırsat Eşitliği Standart Kurallar"ını yayınlanmıştır. Yayınlanan standart kurallar bugün hala engellilere yönelik politikalar geliştirilirken uluslararası kurumlara kaynak oluşturmaktadır (30). Bu kurallar eşit katılım için ön şartlar, hedef alanlar ve yürütme tedbirlerini bulundurmasının yanında rehabilitee hizmetleri de içermektedir (28). Fakat uygulanması noktasında üye devletlere tavsiye niteliği taşıyan standart

kuralların düşük toplumsal yaşam standartlarına sahip ülkelerde uygulamaya aktarılamıyordu. Bundan dolayı “Dünya Körler Birliği” genel kurul toplantısıyla alınan karar neticesinde standart kurallar uluslararası bir sözleşmeye dönüştürülerek 30 Mart 2007 tarihinde üye devletlerin onayına sunulmuştur. Sözleşmeyi ülkemizin de içinde bulunduğu 81 ülke imzalamıştır (30).

21. yüzyıla gelinmesine ve BM tarafından yaklaşık yarım asırdır düzenlemeler gerçekleştirilmiş olmasına rağmen engellilerin temel hak ve özgürlüklerinden yeterince faydalanamadığı hakikati sabit kalmıştır. Bunun üzerine engellilik alanındaki, uluslararası gelişmeler arasından en önemlisi olduğu söylenebilecek 2006 tarihli “Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme” hazırlanmıştır (28). Sözleşmenin amacı “engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını sağlamak, teşvik etmek, korumak ve doğuştan gelen onura yönelik saygının güç kazanmasını sağlamak” olarak belirtilmiştir (31). Sözleşme, engellilere yönelik hakların insan hakları kapsamında vurgulanması yönünden insan hakları yaklaşımının etkisi olarak algılanabilir (32).

Hakların kullanılabilmesi ve ayrımcılığın önüne geçilmesi için erişilebilirliğin sağlanabilmesi engelli bireyler açısından oldukça önemli bir unsur olduğu düşünüldüğünde BM Engelli Hakları Sözleşmesi oldukça geç yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin amacı yeni bir hak doğurmamanın yanında, zaten var olan mevcut hakların ve bunlarla birlikte gelen yararların yaygın duruma gelmesi ve garantilenmesidir (UN, 2008) (30).

2.5.2. Avrupa Birliği ve Engelliliğe Yönelik Gelişmeler

Avrupa Birliği (AB) üyesi devletlerin neredeyse tümünün Birleşmiş Milletlerin (BM) de üyesi olması dolayısıyla BM tarafından engelliler hakkında oluşturulan pek çok düzenleme AB ülkelerince de benimsenmiştir (28).

Batı ülkelerince özellikle 1950 sonrası engellilere birçok sosyoekonomik haklar tanınmış olup bu haklarda engelli olan bireylerin yaşadığı güçlük ve engelleri önlenmesinde alınan model ise AB sosyal politikasıdır. Bu kapsamda, engellilere yönelik ayrımcılık konusunda mücadelenin betimlenmesi çerçevesinde AB sosyal

politikası temellerinin ve sağlanan çıktılarının irdelenmesi son derece mühimdir (30).

AB, 1951’de Avrupa Kömür Çelik Topluluğu adı ile kurulmuş, 1967’de bünyesinde bulunan kuruluşları birleştirmiştir. Birlik; engellilikle ilgili çalışmalarına sosyal model yaklaşımının uygulamaya konmasından aşağı yukarı on sene sonrasında 1981 yılı civarında hızlanabilmiştir. Bu yılın öncesinde daha çok üyelerinin ekonomik ve siyasi bütünleşmesi konusuyla ilgili olan Birliğin, engellilik alanındaki politikalara geçmesi zamanla olmuştur (30).

Özel ihtiyaç sahibi bireylerin rehabilitesi ve mesleki eğitimlerine dair düzenlemeleri içeren “Avrupa Sosyal Şartı (ASS)”, 1961’de imzalanarak 1965’te yürürlüğe giren ASS; çalışma, sendikalaşma, toplu pazarlık ile grev hakkı gibi toplamda 19 sosyal hakkı koruma sorumluluğunu üstlenerek engelli bireylerin toplumsal düzen içerisinde bütünleşmesi ve hür yaşam haklarının kullanılması da sağlanmıştır (30).

1988 yılında gerçekleştirilen “Hannover Zirvesi”nin gündemini “Avrupa Topluluğu Sosyal Şart” taslağı oluşturmuştur. “İşçilerin Temel Sosyal Haklarına İlişkin Topluluk Sosyal Şartı” ise 1989 yılında gerçekleşen Strasburg Zirvesi’nde İngiltere dışındaki üye on bir devlet tarafından onaylanmıştır. Topluluk “Sosyal Şartı”nda Avrupa düzeyinde engellilere yönelik olarak -bağımsız olma, sosyal bütünleşme ve katılma hakkı gibi- on iki temel haktan söz edilmiştir. 1996 senesinde kabul edilen “Gözden Geçirilmiş ASS”de ise, engelli bireyleri de içine alan toplamda otuz bir hak garanti edilmiştir (30). Sözü edilen sosyal bütünleşme ve katılım hususlarının uluslararası seviyede ele alınması ile sosyal yaklaşımın bütünleştirici etkisi vurgulanmış olup engellilik daha görünür hale gelmiştir (30).

Avrupa Konseyi 31 Mayıs 1990’da ilke kararı niteliğinde, “engelli çocuk ve gençlerin genel öğretim sistemine katılımı” konusunda bir düzenleme gerçekleştirmiş, engele sahip olan çocuk veya gençlerin genel öğretim düzeni dahilinde kaynaştırılmaları kararı alınmıştır. 1992’de engellilik halinin ortadan kaldırılması, önlenmesi ve sonuçlarının hafifletilmesi, engellilerin toplumsal yaşama tam ve aktif katılımlarının sağlanması, engellilerin kendi istekleriyle bağımsız bir yaşam kurmalarının desteklenmesi amacıyla fırsat eşitliğinin yaratılmasına dair kararlarla birlikte engelli bireylerin ayrımcılığa maruz kalmadığı bir Avrupa sosyal

hayatı oluşturmak için insanların hareketlerinin tertip edilmesi, engellilerin pasifleştirilerek ve yardıma gereksinimi olan bireyler olarak görülmesi yerine toplumun öteki bireyleriyle her açıdan eşit olarak algılanmasına yönelik politikalar benimsendi (28).

Maastricht Antlaşması (1993), engelliliğe dair konuları içermemekle birlikte 1997 yılında imzalanıp 1999 yılında uygulamaya konulan Amsterdam Anlaşması ile ayrımcılık konusuna dair genel yargıya yönelik gerçekleştirilen bazı düzenlemelerle birlikte engellilerle ilgili konuların da dahil edilmesi sayesinde gerçekleşmiştir (30). Bu anlaşmayla engellilerin haklarını kullanırken karşılaştıkları zorlukların ortadan kaldırılması amaçlanmıştır (28). Bu amaç doğrultusunda, üye olan devletler ve topluluk kurumlarına engellilere yönelik ayrımcılıkla mücadele konusunda yükümlülük getirilmiştir (30).

1993 yılında hareket etmede kısıtlı olan engellilerin erişim ve ulaşım kaynaklarından yararlanabilme imkanlarını iyileştirmek amacıyla, “Erişilebilir Ulaşım Hakkında Topluluk Eylem Planı” AB Komisyonu tarafından kabul edilmiştir (30).

1996 yılında engelliler için fırsat eşitliği ile engelli bireylerin toplumsal hayatın her alanında karşılarına çıkan engellerin tanımının yapılması gerekliliği ve engelli bireylerin fırsat eşitliğinden faydalanmasına engel tüm durumların ortadan kaldırılmasına vurgu yapılmıştır (28).

AB’nin sosyal politika programlarında engellilere dair ayrımcılıkla mücadele stratejisi 1999 senesine varıncaya dek pek gündeme alınmamış olup engellilere yönelik haklar ve toplumsal adaptasyonla ilgili yapılan düzenlemelerle fırsat eşitliği sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. 2000 yılı “Nice Avrupa Konseyi” hükümlerinde, engellilerin toplumsal katılımına ilişkin 26. maddede; “Avrupa Birliği, engelli kişilerin bağımsızlıklarını, sosyal ve mesleki açıdan içinde yaşadıkları topluma katılıp katkıda bulunmalarını sağlayacak önlemlerden yararlanma haklarını tanır ve bu haklara saygı duyar” yargısı bulunmaktadır (30).

2000 yılı ardından çeşitli senelerde, engellilere yönelik kültürel faaliyetler ve bu faaliyetlere erişilebilirlik, engelli bireylerin eğitimi ve mesleki eğitimlerde fırsat eşitliğinin gözetilmesi, istihdamda ve işte davranış eşitliği, engellilere yönelik fırsat

eşitliği, engelli bireyler için engelsiz Avrupa mevzuu hüküm ve bildiriler Avrupa Konseyinde yer bulmuştur. 2000 yılı sonrası, engellilik olgusuna yönelik içeriğin genişletildiği bu gelişmeler, insan hakları bağlamıyla nitelendirilen yeni modelin de özünü yansıtmaktadır (30).

3 Aralık 2001 tarihinde, Avrupa Konseyi tarafından 2003 senesi Avrupa Engelliler Yılı ilan edilmiş; engellik ve engelli hakları konusunda bilincin artırılması ve bu faaliyetlerin hızlandırılması konusunda itici güç olabileceği düşünülmüştür. Bu yıl içerisinde AB’de pek çok etkinlik düzenlenmiş, “İstihdamda ve İşte Eşit Muamele Direktifi”nin üye olan devletlerce uygulanmasının denetlenmesi amacıyla 7 yıllık dönemi kapsayacak şekilde Avrupa Engellilik Eylem Planı oluşturulmuş olup tüm bunların önderliğinde Konsey içerisinde engelli çalışmalarının yürütülmesi amacıyla -Üye Ülke Temsilcilerinden Oluşan Üst Düzey Grup, Hizmetlerarası Engellilik Grubu ve sivil toplum kuruluşlarını içeren Avrupa engelliler Forumu gibi- aktif gruplar düzenlenmiştir (28).

2.6. Ayrımcılık

Ayrımcılık, “BM İnsan Hakları Komitesi” tarafından “siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel veya kamusal yaşamın herhangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin eşit ölçüde tanınmasını, yararlanılmasını ya da herkes tarafından kullanılmasını engelleyici veya zayıflatıcı amaç taşıyan ya da bu sonuçları doğuran ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya farklı görüş, ulusal ve etnik köken, mülkiyet, doğum veya farklı bir statüye dayalı her türlü ayırma, dışlama, kısıtlama veya ayrımcılık tanıma” biçiminde tarif edilmiştir (33).

Doğuştan gelen veya sonradan edinilmiş farklı nitelikleri bulunan birey ve grupların belli görüşler, değerler ve idealler çevresinde bir araya gelmesiyle oluşan etkin yapı toplumu meydana getirir. Bu bağlamda farklılıklar üzerine yapılanmış olmaları toplumlara ait en belirgin özellik olarak değerlendirilebilir. Toplum tarafından belirlenen ideal, değer ve inançlar toplumdaki insanların sosyal kimliklerinin oluşması üzerinde etkilidir. Kimliklerin oluşumunda toplumda var olan farklılıklar ya hoşgörülür ya da ön yargılarla dışlanır. Önyargı, ayrımcılık, öteki ve ötekileştirme süreçleri kimliğin farklılık bileşenlerini oluşturur. Farklılık ile benzerlik

kimlik bileşenleridir. Farklılığı birey ve grubu diğerlerinden ayırıştıran bir bileşen olarak tanımlaması mümkündür. Benzerliğin ise bireyi ve grubu diğerleriyle benzeştiren bileşenler olduğu söylenebilir (34).

Bireye ait her türden farklı olma durumuna negatif anlamlar atfederek, gündelik hayatta bu başkalıkların tehdit ögesi gibi değerlendirilmesi neticesini oluşturan sürecin dışlama/ötekileştirme olduğu söylenebilir. Dışlanma “ben ve biz” dışında yer alanların olumsuz algılanması ve değersiz duruma getirilmesi süreçlerini içinde bulundurur. Bu nedenle kişi, sahip olduğu bireysel ve kolektif kimliğine pozitif, farklılıklara ve ötekilere karşı ise negaitf göndermelerde bululunarak kendini üstün kılar kendinin dışında kalanları ötekileştirir. Ötekileştirme sadece dominant grup tarafından diğerlerine değil dominant olmayan gruplar tarafından da dominant gruba karşı da yapılabilir. Özetle ötekileştirmenin karşı iki kutupta gerçekleştiği söylenebilirken, normallikten ise karşıt iki kutubun merkeze doğru ilerlemesi durumunda szö edilebilir (34).

“Farklılıklar, özünde yadırganacak durumlar değildir. Çünkü farklılık, biz insanların doğasında vardır. Bu fark yalnızca özürlü olmakla sınırlı değil; pek çok açıdan birbirimizden farklıyızdır. Hepimizin farklı özellikleri, farklı gereksinimleri vardır. Güçlerimiz de zayıflıklarımız da farklıdır. Bu yüzden hepimizin içinde yaşadığı toplum, birkaç kişinin ya da belirli bir kesimin özellikleri temel alınarak şekillendirilemez. Özürlü insanların ihtiyaçları en az özürlü olmayan insanların ihtiyaçları kadar, toplumun düzenlenmesini etkilemelidir. Bu da onların özel bakım isteğinden değil, onlar da herkes gibi toplumun bir parçası olduğundan yapılmalıdır. Bundan dolayı, bir toplum yapılandırılırken özörlölerin de ihtiyaçları mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Yapılan hizmetlerden, özörlölerin de yararlanmasını sağlamaktan herkes sorumludur. Bu sorumluluk doğal ve sürekli bir sorumluluk olarak algılanmadıkça yerine getirilemez. Herkesi içine alan, herkese açık bir toplum anlayışı içinde sorunlara eğilmedikçe, gerçekçi, geçerli, kalıcı, çözümler üretilemez.” (14).

2.6.1. Engelliliğe Dayalı Ayrımcılık

Engelliliğe dayalı ayrımcılık, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanuna göre “siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamadır” (2).

Genelde toplumlarda hakim olan engelli bireylerin kendilerine ait sorumlulukları yüklenemeyeceği ya da bu yükümlülükleri sağlayamayacağı düşüncesi; engellinin kişisel meselelerini halletmesine, bağlantılı olarak da toplumda özgür bir birey olarak hareket etmesine engel teşkil etmektedir. Bundan hareketle engelleri oluşturanın, toplumsal tutum ve davranışlar olduğu çıkarımı yapılabilmekle birlikte engellilerin bağımsız hareket edebileceği gerçeğinin reddedilmesi adaletsiz bir davranıştır (35).

Engellilere yönelik ayrımcılığa başta eğitim, çalışma, konut sahibi olma, ulaşım, kültürel yaşam, kamuya açık alanlar ve kamusal hizmetlere erişim gibi alanlarda rastlanmaktadır. Engelli bireylerin maruz bırakıldığı ayrımcılığın geçmişi tarihsel süreçlere kadar dayanmakta olup doğrudan veya dolaylı -bazı hak ve olanaklardan yoksun bırakılma, tecrit edilme, ötekileştirilme gibi- çeşitli şekillerde görülmektedir. Çoğunlukla bu ayrımcılık bilinmez, fark edilmez ya da yadsınır. Hatta bazen engelliler de kendilerine farklı davranılması noktasında başkalarını geçerli bir sebep olarak görerek ayrımcılığı güçlendirebilmektedir. Neticede toplum ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilecek düzenlemeler, “normal olan” insanları incelemekte engelli bulunan “ötekiler”i ise sonraya bırakmakta ve yalnızlaştırılmaktadır (33).

Akbulut (2012) engelliğe dayalı ayrımcılığın beslenme noktalarını “sosyal temastan yoksunluk, “mali ve idari kaygılar” ve “engellilerle ilgili sivil toplum kuruluşlarının kamuyla, yasama ve yürütme organlarıyla ilişkilerindeki eksiklik ve yanlışlıklar” olarak değerlendirmiştir (36).

2.7. Görme Engellilik

Görme duyusu; biçim, renk, ışık, derinlik ve hareket gibi pek çok farklı özelliğin tamamını algılamaya yaramasının yanı sıra bildiklerimizin çoğunu beş duyu organından biri olan göz ve görme duyusu sayesinde öğreniriz. Görme duyusunun engelli hale gelmesiyle bu yazılı bilgi edinme süreci yavaşlamakta veya durmaktadır. Bununla birlikte hareket kısıtlılığı oluşmakta, mesafeli objeleri ve çevreyi algılamak güçleşmektedir. Görme gücünün kaybı ile önemli sosyal ipuçlarından yoksun kalınmakta dolayısıyla bu durum algılama ve gerçekleri anlamada olumsuzluklara yol açmaktadır. (4). Görme engelli kişiler, çevrelerinde yaşananlar hakkında bilgi edinmek için, gören insanlardan daha fazla sözel girdilere ihtiyaç duyarlar (37).

Yasal olarak hiç görmeyen/kör; "Mümkün olan tüm düzeltmelerle birlikte, bireyin iyi gören gözündeki olağan görme keskinliğinin 20/200 ya da daha az olması ve 20 dereceden daha az görme alanının bulunması", az gören; "Mümkün olan tüm düzeltmelerle birlikte, bireyin iyi gören gözündeki olağan görme keskinliğinin 20/70 ile 20/200 arasında olması" olarak tanımlanmaktadır (38).

Eğitsel olarak hiç görmeyen/kör; "Bireyde ağır derecede görme keskinliği kaybının olması, akademik faaliyetlerde dokunsal-işitsel materyallere gereksinim duyması ve görme duyusunu öğrenme amacıyla kullanamaması, buna bağlı olarak dokunsal alfabeye (Braille) okuyarak ve sesli (konuşan) kitaplar ile dinleyerek eğitim öğretimini sürdürebilmesi"; az gören "Bireyin büyük puntolu ya da normal puntolu yazılı materyalleri büyüteçler yardımı ile okuyabilmesi ayrıca gözlük gibi yardımcı araç gereçlere, aydınlatma gibi çevresel düzenlemelere gereksinim duyması ve görme duyusunu öğrenme amacıyla kullanabilmesi" şeklinde tanımlanır (38).

Görme engelli bireyler bazı benzer özellikler taşıyabilirler ancak görme becerilerini hangi yaşam döneminde kaybettikleri oldukça önemlidir. Doğuştan görme engelli bir bireyler uzay, biçim, ilişki, renk ve benzeri görüntüler üzerinde tasarım geliştirmekte zorlanırlar. Bu kişiler çevrelerini öncelikle dokunma, işitme, koku ve tat gibi duyum organları ile tanırlar. Bu durum da gelişimlerinde bazı kısıtlayıcı etkilerin oluşmasına neden olabilir. Görme becerisini 5 yaşından sonra kaybedenlerin ise belleğinde görsel yaşantı ve tasarımların pek çoğu canlı olarak kalabilir. Yıllar geçtikçe bu ayrıntılar yitirilebilir ancak bu kişiler doğuştan görme engellilere göre daha avantajlı konumda olacaklardır (39).

Aslan (2013) görme engelli bireylere ait genel özelliklerden bahsetmiştir. Buna göre görme engelli bireylerin zihinsel ve bedensel gelişimlerinde farklılık vardır, bağımsız hareket edebilme becerileri sınırlıdır ve en çok bağımsız hareket becerilerinde etkilendiklerini söylemek mümkündür. Görmede yetersizlik sonucu ortaya çıkabilecek eksiklikler, diğer duyu organları -dokunma, işitme, koklama- yoluyla telafi edilmeye çalışılır. Görme yetersizliği olan insanlar; iletişim esnasında edilgin ve manasız bir yüz ifadesine sahip olabilir, mimiklerini kullanmada zorluk yaşayabilir, yuvarlanmak, yürümek, emeklemek gibi hareket becerilerini kazanma süreçlerinde akranlarına oranla geç ilerleme söz konusu olabildiği gibi kavram gelişimi, bilişsel yetenekler, algısal motor gelişimde de yaşlılarına göre gecikme görülmesi mümkündür. Doğuştan engelli olması durumunda amaçsız bir şekilde sallanma hareketi, yüzünün önünde ellerini sallama, gözlerini ovuşturma gibi davranışlarında bulunabilir. Tamamen görmeyen (total kör) kişilerde ise yürüyüş daha minik adımlar biçiminde olabilirken, ayak sürüme davranışı, yavaş ve eğik yürüme gibi şekilsel davranışlara rastlanabilir. Soyut düşünmeyi gerektiren becerilerde de daha başarısız olabilmektedirler (40).

2011 senesinde Türkiye İstatistik Kurumu tarafından Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerle senkronize biçimde idari kayıtlara dayanan geniş kapsamda bir örneklem çalışması şeklinde gerçekleştirilen Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre, görmede zorluk yaşayan nüfusun oranı %1,4 (1.039.000 kişi) olup, erkeklerde %1,3 (478.000) olan bu oran kadınlarda %1,5 (561.000)'tir (10).

2.7.1. Görme Engelliliğin Nedenleri

Sosyoekonomik durum, coğrafi koşullar ve kültürel özellikler gibi pek çok faktöre bağlı olarak görme engelliliğin sebepleri değişiklik göstermektedir. Görmede yetersizliğe neden olan etkenler doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olarak sınıflandırılmaktadır (38).

Doğum Öncesi Nedenler

Doğum öncesi dönemde görme engelliliğin oluşması kalıtsal/ırsî hastalıklar, hamilelik sürecinde annenin türlü rahatsızlık ve kazalar geçirmesi, göz ya

da görme sistemlerinde ortaya çıkan bozukluklar, aile içi evlilikler ve kan uyumsuzluğu vb. faktörlerle ortaya çıkabilmektedir (38).

Doğum Sırası Nedenler

Görme engelliliğin doğum sırasındaki sebepleri arasında; doğum esnasında yaşanan güçlükler, bulaşıcı hastalıklar ve enfeksiyonlar, doğum anı travmaları ve erken doğum gibi durumlar sayılabilir (38).

Doğum Sonrası Nedenler

Maruz kalınan fazla ya da az oksijen, ateşli hastalıklar, yaşanan kazalar ve yaralanmalar, göz ve görme sistemlerindeki farklı türdeki rahatsızlıklar doğum sonrası görme engelliliğe yol açabilen faktörler olarak değerlendirilebilir (38).

Diğer Nedenler

Göz veya görme sisteminde veya bir bölümünde ortaya çıkan hastalığın ya da bozukluğun görme yetersizliğine yol açabilmektedir. Söz konusu bu nedenler; miyop ile hipermetrop gibi kırma kusurları, makula ile alakalı hastalıklar, optik sinir bozuklukları ve kortikal görme bozukluğu olarak detaylandırılabilen ve görmede yetersizliğe yol açabilmektedir (38).

Görme yetersizliğine neden olabilen bazı göz hastalıkları da vardır (Prematür retinopatisi, retinitis pigmentosa, albinizm, optik sinir atrofi vb.). Ek olarak, rubella gibi viral enfeksiyonlar, beyin tümörleri, çeşitli enfeksiyonlar ve bazı ilaçlar da görme yetersizliğine yol açabilmektedir (38).

Tüm bu sebeplere ek olarak, görme organı anatomik yapısında ya da görme ile ilgili sistemlerde bir bozukluk bulunmamasına karşın meydana gelen görme yetersizlikleri de söz konusudur. Bu gibi durumlar beyindeki görsel bilgiyi yorumlayan görme kısımlarının istenilen biçimde işlev görmemesinden kaynaklanan görme yetersizlikleri olarak açıklanabilir (41).

2.8. Görme Engelliliğin Bireye Çok Boyutlu Etkisi

2.8.1. Ruhsal Etkiler

Aşağılık Duygusu

Adler, insanı yöneten bilinçaltı güçler açısından Freud'dan ayrılmış ve onun cinsel içgüdüye verdiği ağırlığı yersiz bularak temel bir kavramda ondan ayrılmıştır. İnsanın giyim, besin, barınak gibi doğal gereksinimleriyle öğrenme, eş seçimi, meslek etkinliklerinde bu güdü onu biteviye seçkinlik, üstünlük sağlama uğraşısına zorlar. Adler, üstünlük ve iktidar sağlama güdüsünün çeşitli nedenlerle engellenmesi halinde kişinin rahatsız edici bilinçsiz bir aşağılık duygusuna kapılacağını ileri sürmektedir.” (39).

Engelli olmak kişinin çevresindeki diğer bireylere karşı üstünlük sağlayabilmesini engelleyecek bir durumdur. Hatta engelli bireyler toplumsal yaşamda çoğu zaman kendilerini eksik hissettirecek tutumlarla karşılaşır. Bu durum da engelli bireylerin kendilerine yönelik algılarını olumsuz yönde etkiler ve aşağılık duygusuna kapılabilirler (39).

Görme engelli bireyler hareket özgürlüğü sorunu yaşarlar ve buna bağlı olarak çoğu zaman başkalarının yardımına ihtiyaç duyarlar. Bu durum görme engellilerin kendilerini eksik ve yetersiz hissetmelerine yol açar. Bununla birlikte, özellikle küçük yaşta çocuklar kendilerine yönelik algılarını anne ve babalarının tutumları sayesinde oluştururlar. Anne ve babanın çocuğu olumlu niteliklerle tanımlaması çocuk üzerinde olumlu etki yaratacağı gibi anne babanın çocuğu kusur, eksiklik, yetersizlik üzerinden tanımlaması çocuk üzerinde olumsuz etki yaratacaktır. Görme engelli bir çocuk ailesi için başlangıçta bir felaket olarak adlandırılabilir. Aile durumdan kendini sorumlu tutabilir ya da toplumsal etkilerle ailenin de sosyal gelişimi olumsuz etkilenebilir. Ailenin bu tutumu çocuğa yansıtması durumunda çocuk kendini sevilmeyen ve istenmeyen olarak görecektir. Bu durum da görme engelli kişide aşağılık duygusunun oluşmasına neden olacaktır. Ailenin olumsuz tutumunun dışında ailenin çocuğa aşırı koruyucu davranması da görme engelli kişide aşağılık hissi yaratabilir. Bu durumda anne baba görme engelli çocuğun yapabileceği her işi yapmaya çalışır. Bu aşırı koruma çocukta yetersizlik, eksiklik inancı yaratır (39).

Gözetlenme Korkusu

Cutsforth'a göre görme engelli çocukların çoğunda bu korkuya rastlanmaktadır. Özellikle doğal körlerde, duvarların gerisinden, gece karanlığına rağmen, kapalı kapılara ve köşelere rağmen gözetlenmekte oldukları kaygısı görülür. Yetişkin körlerden birçoğu da sokakta kendi başlarına giderken, işleri başında bile olsa bu duyguyu hissederler. Nedeni çevrelerini duyu organlarıyla iyice denetleyememek olsa gerekir (39).

Geç Kalma Korkusu

Görme engelliler yetersizlik hissi nedeniyle pek çok sosyal konuda başarısız olacaklarını düşünürler. Görme engellilerin pek çoğunda herhangi bir yere yetişememe kaygısı oldukça fazladır. Bu nedenle gidecekleri yere vaktinden önce giderek bu kaygılarını yenmeye çalışırlar. Bununla birlikte genellikle kendilerine verilen bir görevi, işi ya da ödevi vaktinde ve gereği gibi yapamamaktan korkarlar (39).

Düşme ve Çarpma Korkusu

Düşme ve çarpma korkusunun temelinde de yine görme engellilerin kendilerini yetersiz hissetmeleri durumu yer almaktadır. Aynı zamanda bu kişiler geçmiş yaşam deneyimlerinde görme yoksunluğu nedeniyle çeşitli kazalar atlatmış olabilirler. Bu nedenle de bu deneyimlerin tekrar etmesi olasılığı görme engelli bireyleri korkutur.

Düşme ve çarpma korkusunun çok yoğun yaşanması durumunda görme engelli kişi bir başkasının yardımını olmadan hareket edemeyecek konuma gelebilir. Böylece yaşanan korku kişiyi gerçekte engelinin gerektirdiğinden çok daha fazla engellemiş olur (39).

Toplumsal Korkular

Bahsedilen diğer korkuların temelinde yetersizlik hissi yer aldığı gibi toplumun görme engellilere yönelik algısı, tutum ve davranışları görme engellilerin yaşadıkları kaygı ve korkuların artmasına neden olmaktadır. Toplum içinde bir şeyi yanlış ya da eksik yapmak korkusu zamanla kişiyi pek çok sosyal ortamdan uzaklaştıracaktır (39).

2.8.2. Bilişsel (Kognitif) Etkiler

“Kognisyon (Biliş), insanın algılamasının ötesine gitmesini, algısal olarak onlarla bağlantıda olmasa da hayatının çeşitli yönleriyle başa çıkmasını sağlar. Böylece insan; algısal olarak bağlantısı olmadığı halde istediği şeyi hatırlayabilir, soyut olarak düşünebilir, hatta hayal edebilir.” (37).

Görme engelli bir çocuğun bilişsel gelişiminin, gören yaşlılarından daha yavaş olması çocuğun yaşadığı görme duyusu yoksunluğu nedeniyle hiç şaşırtıcı değildir. (37). Bunun temel sebebi bebeklik döneminden itibaren çevremize yönelik algılarımızı temel olarak görme becerimiz sayesinde geliştirmemizdir. Görme güçlüğü olan bir çocuğun bu becerileri kazanabilmesi için farklı duyu organlarını kullanması ve ebeveynlerinin desteğine ihtiyacı vardır. Görme engelli çocuklar bu süreçte en çok işitme duyusundan yararlanır. Bununla birlikte dokunma duyusu da çevreyi anlamlandırma sürecinde kullanılır. Ancak bütün kavramlar işitsel ya da dokunsal yaşantılar yoluyla öğrenilemez. Her nesneye dokunamayız ya da işitme ile bir nesnenin yanımızda olup olmadığını öğrenebiliriz ancak onun neye benzediğini kavrayamayız. Bu nedenle görme engelli çocuklar bilişsel açıdan gören yaşlılarına göre geride kalabilirler (42).

Bu geri kalmayı önleyebilmek için öncelikle çocuğun ebeveyn desteğine ihtiyacı vardır. Ergenç'in (2001) belirttiği gibi anne babalar çocuklarının engelli olduğunu fark ettikleri andan itibaren tıbbi çareler ararlar ve çocuklarının gelişimlerini ihmal ederler. Oysaki çocuk bu süreçte görememekten kaynaklı deneyimleyemediği pek çok şeyi ebeveynlerinin desteği ile öğrenebilir.

Anne babaların bir diğer hatası ise çocuğu pek çok alanda kısıtlamaktır. Bu durum çocuğun dünyayı keşfetmesini engeller. Görme engelli bir çocuğu tek bir

odaya kapatmak ya da çocuğun tek bir alanda oynamasına izin vermek, çocuğun gelişimini kısıtlamaktır. Bunun yerine çocuğu farklı alanlarda gezdirmek, çevrede olup biteni ve çocuğun göremediği şeyleri ona anlatmak bilişsel gelişimi açısından oldukça faydalı olacaktır (42).

Piaget'in bilişsel gelişim kuramında yaşamın ilk iki yılını kapsayan duygusal-motor evresi reflekslerin ortaya çıkması ile başlar. Bu dönemde bebek çevresindeki kişi ve nesneler ile ilgilenir. Bu noktada görme engelli bebek, ilgisini çevredeki nesnelere yönlendirmede dokunsal ve işitsel birtakım ipuçlarına gerek duyabilir. Bu dönemin sonunda bebekte sembolik düşünceye geçiş gözlemlenir.”. Nesne sürekliliği kavramı sembolik düşünceye geçiş ile oluşmaya başlar. Bunun öncesinde bebek bir nesne ya da kişi gözden kaybolduğunda o nesne ya da kişinin artık yanında olmadığını düşünür. Görme engelli çocuklar da sembolik gelişim süreci daha zor olduğu için nesne sürekliliği kavramının oturması da gecikmektedir (37).

Piaget'nin kuramındaki ikinci bölüm ise işlem öncesi dönemdir. 2 ila 7 yaş arasındadır. Bu dönemde oyun ve taklit yetenekleri kazanılır. Görme engelli çocuklar yüz ve beden hareketlerini işitme ve dokunma duyuları ile sınırlı biçimde kazanabilirler bu nedenle bu dönemde oyun ve taklit becerileri yaşitlarına göre geriden gelecektir (37).

Piaget'nin kuramının son basamağı olan soyut işlemler devresindeki çocuğun, gelişen muhakeme yeteneği sayesinde birtakım karmaşık zihinsel işlemleri yalnızca nesne ve olaylara dayanarak değil, aynı zamanda düşüncelere de uygulanabildiği görülür. 11 yaş sonrasında ortaya çıkan bu devredeki özellikleri, daha önceki devrelerin özelliklerini kazanmada zorluk yaşayan görme engelli çocuk, gören yaşitlarına göre daha geç kazanabilir.” (37).

Piaget'nin bilişsel gelişim kuramı tüm çocuklar için aynı biçimde ve aynı dönemde işlemeyebilir. Ancak genel olarak çocukların bilişsel gelişimleri bu basamakları izler. Bununla birlikte çocuğun çevresel etkileri ve içinde bulunduğu koşullar da göz ardı edilmemelidir. Görme engelli çocukların bilişsel olarak gören çocuklardan tamamen geride olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Ancak bilişsel süreçlerin gelişmesi ve çevreyi anlamlandırabilmesi için çocuğun çeşitli kaynaklara ihtiyacı vardır. Görme engelli çocuklar çevreyi anlamlandırabilmede görme

becerilerini kullanamadıkları için bilişsel gelişim dönemlerini gören çocuklara göre geriden izleyebilirler. Ancak gören çocuklarla aynı dönemlerden geçerler. Görme engelli çocuklar görme becerisini kullanamama nedeniyle bazı yaşantısal deneyimleri deneyim etmekte zorlanabilirler (37). Örneğin Özyürek'in (1995) belirttiği gibi iletişim becerilerinde önemli bir yeri olan vücut hareketleri, jestler ve mimikleri öğrenmede ve taklit etmede mutlaka yardıma gereksinim duyarlar. Bu da görme engelli çocukların iletişim temelli psikososyal etkilerle karşılaşmalarına neden olabilir (42).

2.8.3. Psikososyal Etkiler

Görmede yetersizlikle ilişkili olarak gündelik rutinlerde, öğrenime dışı süreçlerde ve boş vakit aktivitelerinde ortaya çıkan olumsuz durumlara psikososyal tutumlar eşlik eder (44).

Görme güçlüğü direkt olarak toplumsal ilişki süreci ile erişim üzerinde etkili olabileceğinden sosyal destek yitimine, sosyal izolasyona, geri çekilmeye ve yalnızlaşmaya sebebiyet verebilir (44).

Görme engelinden dolayı kişiler önemli sosyal ipuçlarından yoksun kalabilir. Bu durumda görme engelli kişilerin bazı sosyal becerileri öğrenmelerini geciktirebilir Bower, görme gücünün kaybının algı üzerinde ve gerçeklerin kavraması konularında negatif etkiler yarattığını belirtmektedir. Burlingham'a göre, görmede engel halinin olası neticesinde, içe dönüklük oluşabilmekle birlikte bu durumun bireylerde güvensizlik yaratma ihtimali söz konusudur (45).

Psikososyal gelişim konusundaki önemli bir diğer kavram ise benlik gelişimidir. Benlik kavramı, bireyin kendine yönelik algısı, düşüncesi ve inançları olarak tanımlanabilir. Benlik gelişiminde dış faktörlerin birey üzerindeki etkileri de oldukça önemlidir. Bireyin çevresinden sağladığı bilgiler kendine yönelik algısını etkiler. Görme yoksunluğu çevreden alınan bilgileri kısıtlar. Bu da görme engelli bireyin benlik gelişimi üzerinde gören birine göre daha farklı etkiler yaratabilir (46).

Günlük yaşam becerileri görme duyusu normal olan çocukların büyük bölümünce kendiliğinden kazanılırken, görme yetersizliğine sahip çocuklar bu

becerilerin geliştirilmesi için sistematik bir eğretye ihtiyaç duymaktadır. Küçüğün toplumsal düzen içerisinde yeterli hissedebilmesi ve olumlu olumlu benlik gelişimi doğrultusunda etkileşim kurma yöntemlerinin uygun şekilde kullanımı ile mümkündür (47).

Bir diğer önemli kavram ise benlik saygısıdır. Ruhsal zellikler ile bedensel özellikler benlik saygısının gelişiminde etkilidir. Bireyin öncelikle kendi sakat olma durumuna adapte olması gerekir. Özellikle de bu görmenin engelli olması gibi güvenlik ve zgrlğk üzerinde oldukça sınırlandırıcı etkide bir yetersizlik olmasıyla mevcut durum bireyin gelişen benlik saygısı üzerinde ciddi bir iz bırakacaktır. Böylelikle kr bireyin engel durumuyla ilgili oluşturacağı tutum, anlayış ve duygu durumu, kişilik ve uyumunun şekillenmesinde ehemmiyetli etkiler oluşturabilecektir (48). Benlik saygısını ilk olarak aile ortamında oluşmaya başlar, küçük sosyalleştike –arkadaş çevresi edinmesi ve okul hayatına girmesi- benlik saygısı gelişimi de hız kazanır. Benlik saygısı üzerinde ideal benliğin bir bölümü olan beden imgesi anne ile baba tarafından çocuğun bedensel özellikleri konusunda yapılan yorumlar oldukça etkilidir (46).

Karataş ve Duyan (2001)'ın görme engelli bireylerin benlik saygısı üzerinde yaptıkları araştırmada görme engellilerin benlik saygısı üstünde birtakım sosyodemografik niteliklerin etki ettiği görülmüştür. Bu zellikler eğitim, çalışma ve gelir durumudur. Bu araştırmada görme engellilerin eğitim düzeyleri ile benlik saygıları arasında doğrusal bir ilişki olduğu saptanmıştır (48).

2.8.4. Fiziksel Etkiler

Bağımsız hareket yetisinin kısıtlanması görme duyusunda var olan eksikliğin yol açtığı önemli problemlerden biridir.. Görme engeli bulunan bireyler günlük yaşam içerisindeki fiziksel aktiviteler esnasında güçlüklerle karşılaşmaktadırlar.

Gördükleri bir kişi ya da dikkat çekici bir nesne gören bebeklerin hareketlenmeye özendirirken, görme yetersizliği bulunan bebeklerde görsel uyaran yoksunluğu söz konusudur. Oysa görsel uyaranlar bebeklerin hareket etmeye teşviki konusunda elzemdir. Görme yetersizliği olan bebekler etraflarını algılayıp keşfetmek için cesaretlendirilmeye gereksinimleri bulunur (49). Görme yetersizliğinin yol açtığı

hareket yoksunluğundan kaynaklı kasların güçsüz oluşu, denge yetersizliği ve düşmesi korkusuyla ebeveynlerin koruyucu tutumlarının çocuk üzerinde duruş ve yürüyüş problemlerine sebebiyet vermesi muhtemeldir (47).

Aile yapısındaki korumacılık sebebiyle çevreyi keşfetmesi için bağımsız şekilde hareket edebilme imkanlarının verilmeyişi, görme yetersizliğine sahip bireylerin ilerleyen dönemlerde birilerine bağımlı olmalarına yol açmaktadır. Görme yetersizliğine sahip kimselerin hakim olduğu çevrelerde ve özellikle de bilmediği yerlerde hareket etmeyle ilgili önemsenmesi gereken sorunlarla karşılaşması kaçınılmaz olup ve bu sorunların üstesinden gelmeleri gerekmektedir (49).

Hareket etme problemlerinin varlığı; bireylerin kişisel bağımsızlığı, birtakım faaliyetlere katılımı, güvenli hareket etmesi ve tüm bunların bir sonucu olarak yaşam kalitesi önemli oranda etkilenmektedir. Görme yetersizliği olan kişilerin kendi kendine yetebilen, bağımsız bir birey olabilmesi, sosyal ihtiyaçlarını karşılaması ve sorumluluklarını yerine getirmesi büyük ölçüde hareket özgürlüğüne bağlıdır (49).

Hareket özgürlüğü, yönelim ve bağımsız hareket olmak üzere iki temel niteliği vardır. Biri beden duruşunun algılanabilmesi, bulunduğu yerin anlaşılabilmesini içeren yönelim becerileri iken diğeri, herhangi bir sakıncalı durum ile karşılaşmadan, emniyetli biçimde hareket edebilmeyi belirten bağımsız hareket becerileridir. Kişilerin toplumda bağımsız işlevde bulunmaları, akademik ve günlük yaşam becerilerine sahip olmalarının yanı sıra yönelim ve bağımsız hareket becerilerini kazanmalarına dayalıdır. Yönelim ve bağımsız hareket; görme yetersizliği olan kişilerin çevrede bulunan görmeye, dokunmaya, koklamaya, işitmeye dayalı işaret ve ipuçlarından yararlanarak hedeflerine güvenli, etkili ve bağımsız olarak hareket etmesi anlamına gelmektedir (49).

2.8.5. Dil Gelişimine Etkisi

Görme duyusunun engelli oluşuyla çocukların görsel uyarıcılardan yeterli oranda faydalanamaması taklit ve ifade edebilme yetisini olumsuz etkiler. Bu etki sağlıklı durumdaki duyuların daha aktif bir biçimde kullanımı ile karşılanır. Yine görsel uyaran eksikliği sebebi ile etraftaki gelişmelerin ipuçlarını yakalama noktasında güçlük yaşanacağından, olaylara ilişkin sebep ve sonuçlar hakkında bilgi

sahibi olunması zor hale gelir. Bu yüzden görme yetersizliğine sahip çocuklar, etraflarında gelişen olayların nedeni, oluş şekli ve sonucuyla ilgili betimleme yapılarak bilgilendirilmeli, olayları etraflıca anlaması için ortam sağlanmalıdır (47)

Çocuğun konuşma becerisi ve dil gelişimi ile ilgili olarak ebeveynlerin ilgili ve destekleyici tutumları oldukça önemlidir. Buna yönelik olarak anne babalar görme engelli çocukları konuşmaya başladığı zaman konuşma sürecinde kişinin dudak ve yanak hareketleri olduğunu, konuşurken ağzından ve burnundan nefes aldığını çocuğa anlatmak, onun bu süreçleri hissetmesini sağlamak önemlidir (42).

Görme engelli çocukların en temel iletişim kanalı işittir. Bu nedenle konuşma istekleri fazladır. Çevrelerindeki insanlarla sağlıklı ve güven duygusu içerek ilişkiler kurabilmeleri açısından konuşma ve dil gelişimi oldukça önemli bir konudur. Konuşma becerileri kişilerin iletişim kurmalarında önemli bir nokta olduğundan iletişim sağlayamama durumu kişilerde sosyal açıdan dışlanmışlık hissi yaratacaktır. Özellikle çocukluk döneminde sağlıklı bir anne baba çocuk ilişkisi yaşanabilmesi için iletişim oldukça önemli bir unsurdur (42).

2.9. Görme Engellilerin Karşılaştıkları Sorunlar

Toplum yapısında her bireyin temel hak ve ödevleri mevcuttur. Toplumda fırsat eşitliğinin sağlanması açısından engellilik, yaşlılık, çocukluk gibi özel gruplar dahilinde bu hakların kullanılmasında, farklı uygulamalar ile karşılaşılmaktadır. Örneğin engelli bireyler için istihdam, eğitim, sağlık, sosyal yardımlar bakım hizmetleri, ücretsiz seyahat gibi alanlarda bazı özel düzenlemeler mevcuttur. Ancak bu düzenlemeler kimi zaman yetersiz kalabilmekte veya toplum ve dünya değişikçe yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulabilmektedir.

Toplum içindeki her birey yaşamı boyunca eğitim, sağlık, istihdam gibi alanlarda sorunlarla karşılaşabilmekle birlikte görme engelli bireyler bu gibi sorunlarla daha sık karşılaşmaktadır. Bu durum görme engelli bireylerin özel ihtiyaçları doğrultusunda toplumsal bilinç eksikliği, bazı engelli örgütlerinin toplumu ve politikayı yanlış yönlendici faaliyetleri, politikaların bu özel ihtiyaçları karşılamadaki yetersizliği gibi faktörler ile ilişkilendirilebilir.

Tüm bu algılar, yaklaşımlar ve politikalardan kaynaklanan özel sorunların eğitim, sağlık ve istihdam sorunları olarak üç kategoride ele alınmıştır.

2.9.1. Eğitim Sorunları

Eğitimdeki hedef kişilere dıgusal, zihinsel, bedensel, sosyal kabiliyet ve tutumlarının geliştirilmesi ya da bireylerin yeni kabiliyet, tutum, bilgi kazanımının sağlanmasıdır.

Eğitim hakkı, sosyoekonomik koşullarla doğrudan bağlantılıdır. T.C. Anayasası 42. maddesiyle bu koşullar; yani maddi olanakları temin etmeyi devlete bir yükümlölük, istemeyi ise bireyin hakkı biçiminde ifade edilmektedir.

Görme engelli bireylerin eğitim hayatlarında kimi güçlüklerle karşılaştıkları açıktır. Bu bireylerin kavramsal gelişimlerinde ve bilişsel becerilerinde gecikme ihtimali bulunabileceğı gibi özellikle soyut düşünmeyi gerektiren maharetlerde daha başarısız oldukları gözlenebilmektedir. Bağımsız olarak hareket edebilme yetisinde kısıtlılık bulunan görme engelli bireylerin normal sınıflarla bütünleştirilmeleri hedeflendiğı halde, görme yetersizliğı bulunan öğrencilerle yakından ilgilenme olanakları çok sınırlı kalmaktadır. Ek olarak eğitim sistemi içerisinde eğitim verenlerin farkındalık düzeylerinin düşük olması durumu da söz konusu olabilmekte ve öğretimin niteliğı olumsuz etkilenmektedir (50).

Görme engelli bireylerin eğitiminde farklı eğitim sistemlerinin, farklı kuruluşların bulunuşu bu sistemlere çeşitli yönlerden eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Eğitim verilen kurumlar; evrensel tasarım ilkelerine uygun yapıda olması, hizmet verdiği engelli gruba yönelik gerekli malzeme donanımına sahip olması, kurum personellerinin görme engellilere bakış açısı ve eğitim personelinin gerekli bilgi donanımına sahip olması açısından değerlendirilmektedir. Görölmektedir ki günümüzde engelli bireylere yönelik eğitim hizmeti veren kuruluşların çoğı bahsedilenlerden en az biri konusunda eksik kalmaktadır.

Barnes ve Mercer (2010)'e göre görme yetersizliğı bulunan çocukların normal okul ortamında yalnızlaştırılmasından kaynaklı özel eğitim okullarının tercih edildiğini ve özel eğitim kurumlarında görme engeli çocukların yaşlılarıyla karşılıklı

destek odağında etkileşimlerde bulunduğu düşüncesini vurgulamaktadır. Kolay ulaşılabilir çevre ve ihtiyaca yönelik donanım, daha iyi bir öğrenim ve tecrübe sahibi özel eğitim öğretmenlerinin varlığı gibi nedenler de bu seçimde etkili olabilmektedir. Diğer taraftan aksi görüştekiler, özel eğitim kurumlarının engelli bireyi ötekileştirdiği ve sosyal içermeyi engellediğini savunmakta ve kaynaştırma eğitiminin toplumsal etkileşime katkıda bulunduğuna, öz güven ve öz saygıyı geliştirici niteliklerinin varlığına ve görme yetersizliği bulunan çocuklara daha geniş bir öğretim programı sunduğuna işaret etmektedir (51).

Özetle; özel eğitimin bazı işlevsel yönleri olmasına karşın görme engelli bireylerin sosyal bütünleşmesinin sağlanması noktasında yetersizliklerinin bulunduğu, kaynaştırma eğitiminin ise bazı işlevsel olmayan yönlerine ragmen gelişime ve değişime daha açık olması nedeniyle daha çok tercih edildiği söylenebilir (51).

Eğitim sorunları görme engelli kadının özel sorunlarından bir tanesidir. Ailelerin toplumsal yapı ve kültür gereği, çocuklarına korumacı bir eylemle yaklaşması rehabilitasyon ve eğitim sürecini zorlaştırmaktadır. Ülkemiz, yoksulluğun yoğun olarak yaşandığı bir yapıya sahiptir. Bu maddi olanakların yetersizliği de görme engellilerin ulaşılacak materyallere ulaşabilmesini zorlaştırmaktadır. Aileler görme engelli çocuklarına tutucu davranmaktadır. Bu engelli bireyin kadın olması, ebeveynlerin tutuculuğunu daha da arttırmakta, aileler kızlarını yatılı körler okuluna bile göndermekte direnç göstermektedir (52).

2.9.2. Sağlık Sorunları

Sağlık alanında ilk sorun aslında verilen hizmetlerin belirsizliği ve hizmet alanın hizmetler hakkında yaşadığı bilgi eksikliğidir. Aynı zamanda sağlık kurumuna erişim konusunda ulaşım önemli bir sorun konumundadır. Gerekli olan araçların temininde de problemler yaşanması bu sorunu tetiklemektedir.

Görme engelli kadınlarda ailelerinin tutuculuğu nedeniyle öz benlik değerinin düşük olma durumu olduğu için hizmetlere ulaşmada isteksizlik ve korkular bulunmaktadır. Bu durum görme engelli kadınların bağıllığını arttırmaktadır. Aslında bu bağıllık olgusu, isteksizliğin de bir sebebi konumundadır. Sağlık hizmeti veren

kurumlardaki personellerin görme engelli kadınlara yaklaşımındaki yanlışlıklar da kadınların sağlık olanaklarına ulaşmasını zorlaştırmaktadır (52).

Görme engelli kadın sağlığı ve cinsel sağlıkla ilgili engelliye yönelik yeterli eğitimin verilmemesi de bazı sağlık sorunlarına sebep olmaktadır. İçinde yaşadığımız toplum ve engelli bireyin ailesinin görme engelli kadının cinsel ihtiyaçlarını yok sayması temel bir sağlık sorunudur. Bireyin gelişim dönemlerine ilişkin aileye ve bireye yönelik herhangi bir eğitimin olmaması da bu sorunu tetiklemektedir (52).

Görme engelli bireyler, normal bireylere göre sosyal hayatlarında, düşme, çarpma gibi sorunlarla daha çok karşılaşmaktadır. Fiziki şartların yetersizliği, bu tür kazaları arttırmakta ve akabinde sağlık sorunlarına neden olmaktadır. Görme engelli erkek bireyler, toplumsal cinsiyet kalıplarının yüklediği kavramları karşılamakta zorluk çekmektedir. Bu durum, depresyon, stres, yaygın anksiyete bozukluğu gibi sağlık sorunlarına neden olmaktadır (53). Görme engelli bireylerde, genelde karşılaşılan sağlık sorunlarının erkeklerle özel yansımaları bu şekilde sıralanabilir.

2.9.3. İstihdam Sorunları

Engelli bireylerin tüm bireylerle aynı haklar ile özgürlüklerinin bulunması, bu haklar ile özgürlüklerin eksiksiz ve denk biçimde sağlanması için tedbirler almak devletlerin insan hakları yükümlülüklerindendir (10). İstihdam konusundaki mevzuatlar, her biri ayrı alanlarda yapılmış dağınık bir yapıdadır. Bu konuda çalışmalar yapılarak mevzuat bütünleştirilmelidir. Mevzuat konusunda ikinci olarak, denetim mekanizmalarının yeterince işlememektedir. Yeni yasalar düzenlenmesine rağmen uygulama aşamasında ve denetleme konusunda sorunlar yaşanmaktadır. Devlet dairelerinde engelli istihdamına ayrılan kısım %4 olarak belirlenmiştir. Bu alanda herhangi bir net sınır çizilmemekte ve genellikle ortopedik engelli bireyler bu fırsattan yararlanabilmektedir. İş gücü piyasasına uygun iş tanımları yapılmalı ve engellilere bunları esas alan eğitimler verilmelidir (52).

Görme engelli kadınlara yönelik ayrımcılığın görüldüğü alanlardan birisi de kuşkusuz istihdamdır.”Deshen (1990), hem fiziksel özrürlük hem de özrürlüğün sosyokültürel biçimlenişi nedeniyle görme engellilerin, son derece sınırlı mesleklere (telefon operatörlüğü, ev öğretmenliği vb.) yöneldiğini belirtmektedir” (53). Bu

durum aslında muhtaçlık duygusunu pekiştirmektedir. Görme engelli bireyleri muhtaçlıktan kurtarmak kamunun uygulayacağı istihdam politikalarıyla yakından ilişkilidir. İhtiyaç sahibi bir birey olmak onu muhtarlaştırmakla karıştırılmamalıdır (52).

Görme engelli erkek bireylerin de en çok karşılaştığı sorunlardan bir tanesi istihdam sorunlarıdır. İşe müracaatlarda engelli bireyler dezavantajlı durumdadır. Engelleri dolayısıyla herhangi bir işi yapamayacakları düşünülmekte ve bu durum engellilerin istihdam hakkından yararlanamamalarına neden olmaktadır (50). Bireylerin, ihtiyaçları olan istihdamlara ulaşamaması, yoksulluk sorununu tetiklemekte, ekonomik bağımlılığı arttırmakta, bu durum da birçok biyopsikososyal soruna neden olmaktadır.

Engeli bulunan kişilerin iş gücü piyasasında var olması sosyal bir olgu olmasının yanında ekonomik açıdan da zaruridir. Zira sosyal refah, istihdam ile ilişkili olup toplumdaki dezavantajlı gruplara sunulan hizmetler ve engelli bireylerin istihdam oranı bu çağın gelişmişlik ölçütü olarak nitelendirilebilir (16).

2.9.4. Sosyal Sorunlar

Görme yetersizliği bulunan bireylerin toplumsal yaşam içerisinde karşılaştıkları zorluklar oldukça çoktur. Bu zorluklar engelli bireyin sosyal hayata tutunmasını zorlaştırmakta ve kısıtlanmasına neden olmaktadır. Engelliler; ayrımcılıkla karşı karşıya kalma düşük sosyal statü istismara uğrama, toplumca belirlenen rol ve sorumluluklara tabi bırakılma, eğitim ve öğretim imkanlarından yeteri kadar faydalanamama, istihdam sorunu yaşama, iş yerinde ayrımcılığa uğrama gibi birçok konuda hakları ihlal edilerek sosyal yaşamdan soyutlanmaktadır (54).

Görme engelli bireylere yaygın olarak aileleri tarafından fazla korumacı ya da kısıtlayıcı davranılması, görme engelli bireylerin birtakım gelişimsel, sosyal yeteneklerinin gelişmesinde ve benlik algısının oluşumunda olumsuz etkilere sahiptir. Bu etkiler de görme engelli bireyin gelişim dönemi boyunca ve sonrasındaki yetişkinlik döneminde sorunlarla karşılaşmasına yol açabilmekte ve karşılaşılan sorunların çözümü noktasında bireysel çabayı azaltıcı etki yapabilmekte dolayısıyla da çözüm sürecini zorlaştırmaktadır.

Görme engelli kadınların diğer kadınlara kıyasla fiziksel ve cinsel istismara uğrama olasılıkları oldukça fazladır. Bu nedenle engelli çocuğa sahip aileler yaşamları boyunca onları koruma-kollama ve hayatlarını düzenleme zorunluluğu hissederler. Çocuklarının kendileri olmadan sömürüleceği, istismar edileceği, zarar göreceği korkusuyla yanından ayırmak istemez (54).

Başka bir problem ise toplumsal cinsiyet ayrımcılığıdır. “Cinsiyet ve engel konusu bir araya geldiğinde yaşanan sorunlar çok yönlü bir boyut kazanmakta ve derinleşmektedir.” (55). Toplumun her alanında kadınlar, ataerkil sistemler nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmaktadır Engelli kadınlar ise bir de engelleri nedeniyle sosyal yaşamda zorluk çekmektedirler. Kadınlar yalnızca kadın oldukları için birçok ayrımcılığa uğramakta, görme engelli kadınlar ise bu ayrımcılığı çok daha fazla yaşamaktadır. Arıkan’ın (2010) yaptığı araştırmada Ülkemizde görme engeline sahip kadınların daha fazla şiddete –fiziksel, cinsel, duygusal ve ekonomik şiddet- maruz kaldığı belirtilmiştir (53). Erkek görme engelliler yalnız olarak dışarı çıkabilirken görme engelli kadınlar ise evde tutularak, dışarıya çıkmalarına engel olunmaktadır. Toplumsal bilinçte cinsiyet ayrımcılığı normal bireyler için nasılsa görme engelli bireyler için de aynı niteliktedir (50).

Yine toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında toplum tarafından erkeklere yüklenen sorumluluklar, görme engelli erkekler için de geçerli olmaktadır. Toplumun bu noktada görme engelli erkekten çalışma, para kazanma, ev geçindirme ve buna bağlı olarak iyi bir eğitim alma beklentisi bu alanlarda sorunlarla karşılaşan bireyi daha da zorlamaktadır. Aynı şekilde toplum görme engelli kadınları da bu roller doğrultusunda aile kurmaya ve anne olmaya zorlamakta ve yine bu noktada eleştirilere maruz bırakmaktadır. Oysa tüm bunlar herhangi bir engeli bulunmayan bireylerde olduğu gibi engelli bireylerde de yaşam beklentileri ile bağlantılı olup bu beklentilere yönelik kişisel seçimleridir ve toplum söz sahibi olmamalıdır.

Ayrıca görme engelli bireylerin evlilik ve eş seçimiyle ilgili de sorunlar yaşayabilmektedir. Karataş ve Çiftçi’ye (2010) göre görme engelli bireyler, eş seçerken normal gelişim gösteren bireylere kıyasla daha fazla dezavantaja maruz kalırlar. Bu dezavantajların çoğunluğu bireyin engelinden değil toplumun engellilik kavramına yüklediği anlamlardan kaynaklanmaktadır (56).

Evlilik kararı ve evlilik sürecinde toplumsal roller oldukça belirleyicidir. Bu roller engelli bireylerin evliliklerinde daha da keskinleşmektedir. Erkeğe yüklenen rollerden en belirgin olanları aileyi korumak ve ailenin ekonomik refahı sağlamaktır. Görme engelli erkeğin ailesini koruyamayacağı, ailenin tehlikelere açık olacağı ve yeterli düzeyde bir eş ve baba olmayacağı yargısı vardır. Bu yargı görme engelli bireylerin evlilik kararlarını etkileyecek ve evlilik süreçlerini zorlaştıracaktır.

Görme engelli bireylerin evliliklerini etkileyen bir diğer faktör de istihdam sorunudur. İş müracaatlarında dezavantajlı durumda olan engelliler sahi oldukları engelden kaynaklı işe yaramaz olarak görülmektedir. İşverenin, yeterli verimi sağlamayacaklarına yönelik düşünceleri görme engelli yerine normal gelişim gösteren çalışanı tercih etmelerine neden olmaktadır. Ülkemizde işletmelere yönelik engelli kotası bulunsa da illegal yollara başvurularda engellilerin istihdam hakkı ellerinden alınmakta ve ya olması gerekenden az ücrete çalıştırılmaktadırlar. Erkeğe yüklenen ailenin geçimini sağlama rolünün etkileri görme engelli erkekte daha olumsuz olmaktadır. İstihdam fırsatı bulamayan görme engelli erkek ailesinin ekonomik refahını sağlayamayacağı kaygısını yaşayacaktır. İşsizlik, evlenmek isteyen görme engelli erkeğin karşısında yeni bir engel oluşturacaktır.

Normal gelişim gösteren birey ile engelli bir bireyin evlilikleri toplum tarafından genellikle onaylanmaz. Normal gelişim gösteren erkekle görme engelli bir kadının evliliklerinde ise istismar ve ya taciz sonucunda mecbur kaldığı fikri mevcuttur. engelli bireylerin yalnızca eşit olarak değerlendirilebileceği engelli biriyle ilişki kurması beklenmektedir. Engelli bireyin engelsiz biriyle ilişki yaşaması halinde; denk olmayan cinsel eş, duygusal ve ekonomik açıdan yük olan güçsüz eş olduğu varsayılmaktadır. Engelli bireylerin yine engelli bireylerle ilişkisi olması durumunda ise akıllardan seçme şansının bulunmadığı geçirilmektedir. Oysa bu düşüncelerin aksine engelli bir çift ya da sadece birinin engeli bulunan bireyler de uyumlu bir evlilik gerçekleştirebilirler. Bunun en temel yolu eşlerin birbirlerine engelleri ve engellerinin getirdiği zorluklar hakkında bilgi vermeleridir. Engellilik hakkında yeterli bilgiye sahip olmamak eş seçimini etkileyecektir (54).

2.10. Görme Engellilere Yönelik Eğitim

Eğitim, engellilere yönelik sosyal ön yargıların ve kalıplaşmış düşüncelerin ortadan kaldırılmasıyla birlikte engelli bireylerin sosyal içermesi konusunda da önemli etkisi bulunmaktadır ki bu durum, engelli bireylerin kendilerine ilişkin algılarında da rol oynamaktadır (51).

5378 sayılı Özürlüler Kanunu'nun 15. maddesi "Hiçbir gerekçeyle özürlülerin eğitim alması engellenemez. Özürlü çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, bütünleştirilmiş ortamlarda ve özürlü olmayanlarla eşit eğitim imkânı sağlanır." şeklindedir (2).

Görme yetersizliği hayatın her alanında olduğu gibi eğitimde de belirli kısıtlamalara neden olmaktadır. Görme bozukluğundan dolayı okuma ve yazmada sıkıntı çeken bireyler için eğitim programları yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla bu programların geliştirilmesi veya alternatiflerin oluşturulması oldukça önem arz etmektedir.

Görme yetersizliği olanların eğitim ve öğretimi için gören akranlarına uygulanan uygulamalar kullanabilmektedir. Okumalarında yaşanan sıkıntıları gidermek için yapılacak şeyler ise, büyük puntolu yazılar, kitaplar kullanmak ve yazıları büyütme için kullanılan araç gereçlerin teminidir. Ancak büyük puntolarla yazılan kitaplar normal kitaplardan daha büyük ve taşınması güç olmaktadır. Bu nedenle büyüteç ve lens gibi araçların kullanılmasının yaygınlaştırılması daha uygun ve pratik bir yöntem olacaktır.

Braille Alfabesi 19. yüzyılda bizzat kendi de görme yetersizliğine sahip Louis Braille tarafınca geliştirilmiş bir okuma yazma sistemidir. Braille alfabesi sistemi; görme yetisinden yoksun, görme duyusunda devamlı azalma görülen, normal veya büyük ölçekli yazıyı okuyamayan, yazıyı büyütücü özel araçların kullanılmasına karşın rahat biçimde göremeyen bireyler tarafından kullanılmaktadır. Braille alfabesi her yaştan görme engelli bireyler için uygun okuma aracıdır. Görme yetersizliği olanların ise çoğunluğu görme yetisini kullanabilir durumdadır. Bu bireylere yönelik uygun materyalin belirlenmesi oldukça güçtür. Eğer işitme ve dokunma duyusunu kullanabiliyorsa öğrenci, okumayı yazmayı kabartma alfabesi ile öğrenmesine karar verilir (57).

Görme yetersizliği olan ve kör olan bireylerin gündelik yaşamlarını sürdürebilmeleri için çeşitli eğitimler almaları gerekmektedir. Gören bireylerin rahatlıkla yapabildikleri işler görme yetersizliği olan ve görme engelli olan bireyler için daha zor olabilmektedir. Bu noktada yeme, içme, giyinme, temizlik gibi temel becerilerin gerçekleştirebilmesi için özel eğitim önemlidir. Bu konuda ailelere de büyük görevler düşmekte; ailelerin daha bilinçli hale gelmesiyle görme engellilere verilen bu eğitimler evde de uygulama yoluyla pekiştirilecek ve daha başarılı hale gelecektir.

Yararlanılacak tüm bu eğitim programları görme engelli bireylerin tercihlerine ve ihtiyaçlarına uygun şekilde tasarlanmalıdır. Gereksinimleri karşılamayan eğitim programları ne yazık ki uzun vadede işe fayda sağlamayacaktır. Bu amaçla programlar bireyselleştirilmeli, ihtiyaçlar göz ardı edilmemelidir. Bahsedilenler kapsamında multidisipliner çalışmanın önemi de oldukça açıktır.

2.10.1. Kaynaştırma Eğitimi

Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamaları; gerekli olması halinde sınıf öğretmenine ve/veya engeli bulunan bireye destek özel eğitim hizmetleri sağlanması şartıyla yetersizliği olan öğrencilerin eğitimlerinin normal ortamlarda sağlanması şeklinde tanımlanabilir (57).

Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim günümüzde daha fazla ilgi gören bir hizmet haline gelmiş olup bunun başlıca nedeninin; kaynaştırma eğitiminde görme yetersizliğine sahip çocuklarla gören akranlarının bir arada eğitim almalarına bağlı olarak toplumsal yaşama daha sık katılım, daha fazla iletişimde bulunma ve etkileşim kurma gibi davranışlar ortaya koyabilmeleri olduğu söylenebilir (47).

Kaynaştırma eğitimi kapsamında yaşından nasıl bir davranış bekleniyorsa görme duyusunda yetersizliği bulunan çocuklardan umulanlar da bu beklentilerle aynı doğrultudadır. Demek oluyor ki çocuktan beklenen akademik performans çocuğu bir üst bilişsel aşamaya çıkarabilir ancak bu aşamada çocuğun görme oranı ve akademik özellikleri baz alınarak gerçekleştirilecek kimi uyarlamalar önem arz etmektedir. Mesela az gören çocuk için görme yetisine uygun materyallerin hazırlaması, yazı puntosunu büyütülmesi gibi uygulamalar çocuğun sergileyeceği performans ile

yakından ilişkilidir. Tamamen göremeyen/total körlere yönelik olarak ise Braille alfabesinin kullanımı, kaynakların elektronik yolla gönderilmesi vb. uygulamaların etkili olması muhtemeldir. Ek olarak kaynaştırma eğitimi; görme engelli çocuğa sahip olan aileler de çocuklarının eğitim hayatına daha aktif katılım sağlayabilmesi açısından kolaylaştırıcı olmakla birlikte hem ailenin hem de çocuğun daha az dışlanmış hissetmesini sağlayabilmektedir (47).

2.10.2. Destek Eğitim Odası

Destek eğitim odası “tam zamanlı kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimleri süren görme engelli öğrencilere ihtiyaç duydukları konu ve alanlarda destek eğitim hizmetlerinin sağlanabilmesi için düzenlenmiş ortam” şeklinde ifade edilmektedir. Destek eğitim odası ile normal gelişim gösteren çocukların eğitim gördüğü sınıflarda eğitimine devam eden görme engelli çocuğun her türlü eksikliğin giderilmesi amacıyla farklı bir ortamda bu desteğin sunulması sağlanır. Bu eğitim gereksinim duyulan konuya göre ya özel eğitim öğretmeni tarafından ya da branş öğretmenleri tarafından sunulabilir. Söz konusu öğretmenlerin yanı sıra alanında uzman -dil ve konuşma terapisti, iş ve uğraşı terapisti gibi- kişilerce de bireye özgü ya da grup eğitimi biçiminde gerçekleştirilebilir (47).

2.10.3. Özel Eğitim Ve Rehabilitasyon Desteği

Milli Eğitim Bakanlığınca oluşturulan Görme Engelli Bireyler Destek Eğitim Programı esas alınarak özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri tarafından yürütülen destek eğitim hizmetleri, görme yetersizliğinden etkilenmiş çocukların gereksinimleri doğrultusunda eğitim alabilecekleri bir diğer seçenektir. Bu merkezlerde, bireysel çalışmalarla veya grup eğitimleriyle çocukların gereksinim ve başarı seviyeleriyle orantılı şekilde; bağımsız hareket yetisi, dokunsal hassasiyet, fonksiyonel görme, yardımcı kaynak ve materyallerin kullanımı gibi çokça becerinin kazandırılması odağında; gelişimsel, bilimsel, psikososyal işlevsizliğin desteklenmesi konularında çalışmalar sürdürülmektedir (47).

Özel eğitim ve rehabilitasyon desteği yalnızca çocuklar için değil her yaştan görme engelli birey için oldukça önemlidir. Kişi hayatının hangi döneminde engelli hale gelirse gelsin yaşama adapte olabilmesi için özel eğitime ihtiyaç

duyabilmektedir.

2.11.Sosyal Destek, Gelecek Beklentisi Ve Umutsuzluk Kavramları

2.11.1. Sosyal Destek

Johnson ve Saranson’a (1979) sosyal desteği, “kişinin güvenilebileceği ilişkiler aracılığı ile sosyal kaynaklardan faydalanabilme oranı” olarak ifade etmiştir. Kurt Lewin’in “Alan Kuramı ve Davranış Tanımına” sosyal desteğin teorik temelini oluşturmaktadır. Lewin davranışı, “psikolojik çevrede olan değişme” şeklinde tanımlamıştır. Bireyin negatif tutumlarını yok edilerek yeni davranış gelişiminin sağlanması, bireyin psikolojik çevresini düzenlemesini desteklemekle olanaklıdır. Her insane ait sosyal destek sistemi, o bireyin sahip olduğu psikolojik çevre içinde bulunur (58). Sosyal destek kaynakları, kişinin hayatında önemli yer tutan bireylerden -ebeveynler, eş, flört, sevgili, arkadaş, aile, akrabalar, komşular, öğretmenler, uzmanlar vb.- maydana gelmektedir.

Sorias’a göre (1988) bireylerin sosyal destek kaynaklarınca çeşitli biçimlerde desteklendiği belirtilmekle birlikte yoğun olarak maddi, duygusal ve bilişsel açıdan yardımların varlığından söz edilmektedir (58). Gündelik hayattaki mesuliyetlerin gerçekleştirebilmesi için, ihtiyaç halinde sosyal destekmekanizmaları tarafından gerçekleştirilen fiiller maddi yardım olarak değerlendirilebilir. Duygusal destek ise temel sosyal ihtiyaçlarının –güven, sevgi, şefkat, alaka, duygudaşlık ve bir gruba ait hissetme gibi- karşılanmasıdır. Bireyin kişiler arası ilişkilerinde kabul edildiğini, değer verildiğini gösterir. Duygusal destek bünyesinde sırdaşlık ilişkisi önemli yer tutmaktadır. Brown, dostu olmayan insanların, yaşamlarında yoğun tedirginliğin varlığını, daha düşük benlik değerine rastlandığını ve psikopatolojik semptomların fazla görüldüğünü belirtmiştir. Bilişsel destek, kişileri problemleriyle başa çıkmasında destekleyecek bilgiyi ifade eder. Bilişsel destek benlik algısını ve değerini artırıcı etkiye sahiptir (59).

Yıldırım’a (2005) göre sosyal destek, yapısal ve işlevsel destek olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir. Yapısal destek; bireyin hangi yakınlık seviyesindeki kaç

kişiden destek aldığına bakılırken; işlevsel desekle ise desteğin kişi bakımından önemiyle birlikte ihtiyacın karşılanması oranı göz önünde bulundurulur (58).

Sorias'a (1990) göre sosyal destekte; “emosyonel destek, iş oryantasyonuna yardım, geri bildirim ve değerlendirme, sosyal bağlılık ve entegrasyon, yeni bilgilerin sağlanması” olmak üzere beş işlev söz konusudur (59).

2.11.2. Gelecek Beklentisi

Gelecek zaman tutumu, gelecek zaman yönelimi ve gelecek zaman perspektifi olarak farklı üç kavram bulunmaktadır. “Gelecek zaman perspektifi”, bireylerin geleceğe dair ayrıntılı, yapılanma derecesi olan ve hangi ölçüde realist tasarılar kurdukları ile ilişkilidir.

“Gelecek zaman yönelimi”yle ise kişilerin düşünce ve tutumlarında geçmiş, şimdi ve gelecek olmak üzere seçtikleri zaman yönelimi belirtilmektedir (60). Seginer (2003) gelecek yönelimini, bireylerin kişisel geleceklerine ilişkin sahip oldukları imge şeklinde açıklamaktadır. Gelecek yönelimi; Nurmi (1991) tarafından karmaşık ve çok boyutlu bir süreç olarak ifade edilmiş ve motivasyon, planlama ve değerlendirme olmak üzere üç temel psikolojik süreçle ifade etmiştir. Buna göre, insanlar öncelikle dürtüleri, değerleri ve geleceğe ilişkin beklentileri arasında kıyaslamaya bağlı amaçlar belirlemekte, ardından koyduğu bu hedeflere ulaşma yollarını değerlendirmekte ve bu sıklıkla tasarlama ve sorun çözme yöntemiyle gerçekleştirilmektedir. Nihayetinde kişiler, amaçlarını gerçekleştirme ihtimalini değerlendirerek meydana getirdikleri tasarımı uygulamaktadırlar (60).

Nuttin (1985)'e göre “zamana yönelik tutum” ise bireylerin geçmiş, şimdi ya da geleceklerine dair geliştirdikleri olumlu ya da olumsuz duygusal tutumlarıdır. Bireyler geçmişleri ve şimdiki zamanları mevzusunda olumsuz ve kötümser bir tutum içinde bulunabilirken geleceklerine olan yaklaşımları genellikle olumlu ve iyimser bir yönelim göstermektedir (60).

Gelecek beklentisine ilişkin kavramsallaştırmalar, bu konuda çalışmalar gerçekleştiren erken dönem araştırmalarını temel almaktadır. Bu araştırmacıların çözümlemeleri ile gelecek yöneliminin kavramsallaştırılmasının yanında dürütüsel ve gelişimsel işlevlerinin altı çizilmiş ve özellikle şu üç konu üzerinde durulmuştur

Seginer'in (2003) belirttiği üzere zamana yönelik tutum veya muhtemel gelecek ve deneyimler, şimdiki dönemde meydana getirilir. Geleceğe ilişkin yönelim alana özgüdür ve kişiler çeşitli alanlara ilişkin gelecek imgelerini oluştururlar. Bu alanların içeriği şahsi veya sosyal, realist veya ütöpik olabilir (60).

2.11.3. Umutsuzluk

Umutsuzluğun tanımı “bireyin geleceğe dair olumsuz inançlarının bulunması, kişinin karamsar bir tutum içinde olması ve geleceğe dair beklentisini kaybetmesi” şeklinde ifade edilebilir. Umutsuzluk genel anlamda kişinin kendisiyle ilgili yalnızca negatif özelliklerine dikkat etmesi ile olumsuz yaşam durumlarının değişmeyeceği algısında olması anlamındadır (61). İnsanların karşı karşıya kaldıkları olumsuz deneyimler umutsuzluğun kaynağını oluşturmaktadır. Birey bu olumsuz deneyiminin meydana gelme nedenlerine ve sonuçta karşılaşacağı yıkıcı etkiler konusunda çıkarımda bulunarak umutsuzluğa sürüklenir (62).

Soygür'e (1993) umut duygusu ise bireye amaçlarını ve hedeflerini uygulama imkanı tanımaktadır. Klinik incelemeler, umudun ruh sağlığının korumasında oldukça önemli yer tuttuğu ifade edilmektedir. Umutlu kimselerin, amaçları ve hedefleri istikametinde yol alırken daha kararlı bir tutum içerisinde olduğu, başarıya ulaşmak için planlı hareket ettiği, zorlukları daha kolay aştıkları belirtilmektedir (61).

Umuttan değişik olarak umutsuzluk durumunda yapılacak şeyde başarısız olunacağına ilişkin bir ön kabul söz konusudur. Bununla ilişkili biçimde umutsuzluk, kişide geleceğe yönelik kötümser bir bakışın bulunması halidir (63). Umutsuzluğa bağlı olarak, yaşama yüklenen anlamda bozulmalara sebep olur. Umutsuzluk geçmişte deneyimlenen yaşantıların getirdiği bir boşluktur (64).

Gürvardar'a (2001) göre bireylerin gelecekle ilgili pozitif görüşlerinin yokluğu, bu kimselerin problem çözme becerilerini etkileyebilmekte ve sosyal çevresi ile yakın etkileşimler kuramamasına sebep olabilmektedir (61). Öz'e (2004) göre umut bulunmayan kişilerde; edilgenlik, iştah azalması, verimsiz uyku ve motivasyonda düşüş, hayal kurma becerilerinde sorun, geçmiş hatırlama zorluğu, yaşam için negatif duygular besleme, problem çözme becerisinin yokluğu ve karar aşamasında güçlüklerle karşılaşmaktadır (61).

Umutsuzluk, tedavisi mümkün psişik bir sorundur (63). Kierkegaard'a (2004) göre bilinçsiz bir umutsuzluk içindeki bireyler, yaşadığı umutsuzluk durumunun farkında olmadıklarından dolayı problemleri aşmak için çözüm bulamamaktadırlar. Bilinçli umutsuzluk içinde bulunan kimselerde ise, yaşanan umutsuzluk durumuna ilişkin farkındalık dolayısıyla bu durumun içinden çıkmak için bir çözüm bulmaya uğraşırlar. Bir başka deyişle bu bireyler zayıf yanlarının bilincinde olup mevcut durumu düzeltmek için çabalamaktadırlar (61).

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden genel tarama modelleri arasında yer alan ilişkisel tarama modeli olarak tasarlanmıştır. Araştırma korelasyonel bir araştırmadır. Korelasyonel araştırmalar, değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesini içeren bir araştırma şeklidir (65). İki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi bu değişkenlere müdahil olmadan incelendiği araştırmalar, korelasyonel araştırma olarak adlandırılırlar. Değişkenler birbiriyle olan ilişkisinin incelenmesi, ilişki düzeylerinin belirlenmesinde etkili ve bu ilişkilerle ilgili daha üst düzey araştırmaların yapılması için gerekli verileri ortaya koyan önemli araştırmalardır (66). Çok boyutlu algılanan sosyal destek, olumlu gelecek beklentisi ve umutsuzluk düzeyi bu çalışmanın sürekli değişkenleri olup araştırma kapsamında görme engelli yetişkin bireylerin algıladıkları sosyal destek, olumlu gelecek beklentileri ve umutsuzluk düzeylerinin ilişkisi incelenmiştir.

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın evrenini Ankara ve İstanbul illerindeki görme engelli derneklerine üye görme engelli yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Ankara ve İstanbul illerinde görme engelli derneklerine üye 3500 civarı görme engelli yetişkin bireyin olduğu tahmin edilmektedir. Araştırmanın çalışma grubunu ise Altı Nokta Körler Derneği Ankara ve İstanbul ili şubesine üye görme engelli yetişkin bireyleri, Gören Kalpler Derneği üyesi görme engelli yetişkin bireyleri kapsamaktadır. Ankara ve İstanbul illerinde yaşayan görme engelli bireyleri bünyesinde toplayan kuruluşlar olmaları dolayısıyla Altı Nokta Körler Derneği ve Gören Kalpler Derneği seçilmiştir. Altı Nokta Körler Derneği Ankara ve İstanbul şubelerine üye yaklaşık 2700 (1200 Ankara, 1500 İstanbul), Gören Kalpler Derneği'ne üye yaklaşık 50 görme engelli yetişkin birey bulunmaktadır. Katılımcılar seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçsal örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiş, gönüllülük esası dikkate alınmıştır. Bu çalışmada amaç doğrultusunda Altı Nokta Körler Derneği Ankara, İstanbul şubelerine üye olan görme engelli yetişkin bireylerden ve

Gören Kalpler Derneğine üye görme engelli yetişkin bireylerden 165 katılımcı araştırmaya dahil edilmiştir.

Araştırma 2022 Şubat-Mart-Nisan dönemi içerisinde Altı Nokta Körler Derneği Ankara ve İstanbul ili şubelerinde ve Ankara'daki Gören Kalpler Derneğinde gerçekleştirilmiştir. Söz konusu dernek ve şubelerine üye görme engelli yetişkin bireyler (n=165) araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmanın amaçları doğrultusunda, sosyodemografik, eğitim, engellilik ve sosyal bilgileri içeren “Kişisel Bilgi Formu”, “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği”, “Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği” ve “Beck Umutsuzluk Ölçeği” kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından araştırmanın amaçları doğrultusunda yapılandırılan kişisel bilgi formunda görme engelli yetişkin bireylerin sosyodemografik bilgilerini, var olan engel durumlarına, yaşamlarına ve sosyal ilişkilerine yönelik araştırma açısından önem arz eden bilgileri içeren 18 soruyu içermektedir.

3.3.2. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Üç farklı kaynaktan alınan sosyal desteğin yeterliliğini öznel olarak değerlendiren, kullanımı kolay, kısa bir ölçektir. Önerilen altölçek yapısı; aile, arkadaş ve özel bir insandan algılanan desteği içermektedir. Ölçeğin ve altölçeklerin iç tutarlılığı ve test-tekrar test korelasyonları yeterlidir. Geçerlik açısından, MSPSS başka bir sosyal destek ölçeği ve bir benlik kavramı ölçeği ile olumlu yönde ve depresyon ve anksiyete ölçekleriyle olumsuz yönde korelasyon göstermiştir (67).

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (MSPSS) Eker ve Arkar (1995) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Aile ve özel bir insan terimlerinin tanımlarını ortaya çıkarmak için bazı revizyonlar yapılmıştır. Orijinal MSPSS maddeleri,

örnekler verilerek (ebeveyn, eş, çocuklar, kardeşler) tanımlanmaya çalışılan aile maddeleri ve dışlama yoluyla ve örnekler verilerek tanımlanan özel bir insan dışında, Türkçe olarak aynı kamıştır. Yani, özel bir insan terimi hiç kullanılmamış ve bu boyut ailenin ve arkadaşların dışında olan bir kişi olarak tanımlanmıştır (örneğin, flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor). Ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.80 ile 0.95 arasında bulunmuştur. Ölçek ve alt ölçekler kabul edilebilir düzeyde iç tutarlılık göstermiştir (67).

MSPSS 12 maddeden oluşan bir ölçektir. Her biri dört maddeden oluşan desteğin kaynağına ilişkin 3 grubu içerir. Bunlar; aile, arkadaş ve özel bir insandır. Her madde yedi aralıklı bir ölçek kullanılarak derecelendirilmiştir. Bu çalışmada, her alt ölçekteki dört maddenin puanlarının toplanması ile altölçek puanı elde edilmiş ve bütün altölçek puanlarının toplanması ile de ölçeğin toplam puanı elde edilmiştir. Elde edilen puanın yüksek olması algılanan sosyal desteğin yüksek olduğunu ifade etmektedir (67).

3.3.3. Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği

Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği (PFES) İmamoğlu (2001) tarafından geliştirilen ve öznelere kişisel geleceği konusundaki algılarını değerlendiren bir ölçektir. Ölçek “Kişisel geleceğim konusunda oldukça iyimserim.”, “Eninde sonunda hedeflerime ulaşacağıma inanıyorum.” Gibi beş maddeden oluşmaktadır ve ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Her madde “Hiç katılmıyorum, katılmıyorum, ne katılıyorum ne katılmıyorum, katılıyorum, tamamen katılıyorum” şeklinde beş aralıklı bir ölçek kullanılarak derecelendirilmiştir. Ölçekte toplam puan ile olumlu gelecek beklentisi doğru orantılıdır (68). İmamoğlu’nun (2001) çalışmasında ölçeğin Cronbach alfa değeri .85 olarak bulunmuştur (69). Ölçekten alınan puanın yüksek olması olumlu gelecek beklentisinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

3.3.4. Beck Umutsuzluk Ölçeği

Beck Umutsuzluk Ölçeği, bireylerin geleceğe dair olumsuz bakış açılarının skorlandığı bir ölçektir(70). 11 doğru, 9 yanlış anahtar yanıtı olan 20 doğru-yanlış önermeden oluşmuştur. Anahtara uyumlu her yanıt için 1 puan, uyumsuz her yanıt

için ise 0 puan verilmektedir. Elde edilen aritmetik toplam “umutsuzluk puanı” olarak kabul edilmiştir. Puanların olası değişkenliği 0 ile 20 arasındadır. 1, 6, 13, 15 ve 19. önermeler gelecek ile ilgili duyguları; 2, 3, 9, 11, 12, 16, 17 ve 20. önermeler motivasyon kaybını; 4, 7, 8, 14 ve 18. Önermeler gelecek ile ilgili beklentileri ifade etmektedir. Önermeler duygusal, motivasyonel, ve bilişsel etmenlerden oluşmaktadır (71). Pozitif ve negatif sorular ölçek içinde dağıtılmıştır. Ölçekten en yüksek 20 puan alınabilir. Kişiler aldıkları puana göre; 0-3 minimal, 4-8 hafif, 9-14 orta, 15 ve üzeri şiddetli umutsuzluk düzeyinde kabul edilir (70). Ülkemizde ölçek üzerindeki ilk çalışma Seber (1991) tarafından yapılmıştır (72). Ölçeğin güvenilir olduğuna ilişkin bulgular ölçeğin iç tutarlılık katsayısının yeterli olduğu gösterilerek belirlenmiş olup Cronbach alfa değeri .86 olarak bulunmuştur (71).

3.4. Veri Toplama Süreci

Araştırma verilerinin toplanması için Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Etik Komisyonundan 05.02.2020 tarihinde etik kurul izni alınmıştır. Araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu ve kullanılan ölçekler için uzman görüşü alınmıştır. Çalışmaya katılacak her katılımcıya çalışma hakkında bilgi verilmiş ve kendilerine “Bilgilendirilmiş Onam Formu” (Ek-1) sunulmuştur. Veriler, araştırmacının kendisi ve konu hakkında bilgilendirilen bir yardımcı anketör tarafından Altı Nokta Körler Derneği Ankara ve İstanbul şubelerinde ve Gören Kalpler Derneğinde görme engelli yetişkin bireylerin katılımıyla toplanmıştır. Derneklerin genel merkez yönetimlerinden izin alınarak görme engelli yetişkin bireyler ile gönüllülük esasına dayalı olarak görüşülmüş olup anket ve ölçekler gönüllü katılımcılara araştırmacı ve yardımcı anketör tarafından uygulanmıştır. Veriler 2022 Şubat-Mart-Nisan döneminde her bir katılımcıdan tek seferde toplanmış olup görüşmelerin her biri yaklaşık olarak 25 dk sürmüştür.

Araştırmanın yapıldığı grubun fiziksel koşulları nedeniyle tüm anket ve ölçeklerin her bir katılımcı için araştırmacı ve yardımcı anketör tarafından uygulanması gerekliliğiyle birlikte araştırmanın gerçekleştirildiği derneklerde görme engelli yetişkin bireylerin düzenli ve toplu olarak bulunmamaları, verilerin toplanmasını zorlaştırmış ve istenilen düzeyde katılımcıya ulaşılmasına engel oluşturmıştır. Bunun yanı sıra görme engellilerle çokça çalışma gerçekleştiriliyor

olması, onların sıkılmasına yol açmış ve bu araştırmaya dahil olma konusunda da gönüllülük esas alındığından katılımcı bulmada güçlük çekilmiştir. Araştırmanın veri toplama araçlarından biri olan Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin uygulanması sırasında ölçeğin alt boyutu olan “özel biri desteği”nin araştırmacılar tarafından yeterince anlaşılamadığı gözlemlenmiştir. Özel biri desteğinin flört, sözlü, nişanlı, akraba, komşu, doktor vb. içerdiği açıklanmasına rağmen pek çok katılımcı tarafından bu alt boyut yalnızca flört desteği olarak algılanmış olup akrabanın aile desteği, komşunun ise arkadaş desteği olarak yorumlandığı gözlemlenmiştir. Bu durumun özel biri desteğini düşürücü bir rol oynarken, aile ve arkadaş desteğini artırıcı bir faktör olabileceği düşünülmektedir. Söz konusu bu durumlar araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

3.5. Verilerin Analizi

Çalışma sonucu elde edilen veriler, Statistical Package for Social Sciences (SPSS) 25 paket programı kullanılarak analiz işlemi gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri IBM SPSS Statistics 22 programında analiz edilmiştir. Araştırmaya dair bulgular aşağıda yer almaktadır.

Tabachnick ve Fidell'e göre bilimsel araştırmalarda kabul edilen normallik düzeyi $-1,5/+1,5$ aralığındadır (73). Araştırma verileri belirtilen aralıklarda bulunduğundan normal dağılım kabul edilmiştir. Veri analizinde dağılımın normal olması ve katılımcı sayısının 165 kişi olması sebebi ile Parametrik analiz yöntemleri kullanılmıştır. Katılımcıların anket sorularına ait bulguların analizinde frekans ve yüzde dağılımları kullanılmıştır. Veri analizinde çalışmanın alt amaçlarına yönelik bulgular arasındaki farkın anlaşılabilmesi açısından T-testi ve Anova analizi uygulanmasının yanı sıra, araştırmanın ana amacı doğrultusunda sürekli değişkenler arasındaki ilişkinin incelenebilmesi için ise Pearson Korelasyon analizi uygulanmıştır. Anlamlılık düzeyi olarak $p<.05$ değeri kabul edilmiştir (65).

4. BULGULAR

4.1. Katılımcılara İlişkin Tanıtıcı Bilgiler

Oluşturulan kişisel bilgi formu ile toplanan bilgilere ilişkin tablolar aşağıdaki gibidir:

Tablo 4.1. Katılımcılara ilişkin sosyodemografik veriler

Değişken	Düze	Sayı	%
Cinsiyet	Kadın	62	37,6
	Erkek	103	62,4
Yaş	18-30	38	23,0
	31-40	27	16,4
	41-50	38	23,0
	51-60	40	24,2
	61-70	22	13,3
Medeni Durum	Bekar	61	37,0
	Evli	86	52,1
	Boşanmış	18	10,9
Çocuk Sayısı	Çocuğu yok	74	44,8
	1	49	29,7
	2	22	13,3
	3+	20	12,1
Çalışma Durumu	Çalışmıyor	30	18,2
	Çalışıyor	83	50,3
	Emekli	52	31,5
Aylık Gelir	Yok	24	14,5
	1000 TL altı	2	1,2
	1000-1999	5	3,0
	2000-2999	5	3,0
	3000-3999	2	1,2

Tablo 4.1. devamı

	4000-4999	26	15,8
	5000-5999	23	13,9
	6000-6999	11	6,7
	7000-7999	25	15,2
	8000-8999	18	10,9
	9000-9999	8	4,8
	10000 TL üzeri	16	9,7
Sosyoekonomik Düzey	Alt	44	26,7
	Orta	115	69,7
	Üst	6	3,6
Meslek	Öğrenci	4	2,4
	Mesleği yok	18	10,9
	Memur	43	26,1
	Öğretmen	34	20,6
	Yönetici Asistanı	2	1,2
	Sosyal Çalışmacı	8	4,8
	Avukat	10	6,1
	Ekonomist	2	1,2
	Santral Operatörü	6	3,6
	Serbest Meslek	14	8,5
	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Öğretmeni	6	3,6
	Psikolog	5	3,0
	Müzisyen	5	3,0
	Kamuda İşçi	6	3,6
	Hizmetli	2	1,2
TOPLAM		165	100

Tablo 4.1’de katılımcıların %62,4’ünün (n:103) erkek, %37,6’sının (n:62) kadın olduğu görülürken, yaş aralıklarına bakıldığında 18-30 yaş grubunun %23 (n:38), 31-40 yaş grubunun %16,4 (n:27), 41-50 yaş grubunun %23 (n:38), 51-60 yaş

grubunun %24,2 (n:40) ve 61+ yaş grubunun ise %13,3 (n:22) olduğu görülmektedir. Katılımcıların %37'sini (n:61) bekarlar, %52,1'ini (n:86) evliler ve geri kalan %10,9'unu boşanmış görme engelli bireyler oluşturmaktadır. Katılımcıların çocuk sayısı verilerinde ise en yüksek oranla %44,8'inin (n:74) çocuğunun olmadığı görülürken, %29,7'sinin (n:49) bir, %13,3'ünün (n:22) iki, %12,1'inin (n:20) ise üç veya daha fazla çocuğu bulunmaktadır.

Katılımcıların %18,2'si (n:30) çalışmamakta iken %50,3'ü (n:83) çalışmakta olup %31,5'i (n:52) emeklidir. Aylık gelir aralıklarında ise en yüksek oranları %15,5 (n:26) ile 4000-4999TL, %15,2 (n:25) ile 7000-7999TL, %14,5 (n:24) ile hiçbir geliri olmayanlar ve %13,9 ile (n:23) 5000-5999TL aralığında gelire sahip olanların oluşturduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte katılımcılardan kendilerini alt, orta ve üst sosyoekonomik düzeyde görenler sırasıyla %26,7 (n:44), %69,7 (n:115), %3,6 (n:6)dır. Ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğu %26,1 (n:43) ile memurlar, %20,6 (n:34) ile öğretmenlerden oluşmakta olup bunları %10,9 (n:18) ile hiçbir mesleği bulunmayan görme engelli bireyler ve diğer meslek grupları izlemektedir.

Tablo 4.2. Katılımcıların eğitim durumuna ilişkin veriler

Değişken	Düzye	N	%
Eğitim Düzeyi	Okula gitmemiş	2	1,2
	İlkokul	6	3,6
	Ortaokul	8	4,8
	Lise	44	26,7
	Ön Lisans	16	9,7
	Lisans	69	41,8
	Yüksek Lisans/Doktora	20	12,1
Eğitim Programları	Örgün Eğitim	26	15,8
	Kaynaştırma Eğitimi	6	3,6
	Özel Eğitim	2	1,2
	Görme Engelliler Okulu	14	8,5
	Örgün E. – Kaynaştırma E.	14	8,5
	Kaynaştırma E. – Görme Engelliler Okulu	14	8,5

Tablo 4.2. devamı

Örgün E. – Görme Engelliler Okulu	32	19,4
Özel E. – Görme Engelliler Okulu	2	1,2
Örgün E. – Özel E.	16	9,7
Kaynaştırma E. – Özel E.	6	3,6
Örgün E. – Kaynaştırma E.- Görme Engelliler Okulu	17	10,3
Örgün E. – Kaynaştırma E. – Özel E.	2	1,2
Örgün E. - Özel E. – Görme Engelliler Okulu	4	2,4
Hepsi	10	6,1
TOPLAM	165	100

Tablo 4.2’de katılımcıların en yüksek oranla %41,8’inin (n:69) lisans mezunu olduğu ve %19,4’ünün (n:32) görme engelliler okulunun ardından örgün eğitimden yararlandıkları tespit edilmiştir.

Tablo 4.3. Katılımcıların engel durumuna ilişkin veriler

Değişken	Düzy	N	%
Engel Oranı	%20-30	3	1,8
	%31-40	2	1,2
	%41-50	4	2,4
	%51-60	4	2,4
	%61-70	6	3,6
	%71-80	17	10,3
	%81-90	65	39,4
	%91-100	64	38,8
Engelli Olunan Dönem	Doğuştan	110	66,7
	Çocukluk	21	12,7

Tablo 4.3. devamı

	Ergenlik	14	8,5
	Yetişkinlik	18	10,9
	Yaşlılık	2	1,2
TOPLAM		165	100

Tablo 4.3'te görüldüğü üzere katılımcıların önemli oranının %39,4 (n:65) ile %81-90 engel oranına sahip ve %38,8 (n:64) ile %91-100 engel oranına sahip katılımcılardan oluştuğu görülmektedir. Bununla birlikte doğuştan engelli olanlar %66,7 (n:110) oran ile katılımcıların büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Tablo 4.4. Katılımcıların sosyal özelliklerine ilişkin veriler

Değişken	Düzyey	N	%
Breyl Alfabesi	Biliyor	120	72,7
	Bilmiyor	45	27,2
Beyaz Baston	Kullanıyor	110	66,7
	Bazen kullanıyor	27	16,4
	Kullanmıyor	28	17,0
Bağımsız Hareket	Edebiliyor	134	81,2
	Bazen edebiliyor	27	16,4
	Edemiyor	4	2,4
İletişimde Zorluk	Yaşıyor	8	4,8
	Bazen yaşıyor	26	15,8
	Yaşamıyor	131	79,4
Sosyal Etkinliklere Katılım	İstekli	124	75,2
	Bazen istekli	33	20,0
	İstekli değil	8	4,8
Daha Önce Gidilmeyen Bir Yere Gitme	İstekli	111	67,3
	Bazen istekli	46	27,9
	İstekli değil	8	4,8
TOPLAM		165	100

Tablo 4.4'te katılımcıların %72,7'sinin (n:120) breyl alfabesi bildiği, %66,7'sinin (n:110) beyaz baston kullandığı, %81,2'sinin (n:134) bağımsız hareket edebildiği, %79,4'ünün (n:131) iletişimde zorluk yaşamadığı, %75,2'sinin (n:124) sosyal etkinliklere katılım konusunda istekli olduğu ve %67,3'ünün daha önce gidilmeyen bir yere gitme konusunda istekli olduğu tespit edilmiştir.

4.2. Katılımcıların Sosyal Destek Algılarına İlişkin Bulgular

Bu bölümde katılımcıların algıladıkları sosyal destek puanlarına ve sırasıyla algıladıkları sosyal desteğin aile, arkadaş, özel bir insan alt boyutlarına yönelik puanlarına ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4.5. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Puanları

ÇBASDÖ	Aile	Arkadaş	Özel bir insan	Toplam
N	165	165	165	165
Min.	4	4	4	12
Max.	28	28	28	84
Mode	28	28	28	70
Mean	20,8242	20,7333	18,1818	59,7394
Std. Deviation	6,79845	6,64348	8,86090	16,70545
Skewness	-,675	-,858	-,405	-,701
Kurtosis	-,610	-,102	-1,313	-,083

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nden minimum 12 maksimum 84 puan alınabilmektedir. Ölçeğin her bir alt boyutu(aile, arkadaş, özel bir insan)ndan en az 4 en fazla 28 puan alınabilmektedir. Ölçek puanlaması ile sosyal destek algısı doğru orantılıdır. Yani ölçek puanlamasında düşük puan sosyal destek algısının düşük olduğunu, yüksek puan ise sosyal destek algısının yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrı ayrı ölçeğin her alt boyutundan alınan yüksek puanlar o

bireylerin, hangi tür sosyal desteği daha çok algıladıklarını ifade etmektedir. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nden minimum puan alan katılımcı 12 puan almış iken; maksimum puan alan katılımcı 84 puan almıştır. Katılımcıların puan ortalaması ise $59,7394 \pm 16,70545$ şeklindedir. Ölçeğin basıklık değeri $-.83$, çarpıklık değeri ise $-,701$ bulunmuştur. Aile alt boyutundan minimum 4 puan, maksimum 28; arkadaş alt boyutundan minimum 4, maksimum 28; özel bir insan alt boyutundan ise minimum 4, maksimum 28 puan alınmıştır. Katılımcıların ortalama ölçek puanı $59,7394$ 'tür. Alt boyutlardan alınan ortalama puanlar ise şu şekildedir; aile $20,8242$, arkadaş $20,7333$, özel bir insan $18,1818$.

4.3. Katılımcıların Olumlu Gelecek Beklentilerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde katılımcıların olumlu gelecek beklentileri puanlarına ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4.6. Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği Puanları

OGBÖ	
N	165
Min.	5
Max.	25
Mode	25
Mean	19,8242
Std. Deviation	4,99262
Skewness	-,775
Kurtosis	-,129

Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği'nden minimum 5, maksimum 25 puan alınabilmektedir. Ölçek puanlaması ile gelecek beklentisi doğru orantılıdır. Yani ölçek puanlamasında düşük puan olumlu gelecek beklentisinin düşük olduğunu, yüksek puan ise olumlu gelecek beklentisinin yüksek olduğunu göstermektedir. Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği'nden minimum puan alan katılımcı 5 puan almış iken; maksimum puan alan katılımcı 25 puan almıştır. Katılımcıların puan ortalaması

ise $19,8242 \pm 4,99262$ şeklindedir. Ölçeğin basıklık değeri $-0,129$, çarpıklık değeri ise $-0,775$ bulunmuştur.

4.4. Katılımcıların Umutsuzluk Düzeylerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde katılımcıların umutsuzluk düzeyleri puanlarına ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4.7. Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanları

BUÖ	
N	165
Min.	0
Max.	20
Mode	2
Mean	4,9091
Std. Deviation	4,22942
Skewness	1,358
Kurtosis	1,742

Beck Umutsuzluk Ölçeği bireylerin geleceğe dair olumsuz bakış açılarının skorlandığı bir ölçektir. Ölçekten alınan puan ne kadar yüksekse kişinin umutsuzluk düzeyi o kadar yüksek kabul edilir. Ölçekten minimum 0 maksimum 20 puan alınabilmektedir. Kişiler aldıkları puanlara göre; 0-3 minimal, 4-8 hafif , 9-14 orta ve >15 şiddetli umutsuzluk düzeyinde kabul edilir. Beck Umutsuzluk Ölçeği'nden minimum puan alan katılımcı 0 puan almış iken; maksimum puan alan katılımcı 20 puan almıştır. Katılımcıların puan ortalaması ise $4,9091 \pm 4,22942$ şeklindedir. Ölçeğin basıklık değeri $1,742$, çarpıklık değeri ise $1,358$ bulunmuştur.

4.5. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek, Olumlu Gelecek Beklentisi ve Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Tablo 4.8. Pearson Korelasyon Testi: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek ile Olumlu Gelecek Beklentisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bulgular

Pearson Korelasyon		Olumlu Gelecek Beklentisi
Algılanan Aile Desteği	R	,402**
	P	,000
	N	165
Algılanan Arkadaş Desteği	R	,457**
	P	,000
	N	165
Algılanan Özel Bir İnsan Desteği	R	,448**
	P	,000
	N	165
Algılanan Sosyal Destek	R	,583**
	P	,000
	N	165

Tablo 4.8'in incelenmesinden katılımcıların algıladığı sosyal destek ile olumlu gelecek beklentisi arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=0,583$, $p<0,01$). Buna göre algılanan sosyal destek arttıkça olumlu gelecek beklentisinin arttığı söylenebilir. Determinasyon katsayısı ($r^2=0,33$) dikkate alındığında, olumlu gelecek beklentisindeki toplam varyansın (değişkenliğin) %33'ünün algılanan sosyal destekten kaynaklandığı söylenebilir. Açıklanan varyans diğer değişken için de yorumlanabilir.

Algılanan sosyal desteğin alt boyutları ile olumlu gelecek beklentisi arasındaki ilişki incelendiğinde ise algılanan aile desteği ile olumlu gelecek beklentisi arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki ($r=0,402$, $p<0,01$); algılanan arkadaş desteği ile olumlu gelecek beklentisi arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki ($r=0,457$, $p<0,01$); algılanan özel bir insan desteği ile olumlu gelecek beklentisi arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki ($r=0,448$, $p<0,01$) olduğu görülmektedir. Buna göre algılanan aile, arkadaş ve özel bir insan desteği arttıkça olumlu gelecek beklentisinin arttığı söylenebilir. Aile, arkadaş ve özel biri desteği için determinasyon katsayıları incelendiğinde olumlu gelecek beklentisindeki toplam varyans (değişkenlik) %16 aile, %20 arkadaş, %20 özel bir insan desteğinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 4.9. Pearson Korelasyon Testi: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek ile Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bulgular

Pearson Korelasyon		Umutsuzluk Düzeyi
Algılanan Aile Desteği	R	-,253**
	P	,001
	N	165
Algılanan Arkadaş Desteği	R	-,330**
	P	,000
	N	165
Algılanan Özel Bir İnsan Desteği	R	-,378**
	P	,000
	N	165
Algılanan Sosyal Destek	R	-,434**
	P	,000
	N	165

Tablo 4.9’a bakıldığında katılımcıların algıladığı sosyal destek ile umutsuzluk düzeyi arasında orta düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=0,434$, $p<0,01$). Buna göre algılanan sosyal destek arttıkça umutsuzluk düzeyinin azaldığı söylenebilir. Determinasyon katsayısı ($r^2=0,18$) dikkate alındığında, umutsuzluk düzeyindeki toplam varyansın (değişkenliğin) %18’inin algılanan sosyal destekten kaynaklandığı söylenebilir. Açıklanan varyans diğer değişken için de yorumlanabilir.

Algılanan sosyal desteğin alt boyutları ile umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişki incelendiğinde ise algılanan aile desteği ile umutsuzluk düzeyi arasında zayıf düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki ($r=-0,253$, $p<0,01$); algılanan arkadaş desteği ile umutsuzluk düzeyi arasında zayıf düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki ($r=-0,330$, $p<0,01$); algılanan özel bir insan desteği ile umutsuzluk düzeyi arasında zayıf düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki ($r=-0,378$, $p<0,01$) olduğu görülmektedir. Buna göre algılanan aile, arkadaş ve özel bir insan desteği arttıkça umutsuzluk düzeyi azalmaktadır. Aile, arkadaş ve özel biri desteği için determinasyon katsayıları incelendiğinde olumlu gelecek beklentisindeki toplam varyans (değişkenlik) %6 aile, %10 arkadaş, %14 özel bir insan desteğinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 4.10. Pearson Korelasyon Testi: Olumlu Gelecek Beklentisi ile Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bulgular

Pearson Korelasyon		Umutsuzluk Düzeyi
Olumlu Gelecek Beklentisi	R	-,681**
	P	,000
	N	165

Tablo 4.10 incelendiğinde katılımcıların olumlu gelecek beklentisi ile umutsuzluk düzeyi arasında yüksek düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=-0,681$, $p<0,01$). Buna göre olumlu gelecek beklentisi arttıkça umutsuzluk düzeyinin azaldığı söylenebilir. Determinasyon katsayısı ($r^2=0,18$) dikkate alındığında, olumlu gelecek beklentisindeki toplam varyansın (değişkenliğin)

%46'sının umutsuzluk düzeyinden kaynaklandığı söylenebilir. Açıklanan varyans diğer değişken için de yorumlanabilir.

4.6. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanlarının Sosyodemografik Özelliklerine Göre Farklılaşmasına Yönelik Bulgular

Tablo 4.11. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının cinsiyete göre farklılaşmasına ilişkin t-testi sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	Sd	T	P
ÇBASDÖ	Kadın	62	64,03	13,40	163	2,60	,01**
	Erkek	103	57,15	17,97			
OGBÖ	Kadın	62	20,67	4,65	163	1,71	,089
	Erkek	103	19,31	5,14			
BUÖ	Kadın	62	4,43	4,18	163	-1,11	,266
	Erkek	103	5,19	4,24			

Tablo 4.11 incelendiğinde kadınların algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları ($\bar{x}$ =64,03) ile erkeklerin algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları ($\bar{x}$ =57,15) arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır, $t(163) = 2,60$, $p < 0,01$. Buna göre kadınların algıladıkları sosyal destek erkeklere göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Algılanan sosyal destek ile cinsiyet arasında kadınlar lehine anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur.

Tablo 4.11 incelendiğinde kadınların olumlu gelecek beklentileri puan ortalamaları ($\bar{x}$ =20,67) ile erkeklerin olumlu gelecek beklentileri puan ortalamaları ($\bar{x}$ =57,15) arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir, ($p > 0,05$).

Tablo 4.11 incelendiğinde kadınların umutsuzluk düzeyleri puan ortalamaları ($\bar{x} = 4,43$) ile erkeklerin umutsuzluk düzeyleri puan ortalamaları ($\bar{x} = 5,19$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir, ($p > 0,05$).

Tablo 4.12. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının yaş gruplarına göre dağılımı

Ölçek	Yaş	N	$\bar{X}$	SS
ÇBASDÖ	18-30	38	62,23	13,40
	31-40	27	53,18	22,61
	41-50	38	60,57	18,19
	51-60	40	61,00	11,57
	61-70	22	58,63	17,94
OGBÖ	18-30	38	21,07	3,89
	31-40	27	17,25	5,42
	41-50	38	20,39	5,04
	51-60	40	20,17	4,83
	61-70	22	19,18	5,52
BUÖ	18-30	38	3,57	2,44
	31-40	27	7,85	5,36
	41-50	38	4,42	4,40
	51-60	40	4,30	3,95
	61-70	22	5,54	3,78

Tablo 4.13. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının yaş gruplarına göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
ÇBASDÖ	Gruplararası	1588,897	4	397,224	1,439	,224
	Gruplariçi	44178,897	160	276,118		
	Toplam	45767,794	164			
OGBÖ	Gruplararası	263,828	4	65,957	2,760	,030
	Gruplariçi	3824,075	160	23,900		
	Toplam	4087,903	164			
BUÖ	Gruplararası	333,848	4	83,462	5,137	,001
	Gruplariçi	2599,788	160	16,249		
	Toplam	2933,636	164			

Tablo 4.13 incelendiğinde katılımcıların algıladıkları sosyal desteğin bulundukları yaş grubuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir ($p > 0,05$).

Katılımcıların bulundukları yaş grubu ile olumlu gelecek beklentileri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir, $F(4, 160) = 2,760$, $p < 0,05$. Katılımcıların olumlu gelecek beklentisi bulundukları yaş grubuna göre değişmektedir. Katılımcılardan 18-30 yaş grubunda olanların olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 21,07$), 31-40 yaş grubunda olanların olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 17,25$), 41-50 yaş grubunda olanların olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 20,39$), 51-60 yaş grubunda olanların olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 20,17$) ve 61-70 yaş grubunda olanların olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 19,18$) olarak hesaplanmıştır. Buna göre olumlu gelecek

beklentisinin en yüksek 18-30 yaş grubunda olanlarda olmak üzere sırasıyla 41-50, 51-60, 61-70 ve en düşük ise 31-40 yaş grubunda olanlarda olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların bulundukları yaş grubu ile umutsuzluk düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir, $F(4, 160) = 5,137$, $p < 0,01$. Katılımcıların umutsuzluk düzeyleri bulundukları yaş grubuna göre değişmektedir. Katılımcılardan 18-30 yaş grubunda olanların umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 3,57$), 31-40 yaş grubunda olanların umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 7,85$), 41-50 yaş grubunda olanların umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 4,42$), 51-60 yaş grubunda olanların umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 4,30$) ve 61-70 yaş grubunda olanların umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 5,54$) olarak hesaplanmıştır. Buna göre umutsuzluk düzeylerinin en düşük 18-30 yaş grubunda olanlarda olmak üzere sırasıyla 51-60, 41-50, 61-70 ve en yüksek ise 31-40 yaş grubunda olanlarda olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.14. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının medeni duruma göre dağılımı

Ölçek	Medeni Durum	N	$\bar{X}$	SS
ÇBASDÖ	Bekar	61	58,60	18,21
	Evli	86	60,00	15,68
	Boşanmış	18	62,33	16,67
OGBÖ	Bekar	61	19,34	4,98
	Evli	86	20,15	5,05
	Boşanmış	18	19,88	4,88
BUÖ	Bekar	61	5,36	4,19
	Evli	86	4,29	3,94
	Boşanmış	18	6,33	5,24

Tablo 4.15. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının medeni duruma göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
ÇBASDÖ	Gruplararası	205,237	2	102,618	,365	,695
	Gruplarıiçi	45562,557	162	281,250		
	Toplam	45767,794	164			
OGBÖ	Gruplararası	23,320	2	11,660	,465	,629
	Gruplarıiçi	4064,583	162	25,090		
	Toplam	4087,903	164			
BUÖ	Gruplararası	81,838	2	40,919	2,324	,101
	Gruplarıiçi	2851,798	162	17,604		
	Toplam	2933,636	164			

Tablo 4.15 incelendiğinde katılımcıların algıladıkları sosyal desteğin, olumlu gelecek beklentilerinin ve umutsuzluk düzeylerinin medeni duruma göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir, ($p > 0,05$).

Tablo 4.16. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının çocuk sayısına göre dağılımı

Ölçek	Çocuk Sayısı	N	$\bar{X}$	SS
ÇBASDÖ	Çocuğu yok	74	58,62	18,45
	1	49	61,53	12,25
	2	22	65,81	12,63

Tablo 4.16. devamı

	3+	20	52,80	20,93
OGBÖ	Çocuğu yok	74	18,77	5,50
	1	49	21,44	3,56
	2	22	20,59	4,33
	3+	20	18,90	5,75
BUÖ	Çocuğu yok	74	5,86	4,65
	1	49	2,89	2,93
	2	22	5,63	4,31
	3+	20	5,50	3,73

Tablo 4.17. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının çocuk sayısına göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
ÇBASDÖ	Gruplararası	2025,712	3	657,237	2,485	,063
	Gruplaniçi	43742,082	161	271,690		
	Toplam	45767,794	164			
OGBÖ	Gruplararası	241,568	3	80,523	3,371	,020
	Gruplaniçi	3846,335	161	23,890		
	Toplam	4087,903	164			
BUÖ	Gruplararası	241,568	3	80,523	3,371	,020
	Gruplaniçi	3846,335	161	23,890		

Tablo 4.17. devamı

Toplam	4087,903	164
--------	----------	-----

Tablo 4.17 incelendiğinde katılımcıların algıladıkları sosyal desteğin sahip oldukları çocuk sayısına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir, ($p > 0,05$).

Katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısı ile olumlu gelecek beklentileri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir, $F(3, 161) = 3,371$, $p < 0,05$. Katılımcıların olumlu gelecek beklentisi sahip oldukları çocuk sayısına göre değişmektedir. Katılımcılardan çocuğu olmayanların olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 18,77$), bir çocuğu olanların olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 21,44$), iki çocuğu olanların olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 20,59$), üç veya daha fazla çocuğu olanların olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 18,90$) olarak hesaplanmıştır. Buna göre olumlu gelecek beklentisinin en yüksek bir çocuğu olanlarda olmak üzere sırasıyla iki çocuğu olanlar, üç veya daha fazla çocuğu olanlar ve en düşük ise çocuğu olmayanlarda olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısı ile umutsuzluk düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir, $F(3, 161) = 3,371$, $p < 0,05$. Katılımcıların umutsuzluk düzeyleri sahip oldukları çocuk sayısına göre değişmektedir. Katılımcılardan çocuğu olmayanların olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 5,86$), bir çocuğu olanların umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 2,89$), iki çocuğu olanların olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 5,63$), üç veya daha fazla çocuğu olanların olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 5,50$) olarak hesaplanmıştır. Buna göre umutsuzluk düzeyinin en düşük bir çocuğu olanlarda olmak üzere sırasıyla üç veya daha fazla çocuğu olanlar, iki çocuğu olanlar ve en yüksek ise çocuğu olmayanlarda olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.18. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının çalışma durumuna göre dağılımı

Ölçek	Çalışma Durumu	N	$\bar{X}$	SS
ÇBASDÖ	Çalışmıyor	30	58,90	13,97
	Çalışıyor	83	60,18	17,88
	Emekli	52	59,51	16,46
OGBÖ	Çalışmıyor	30	19,90	4,49
	Çalışıyor	83	20,20	4,97
	Emekli	52	19,17	5,31
BUÖ	Çalışmıyor	30	3,73	2,04
	Çalışıyor	83	5,10	4,84
	Emekli	52	5,26	4,04

Tablo 4.19. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının çalışma durumuna göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
ÇBASDÖ	Gruplararası	39,824	2	19,912	,071	,932
	Gruplarıiçi	45727,970	162	282,271		
	Toplam	45767,794	164			
OGBÖ	Gruplararası	34,243	2	17,121	,684	,506
	Gruplarıiçi	4053,660	162	25,023		

Tablo 4.19. devamı

	Toplam	4087,903	164			
BUÖ	Gruplararası	51,515	2	25,757	1,448	,238
	Gruplarıiçi	2882,122	162	17,791		
	Toplam	2933,636	164			

Tablo 4.19 incelendiğinde katılımcıların algıladıkları sosyal desteğin, olumlu gelecek beklentilerinin ve umutsuzluk düzeylerinin çalışma durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir, ($p > 0,05$).

Tablo 4.20. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının mesleğe göre dağılımı

Ölçek	Meslek	N	$\bar{X}$	SS
ÇBASDÖ	Öğrenci	18	50,94	11,44
	Mesleği yok	49	2,89	2,93
	Memur	43	58,30	16,13
	Öğretmen	34	62,64	18,401
	Yönetici Asistanı	2	84,00	,00
	Sosyal Çalışmacı	8	52,50	11,26
	Avukat	10	61,00	13,08
	Ekonomist	2	70,00	,00
	Santral Operatörü	6	59,66	22,57
	Serbest Meslek	14	60,57	21,64
	PDR Öğretmeni	6	69,00	14,39
	Psikolog	5	66,60	2,88

Tablo 4.20. devamı

	Müzisyen	5	66,40	12,75
	Kamuda İşçi	6	51,33	29,95
	Hizmetli	2	73,00	,00
OGBÖ	Öğrenci	4	18,00	8,08
	Mesleği yok	18	19,72	4,38
	Memur	43	20,37	4,39
	Öğretmen	34	18,88	5,38
	Yönetici Asistanı	2	25,00	,00
	Sosyal Çalışmacı	8	19,50	3,07
	Avukat	10	18,80	8,28
	Ekonomist	2	23,00	2,82
	Santral Operatörü	6	18,83	3,48
	Serbest Meslek	14	20,57	6,69
	PDR Öğretmeni	6	18,00	1,67
	Psikolog	5	20,20	2,86
	Müzisyen	5	21,60	3,43
	Kamuda İşçi	6	19,66	4,92
	Hizmetli	2	25,00	,00
BUÖ	Öğrenci	4	4,50	2,88
	Mesleği yok	18	3,33	2,11
	Memur	43	4,58	3,37
	Öğretmen	34	7,02	6,25

Tablo 4.20. devamı

Yönetici Asistanı	2	1,00	,00
Sosyal Çalışmacı	8	5,50	1,60
Avukat	10	7,40	5,94
Ekonomist	2	3,00	,00
Santral Operatörü	6	3,33	1,03
Serbest Meslek	14	3,85	2,74
PDR Öğretmeni	6	2,00	,89
Psikolog	5	7,00	1,41
Müzisyen	5	3,00	3,67
Kamuda İşçi	6	4,66	4,92
Hizmetli	2	3,00	,00

Tablo 4.21. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının mesleğe göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
ÇBASDÖ	Gruplararası	5390,520	14	385,037	1,430	,146
	Grupları içi	40377,274	150	269,182		
	Toplam	45767,794	164			
OGBÖ	Gruplararası	245,521	14	17,537	,685	,787
	Grupları içi	3842,382	150	25,616		
	Toplam	4087,903	164			

Tablo 4.21. devamı

BUÖ	Gruplararası	434,420	14	31,030	1,862	,035
	Gruplarıçi	2499,217	150	16,661		
	Toplam	2933,636	164			

Tablo 4.21 incelendiğinde katılımcıların algıladıkları sosyal desteğin ve olumlu gelecek beklentilerinin mesleğe göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir, ($p > 0,05$).

Katılımcıların meslekleri ile umutsuzluk düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir, $F(14, 150) = 1,862$, $p < 0,05$. Katılımcıların umutsuzluk düzeyleri mesleklerine göre değişmektedir. Katılımcılardan öğrenci olanların umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 4,50$), mesleği olmayanların umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 3,33$), memurların umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 4,58$), öğretmenlerin umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 7,02$), yönetici asistanlarının umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 1,00$), sosyal çalışmacıların umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 5,50$), avukatların umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 7,40$), ekonomistlerin umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 3,00$) santral operatörlerinin umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 3,33$), serbest meslek grubundakilerin umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 3,85$), psikolojik danışmanlık ve rehberlik öğretmenlerinin umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 2,00$), psikologların umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 7,00$), müzisyenlerin umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 3,00$), kamuda işçi olarak çalışanların umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 4,66$) ve hizmetli olanların umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 3,00$) olarak hesaplanmıştır. Bu bilgilere göre umutsuzluk düzeylerinin en düşük yönetici asistanlarında, en yüksek ise avukatlarda olduğu görülmektedir.

Tablo 4.22. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının aylık gelire göre dağılımı

Ölçek	Aylık Gelir	N	$\bar{X}$	SS
ÇBASDÖ	Geliri yok	24	60,37	11,59
	1000 TL'den az	2	51,00	,00
	1000-1999 TL	5	44,40	10,03
	2000-2999 TL	5	47,20	33,89
	3000-3999 TL	2	50,00	11,31
	4000-4999 TL	26	57,80	19,08
	5000-5999 TL	23	64,30	9,81
	6000-6999 TL	11	50,27	12,35
	7000-7999 TL	25	57,24	19,81
	8000-8999 TL	18	63,16	20,21
	9000-9999 TL	8	70,62	11,77
	10000 TL+	16	67,50	9,33
OGBÖ	Geliri yok	24	20,45	3,88
	1000 TL'den az	2	17,00	,00
	1000-1999 TL	5	19,20	5,67
	2000-2999 TL	5	16,80	7,52
	3000-3999 TL	2	18,50	9,19
	4000-4999 TL	26	19,38	5,10
	5000-5999 TL	23	20,43	5,46
	6000-6999 TL	11	18,18	4,42

Tablo 4.22. devamı

	7000-7999 TL	25	20,16	5,70
	8000-8999 TL	18	18,55	5,00
	9000-9999 TL	8	22,37	3,58
	10000 TL+	16	21,12	4,20
BUÖ	Geliri yok	24	3,41	1,79
	1000 TL'den az	2	2,00	,00
	1000-1999 TL	5	5,60	3,28
	2000-2999 TL	5	4,80	3,49
	3000-3999 TL	2	7,50	9,19
	4000-4999 TL	26	4,46	3,34
	5000-5999 TL	23	5,47	4,49
	6000-6999 TL	11	5,45	3,17
	7000-7999 TL	25	5,32	3,52
	8000-8999 TL	18	7,88	7,33
	9000-9999 TL	8	3,75	4,89
	10000 TL+	16	3,12	3,15

Tablo 4.23. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının aylık gelire göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
ÇBASDÖ	Gruplararası	6156,144	11	559,649	2,162	,19
	Gruplarıiçi	39611,650	153	258,900		
	Toplam	45767,794	164			
OGBÖ	Gruplararası	230,973	11	20,998	,833	,607
	Gruplarıiçi	3856,930	153	25,209		
	Toplam	4087,903	164			
BUÖ	Gruplararası	327,907	11	29,810	1,750	,607
	Gruplarıiçi	2605,729	153	17,031		
	Toplam	2933,636	164			

Tablo 4.23 incelendiğinde katılımcıların algıladıkları sosyal desteğin, olumlu gelecek beklentilerinin ve umutsuzluk düzeylerinin aylık gelire göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir, ($p > 0,05$).

Tablo 4.24. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının sosyoekonomik düzeye göre dağılımı

Ölçek	Sosyoekonomik Düzey	N	$\bar{X}$	SS
ÇBASDÖ	Alt	44	53,52	17,12
	Orta	115	61,47	16,08
	Üst	6	72,00	11,73

Tablo 4.24. devamı

OGBÖ	Alt	44	18,09	4,80
	Orta	115	20,21	4,94
	Üst	6	25,00	,00
BUÖ	Alt	44	5,61	4,50
	Orta	115	4,82	,51
	Üst	6	1,33	4,22

Tablo 4.25. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının sosyoekonomik düzeye göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
ÇBASDÖ	Gruplararası	2950,121	2	1475,061	5,581	,005
	Gruplariçi	42817,673	162	264,307		
	Toplam	45767,794	164			
OGBÖ	Gruplararası	310,701	2	155,351	6,663	,002
	Gruplariçi	3777,202	162	23,316		
	Toplam	4087,903	164			
BUÖ	Gruplararası	99,349	2	49,675	2,839	,061
	Gruplariçi	2834,287	162	17,496		
	Toplam	2933,636	164			

Katılımcıların kendilerini ait hissettikleri sosyoekonomik düzey ile algıladıkları sosyal destek arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit

edilmiştir, $F(2, 162) = 5,581$, $p < 0,05$. Katılımcıların algıladıkları sosyal destek kendilerini ait hissettikleri sosyoekonomik düzeye göre değişmektedir. Katılımcılardan kendini alt sosyoekonomik düzeyde görenlerin algıladıkları sosyal destek ortalamaları ($\bar{x} = 53,52$), kendini orta sosyoekonomik düzeyde görenlerin algıladıkları sosyal destek ortalamaları ($\bar{x} = 61,47$), kendini üst sosyoekonomik düzeyde görenlerin algıladıkları sosyal destek ortalamaları ($\bar{x} = 72,00$) olarak hesaplanmıştır. Buna göre kendini üst sosyoekonomik düzeyde görenlerin algıladıkları sosyal desteğin kendilerini orta sosyoekonomik düzeyde görenlere göre, kendini orta sosyoekonomik düzeyde görenlerin algıladıkları sosyal desteğin ise kendini alt sosyoekonomik düzeyde görenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların kendilerini ait hissettikleri sosyoekonomik düzey ile olumlu gelecek beklentileri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir, $F(2, 162) = 6,663$, $p < 0,05$. Katılımcıların olumlu gelecek beklentileri kendilerini ait hissettikleri sosyoekonomik düzeye göre değişmektedir. Katılımcılardan kendini alt sosyoekonomik düzeyde görenlerin olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 18,09$), kendini orta sosyoekonomik düzeyde görenlerin olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 20,21$), kendini orta sosyoekonomik düzeyde görenlerin olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 25,00$) olarak hesaplanmıştır. Buna göre kendini üst sosyoekonomik düzeyde görenlerin olumlu gelecek beklentilerinin kendilerini orta sosyoekonomik düzeyde görenlere göre, kendini orta sosyoekonomik düzeyde görenlerin olumlu gelecek beklentilerinin ise kendini alt sosyoekonomik düzeyde görenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.25 incelendiğinde katılımcıların umutsuzluk düzeylerinin sosyoekonomik düzeye göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir, ($p > 0,05$).

4.7. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanlarının Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşmasına Yönelik Bulgular

Tablo 4.26. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının eğitim düzeyine göre dağılımı

Ölçek	Eğitim Düzeyi	N	$\bar{X}$	SS
ÇBASDÖ	Okula gitmedi	2	69,0	,00
	İlkokul	6	71,33	1,36
	Ortaokul	8	52,00	14,94
	Lise	44	57,50	18,34
	Önlisans	16	55,37	16,3
	Lisans	69	60,57	17,10
	Yüksek lisans/Doktora	20	63,95	13,14
OGBÖ	Okula gitmedi	2	25,00	,00
	İlkokul	6	23,50	2,50
	Ortaokul	8	16,87	1,88
	Lise	44	20,86	4,54
	Önlisans	16	20,06	5,66
	Lisans	69	19,13	5,60
	Yüksek lisans/Doktora	20	19,30	3,52
BUÖ	Okula gitmedi	2	2,00	,00
	İlkokul	6	3,00	1,78
	Ortaokul	8	4,50	3,50

Tablo 4.26. devamı

Lise	44	3,86	2,96
Önlisans	16	4,50	2,96
Lisans	69	5,82	5,12
Yüksek lisans/Doktora	20	5,40	4,50

Tablo 4.27. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının eğitim düzeyine göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
ÇBASDÖ	Gruplararası	2385,949	6	397,658	1,448	,200
				274,569		

Tablo 4.27. devamı

	Gruplarıiçi	43381,845	158			
	Toplam	45767,794	164			
OGBÖ	Gruplararası	291,383	6	48,564	2,021	,066
	Gruplarıiçi	3796,520	158	24,029		
	Toplam	4087,903	164			
BUÖ	Gruplararası	153,742	6	25,624	1,456	,197
	Gruplarıiçi	2779,895	158	17,594		
	Toplam	2933,636	164			

Tablo 4.27 incelendiğinde katılımcıların algıladıkları sosyal desteğin, olumlu gelecek beklentilerinin ve umutsuzluk düzeylerinin eğitim düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir, ($p > 0,05$).

Tablo 4.28. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının yararlanılan eğitim programlarına göre dağılımı

Ölçek	Eğitim Programları	N	$\bar{X}$	SS
ÇBASDÖ	Örgün E.	26	57,46	20,84
	Kaynaştırma E.	6	70,16	7,38
	Özel E.	2	69,00	,00
	Görme Engelliler O.	14	58,14	16,68
	Örgün E. - Kaynaştırma E.	14	56,85	12,18
	Kaynaştırma E. - Görme Engelliler O.	14	53,28	16,17
	Örgün E. - Görme Engelliler O.	32	64,75	15,32
	Özel E. - Görme Engelliler O.	2	48,50	6,36
	Örgün E. - Özel E.	16	57,25	18,09
	Kaynaştırma E. - Özel E.	6	58,66	9,72
	Örgün E. - Kaynaştırma E. - Görme Engelliler Okulu	17	58,94	20,87
	Örgün E. - Kaynaştırma E. - Özel E.	2	70,00	,00
	Örgün E. - Özel E. - Görme Engelliler Okulu	4	64,50	9,81
	Hepsi	10	61,10	16,74
OGBO	Örgün E.	26	19,69	5,79
	Kaynaştırma E.	6	21,50	3,01

Tablo 4.28. devamı

	Özel E.	2	25,00	,00
	Görme Engelliler O.	14	19,42	5,44
	Örgün E. - Kaynaştırma E.	14	18,21	3,66
	Kaynaştırma E. - Görme Engelliler O.	14	20,57	4,41
	Örgün E. - Görme Engelliler O.	32	19,90	5,86
	Özel E. - Görme Engelliler O.	2	25,00	,00
	Örgün E. - Özel E.	16	20,43	4,61
	Kaynaştırma E. - Özel E.	6	18,66	2,06
	Örgün E. - Kaynaştırma E. - Görme Engelliler Okulu	17	19,00	5,80
	Örgün E. - Kaynaştırma E. - Özel E.	2	23,00	2,82
	Örgün E. - Özel E. - Görme Engelliler Okulu	4	20,00	,00
	Hepsi	10	19,00	4,85
BUÖ	Örgün E.	26	6,00	5,69
	Kaynaştırma E.	6	4,66	1,86
	Özel E.	2	2,00	,00
	Görme Engelliler O.	14	5,42	2,92
	Örgün E. - Kaynaştırma E.	14	7,42	4,25
	Kaynaştırma E. - Görme Engelliler O.	14	3,85	3,77
	Örgün E. - Görme Engelliler O.	32	3,93	5,06
	Özel E. - Görme Engelliler O.	2	2,00	,00
	Örgün E. - Özel E.	16	3,12	2,98

Tablo 4.28. devamı

Kaynaştırma E. - Özel E.	6	4,66	2,25
Örgün E. - Kaynaştırma E. - Görme Engelliler Okulu	17	5,58	2,42
Örgün E. - Kaynaştırma E. - Özel E.	2	3,00	,00
Örgün E. - Özel E. - Görme Engelliler Okulu	4	3,00	2,30
Hepsi	10	6,70	4,62

Tablo 4.29. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının yararlanan eğitim programlarına göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
ÇBASDÖ	Gruplararası	3186,539	13	245,118	,869	,587
	Grupları içi	42581,255	151	281,995		
	Toplam	45767,794	164			
OGBÖ	Gruplararası	223,661	13	17,205	,672	,788
	Grupları içi	3864,242	151	25,591		
	Toplam	4087,903	164			
BUÖ	Gruplararası	316,556	13	24,350	1,405	,163
	Grupları içi	2617,081	151	17,332		
	Toplam	2933,636	164			

Tablo 4.29 incelendiğinde katılımcıların algıladıkları sosyal desteğin, olumlu gelecek beklentilerinin ve umutsuzluk düzeylerinin yararlanılan eğitim programlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir, ($p > 0,05$).

4.8. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanlarının Engel Durumlarına Göre Farklılaşmasına Yönelik Bulgular

Tablo 4.30. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının engel oranına göre dağılımı

Ölçek	Engel Oranı	N	$\bar{X}$	SS
ÇBASDÖ	%20-30	3	65,33	8,08
	%31-40	2	49,00	9,89
	%41-50	4	68,00	19,52
	%51-60	4	54,50	7,37
	%61-70	6	56,66	23,23
	%71-80	17	53,17	15,16
	%81-90	65	58,20	18,28
	%91-100	64	63,21	14,92
OGBÖ	%20-30	3	19,33	,57
	%31-40	2	20,50	,70
	%41-50	4	22,75	2,06
	%51-60	4	19,00	3,36
	%61-70	6	17,83	3,71
	%71-80	17	18,94	5,91

Tablo 4.30. devamı

	%81-90	65	19,96	5,44
	%91-100	64	19,96	4,77
BUÖ	%20-30	3	3,33	2,30
	%31-40	2	6,50	,70
	%41-50	4	3,00	2,70
	%51-60	4	2,75	1,50
	%61-70	6	3,66	2,80
	%71-80	17	6,17	6,41
	%81-90	65	4,76	4,38
	%91-100	64	5,10	3,73

Tablo 4.31. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının engel oranına göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
ÇBASDÖ	Gruplararası	2424,986	7	346,427	1,255	,276
	Gruplarıçi	43342,808	157	276,069		
	Toplam	45767,794	164			
OGBÖ	Gruplararası	78,336	7	11,191	,438	,877
	Gruplarıçi	4009,567	157	25,539		
	Toplam	4087,903	164			

Tablo 4.31. devamı

BUÖ	Gruplararası	86,143	7	12,306	,679	,690
	Gruplarıiçi	2847,493	157	18,137		
	Toplam	2933,636	164			

Tablo 4.31 incelendiğinde katılımcıların algıladıkları sosyal desteğin, olumlu gelecek beklentilerinin ve umutsuzluk düzeylerinin engel oranına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir, ($p > 0,05$).

Tablo 4.32. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının engelli olunan döneme göre dağılımı

Ölçek	Engelli Olunan Dönem	N	$\bar{X}$	SS
ÇBASDÖ	Doğuştan	110	59,60	16,56
	Çocukluk	21	65,52	9,02
	Ergenlik	14	48,28	17,99
	Yetişkinlik	18	61,66	20,61
	Yaşlılık	2	69,00	,00
OGBÖ	Doğuştan	110	19,95	4,90
	Çocukluk	21	21,76	3,31
	Ergenlik	14	17,64	4,27
	Yetişkinlik	18	17,88	6,59
	Yaşlılık	2	25,00	,00
BUÖ	Doğuştan	110	4,96	4,15
	Çocukluk	21	3,42	3,15
	Ergenlik	14	5,85	3,25

Tablo 4.32. devamı

Yetişkinlik	18	5,88	6,06
Yaşlılık	2	2,00	,00

Tablo 4.33. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının engelli olunan döneme göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
ÇBASDÖ	Gruplararası	2779,508	4	694,877	2,586	,039
	Gruplarıiçi	42988,286	160	268,677		
	Toplam	45767,794	164			
OGBÖ	Gruplararası	268,329	4	67,082	2,810	0,27
	Gruplarıiçi	3819,,574	160	23,872		
	Toplam	4087,903	164			
BUÖ	Gruplararası	93,147	4	23,287	1,312	,268
	Gruplarıiçi	2840,489	160	17,753		
	Toplam	2933,636	164			

Katılımcıların engelli hale geldikleri dönem ile algıladıkları sosyal destek arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir, $F(4, 160) = 2,586$, $p < 0,05$. Katılımcıların algıladıkları sosyal destek engelli oldukları döneme göre değişmektedir. Katılımcılardan doğuştan engelli olanların algıladıkları sosyal destek ortalamaları ($\bar{x} = 59,60$), çocukluk döneminde engelli olanların algıladıkları sosyal destek ortalamaları ($\bar{x} = 65,52$), ergenlik döneminde engelli olanların algıladıkları sosyal destek ortalamaları ($\bar{x} = 48,28$), yetişkinlik döneminde engelli olanların

algıladıkları sosyal destek ortalamaları ($\bar{x}$ = 61,66) ve yaşlılık döneminde engelli olanların algıladıkları sosyal destek ortalamaları ($\bar{x}$ = 69,00) olarak hesaplanmıştır. Buna göre algılanan sosyal desteğin en yüksek yaşlılık döneminde engelli olanlarda olmak üzere sırasıyla çocukluk döneminde, yetişkinlik döneminde, doğuştan ve en düşük ise ergenlik döneminde engelli olanlarda olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.33 incelendiğinde katılımcıların olumlu gelecek beklentilerinin ve umutsuzluk düzeylerinin engelli olunan döneme göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir, ($p > 0,05$).

4.9. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanlarının Sosyal Özelliklerine Göre Farklılaşmasına Yönelik Bulgular

Tablo 4.34. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının breyl alfabesi bilme durumuna göre farklılaşmasına ilişkin t-testi sonuçları

Ölçek	Breyl Alfabesi	N	$\bar{X}$	S	Sd	T	P
ÇBASDÖ	Biliyor	120	61,28	15,53	163	1,95	,052
	Bilmiyor	45	55,62	19,06			
OGBÖ	Biliyor	120	20,09	4,71	163	1,12	,262
	Bilmiyor	45	19,11	5,65			
BUÖ	Biliyor	120	4,72	4,04	163	-,91	,363
	Bilmiyor	45	5,40	4,69			

Tablo 4.34 incelendiğinde breyl alfabesi bilenlerin algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları ($\bar{x}$ =61,28) ile breyl alfabesi bilmeyenlerin algıladıkları sosyal

destek puan ortalamaları ($\bar{x} = 55,62$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir, $p > 0,05$.

Tablo 4.34 incelendiğinde breyl alfabesi bilenlerin olumlu gelecek beklentileri puan ortalamaları ($\bar{x} = 20,09$) ile breyl alfabesi bilmeyenlerin olumlu gelecek beklentileri puan ortalamaları ($\bar{x} = 19,11$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir, $p > 0,05$.

Tablo 4.34 incelendiğinde breyl alfabesi bilenlerin umutsuzluk düzeyleri puan ortalamaları ($\bar{x} = 4,72$) ile breyl alfabesi bilmeyenlerin umutsuzluk düzeyleri puan ortalamaları ($\bar{x} = 5,40$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir, $p > 0,05$.

Tablo 4.35. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının beyaz baston kullanma durumuna göre dağılımı

Ölçek	Beyaz Baston	N	$\bar{X}$	SS
ÇBASDÖ	Kullanıyor	110	60,24	16,89
	Bazen kullanıyor	27	57,92	15,09
	Kullanmıyor	28	59,50	17,85
OGBÖ	Kullanıyor	110	19,89	4,95
	Bazen kullanıyor	27	19,37	5,41
	Kullanmıyor	28	20,00	4,88
BUÖ	Kullanıyor	110	19,89	3,30
	Bazen kullanıyor	27	19,37	5,80
	Kullanmıyor	28	20,00	5,39

Tablo 4.36. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının beyaz baston kullanma durumuna göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
ÇBASDÖ	Gruplararası	118,569	2	59,285	,210	,810
	Gruplarıiçi	45649,225	162	281,785		
	Toplam	45767,794	164			
OGBÖ	Gruplararası	6,916	2	3,458	,137	,872
	Gruplarıiçi	4080,987	162	25,191		
	Toplam	4087,903	164			
BUÖ	Gruplararası	79,623	2	39,811	2,260	,108
	Gruplarıiçi	2854,013	162	17,617		
	Toplam	2933,636	164			

Tablo 4.36 incelendiğinde katılımcıların algıladıkları sosyal desteğin beyaz baston kullanma durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir, ($p > 0,05$).

Tablo 4.36 incelendiğinde katılımcıların olumlu gelecek beklentilerinin beyaz baston kullanma durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir, ($p > 0,05$).

Tablo 4.36 incelendiğinde katılımcıların umutsuzluk düzeylerinin beyaz baston kullanma durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir, ($p > 0,05$).

Tablo 4.37. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının bağımsız hareket edebilme durumuna göre dağılımı

Ölçek	Bağımsız Hareket	N	$\bar{X}$	SS
ÇBASDÖ	Edebiliyor	134	58,29	17,08
	Bazen edebiliyor	27	67,07	14,03
	Edemiyor	4	58,50	5,19
OGBÖ	Edebiliyor	134	19,82	4,89
	Bazen edebiliyor	27	19,62	5,81
	Edemiyor	4	21,00	2,00
BUÖ	Edebiliyor	134	4,70	3,82
	Bazen edebiliyor	27	6,03	6,02
	Edemiyor	4	4,00	,00

Tablo 4.38. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının bağımsız hareket edebilme durumuna göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
ÇBASDÖ	Gruplararası	1736,882	2	868,441	3,195	,044
	Gruplariçi	44030,912	162	271,796		
	Toplam	45767,794	164			
OGBÖ	Gruplararası	6,554	2	3,277	,130	,878
	Gruplariçi	4081,349	162	25,194		

Tablo 4.38. devamı

	Toplam	4087,903	164			
BUÖ	Gruplararası	43,024	2	21,512	1,206	,302
	Gruplarıiçi	2890,612	162	17,843		
	Toplam	2933,636	164			

Katılımcıların bağımsız hareket edebilme durumları ile algıladıkları sosyal destek arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir, $F(2, 162) = 3,195$, $p < 0,05$. Katılımcıların algıladıkları sosyal destek bağımsız hareket edebilme durumlarına göre değişmektedir. Katılımcılardan bağımsız hareket edebilenlerin algıladıkları sosyal destek ortalamaları ($\bar{x} = 58,29$), bazen bağımsız hareket edebilenlerin algıladıkları sosyal destek ortalamaları ($\bar{x} = 67,07$), bağımsız hareket edemeyenlerin algıladıkları sosyal destek ortalamaları ($\bar{x} = 58,50$) olarak hesaplanmıştır. Buna göre bazen bağımsız hareket edebilenlerin algıladıkları sosyal desteğin bağımsız hareket edemeyenlere, bağımsız hareket edemeyenlerin algıladıkları sosyal desteğin ise bağımsız hareket edebilenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.38 incelendiğinde katılımcıların olumlu gelecek beklentilerinin ve umutsuzluk düzeylerinin bağımsız hareket edebilme durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir, ($p > 0,05$).

Tablo 4.39. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının iletişimde zorluk yaşama durumuna göre dağılımı

Ölçek	İletişimde Zorluk	N	$\bar{X}$	SS
ÇBASDÖ	Yaşıyor	8	56,25	18,62
	Bazen yaşıyor	26	53,84	16,75
	Yaşamıyor	131	61,12	16,42
OGBÖ	Yaşıyor	8	17,12	4,15

Tablo 4.39. devamı

	Bazen yaşıyor	26	18,76	5,96
	Yaşamıyor	131	20,19	4,78
BUÖ	Yaşıyor	8	17,12	4,15
	Bazen yaşıyor	26	18,76	5,96
	Yaşamıyor	131	20,19	4,78

Tablo 4.40. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının iletişimde zorluk yaşama durumuna göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
ÇBASDÖ	Gruplararası	1250,864	2	625,432	2,276	,106
	Gruplarıçi	44516,930	162	274,796		
	Toplam	45767,794	164			
OGBÖ	Gruplararası	105,573	2	52,786	2,147	,120
	Gruplarıçi	3982,330	162	24,582		
	Toplam	4087,903	164			
BUÖ	Gruplararası	55,103	2	27,551	1,551	,215
	Gruplarıçi	2878,533	162	17,769		
	Toplam	2933,636	164			

Tablo 4.40 incelendiğinde katılımcıların algıladıkları sosyal desteğin, olumlu gelecek beklentilerinin ve umutsuzluk düzeylerinin iletişimde zorluk yaşama

durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir, ($p > 0,05$).

Tablo 4.41. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının sosyal etkinliklere katılım durumuna göre dağılımı

Ölçek	Sosyal Etkinliklere Katılım	N	$\bar{X}$	SS
ÇBASDÖ	İstekli	124	59,65	16,35
	Bazen istekli	33	61,69	17,98
	İstekli değil	8	53,00	17,02
OGBÖ	İstekli	124	20,46	4,64
	Bazen istekli	33	18,45	5,55
	İstekli değil	8	15,50	5,09
BUÖ	İstekli	124	4,27	3,55
	Bazen istekli	33	6,42	4,96
	İstekli değil	8	8,50	7,15

Tablo 4.42. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının sosyal etkinliklere katılım durumuna göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
ÇBASDÖ	Gruplararası	490,736	2	245,368	,878	,418
	Grupları içi	45277,058	162	279,488		
	Toplam	45767,794	164			

Tablo 4.42. devamı

OGBÖ	Gruplararası	262,850	2	131,425	5,566	,005
	Gruplarıiçi	3825,053	162	23,611		
	Toplam	4087,903	164			
BUÖ	Gruplararası	228,898	2	114,449	6,855	,001
	Gruplarıiçi	2704,738	162	16,696		
	Toplam	2933,636	164			

Tablo 4.42 incelendiğinde katılımcıların algıladıkları sosyal desteğin sosyal etkinliklere katılım durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir, ($p > 0,05$).

Katılımcıların sosyal etkinliklere katılım durumları ile olumlu gelecek beklentileri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir, $F(2, 162) = 5,566$, $p < 0,05$. Katılımcıların olumlu gelecek beklentileri sosyal etkinliklere katılım durumuna göre değişmektedir. Katılımcılardan sosyal etkinliklere katılım konusunda istekli olanların olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 20,46$), bazen istekli olanların olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 18,45$), isteksiz olanların olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 15,50$) olarak hesaplanmıştır. Buna göre sosyal etkinliklere katılım konusunda istekli olanların olumlu gelecek beklentilerinin bazen istekli olanlara, bazen istekli olanların olumlu gelecek beklentilerinin ise isteksiz olanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların sosyal etkinliklere katılım durumları ile umutsuzluk düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir, $F(2, 162) = 6,855$, $p < 0,01$. Katılımcıların umutsuzluk düzeyleri sosyal etkinliklere katılım durumuna göre değişmektedir. Katılımcılardan sosyal etkinliklere katılım konusunda istekli olanların umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 4,27$), bazen istekli olanların umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 6,42$), isteksiz olanların umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 8,50$) olarak hesaplanmıştır. Buna göre sosyal etkinliklere katılım konusunda istekli olanların umutsuzluk düzeylerinin bazen istekli olanlara, bazen

istekli olanların umutsuzluk düzeylerinin ise isteksiz olanlara göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.43. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının daha önce gidilmeyen yerlere gitmede isteklilik durumuna göre dağılımı

Ölçek	Daha Önce Gidilmeyen Yer	N	$\bar{X}$	SS
ÇBASDÖ	İstekli	111	61,09	15,18
	Bazen istekli	46	60,71	18,30
	İstekli değil	8	35,25	6,13
OGBÖ	İstekli	111	20,72	4,46
	Bazen istekli	46	18,84	5,39
	İstekli değil	8	13,00	3,42
BUÖ	İstekli	111	3,93	3,43
	Bazen istekli	46	6,45	4,57
	İstekli değil	8	9,50	6,65

Tablo 4.44. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği puanlarının daha önce gidilmeyen yerlere gitmede isteklilik durumuna göre farklılaşmasına ilişkin ANOVA bulguları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
ÇBASDÖ	Gruplararası	5047,058	2	2523,529	10,039	,000
	Grupları içi	40720,736	162	251,363		
	Toplam	45767,794	164			

Tablo 4.44. devamı

OGBÖ	Gruplararası	505,626	2	252,813	11,433	,000
	Gruplarıiçi	3582,277	162	22,113		
	Toplam	4087,903	164			
BUÖ	Gruplararası	383,665	2	191,832	12,187	,000
	Gruplarıiçi	2549,972	162	15,741		
	Toplam	2933,636	164			

Katılımcıların daha önce gidilmeyen bir yerlere gitmede isteklilik durumları ile algıladıkları sosyal destek arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir, $F(2, 162) = 10,039$, $p < 0,01$. Katılımcıların algıladıkları sosyal destek daha önce gidilmeyen yerlere gitmede isteklilik durumuna göre değişmektedir. Katılımcılardan daha önce gidilmeyen yerlere gitme konusunda istekli olanların algıladıkları sosyal destek ortalamaları ($\bar{x} = 61,09$), bazen istekli olanların algıladıkları sosyal destek ortalamaları ($\bar{x} = 60,71$), bağımsız hareket edemeyenlerin algıladıkları sosyal destek ortalamaları ($\bar{x} = 35,25$) olarak hesaplanmıştır. Buna göre daha önce gidilmeyen yerlere gitme konusunda istekli olanların algıladıkları sosyal desteğin bazen istekli olanlara, bazen istekli olanların algıladıkları sosyal desteğin ise isteksiz olanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların daha önce gidilmeyen bir yerlere gitmede isteklilik durumları ile olumlu gelecek beklentileri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir, $F(2, 162) = 11,433$, $p < 0,01$. Katılımcıların olumlu gelecek beklentileri daha önce gidilmeyen yerlere gitmede isteklilik durumuna göre değişmektedir. Katılımcılardan daha önce gidilmeyen yerlere gitme konusunda istekli olanların olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 20,72$), bazen istekli olanların olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 18,84$), bağımsız hareket edemeyenlerin olumlu gelecek beklentileri ortalamaları ($\bar{x} = 13,00$) olarak hesaplanmıştır. Buna göre daha önce gidilmeyen yerlere gitme konusunda istekli olanların algıladıkları sosyal desteğin bazen istekli olanlara, bazen istekli olanların algıladıkları sosyal desteğin ise isteksiz olanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların daha önce gidilmeyen bir yerlere gitmede isteklilik durumları ile umutsuzluk düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir, $F(2, 162)= 11,433$, $p<0,01$. Katılımcıların umutsuzluk düzeyleri daha önce gidilmeyen yerlere gitmede isteklilik durumuna göre değişmektedir. Katılımcılardan daha önce gidilmeyen yerlere gitme konusunda istekli olanların umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 3,93$), bazen istekli olanların umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 6,45$), bağımsız hareket edemeyenlerin umutsuzluk düzeyleri ortalamaları ($\bar{x} = 9,50$) olarak hesaplanmıştır. Buna göre daha önce gidilmeyen yerlere gitme konusunda istekli olanların umutsuzluk düzeylerinin bazen istekli olanlara, bazen istekli olanların umutsuzluk düzeylerinin ise isteksiz olanlara göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

5. TARTIŞMA

5.1. Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine, Eğitim Durumlarına, Engel Durumlarına ve Sosyal Özelliklerine Yönelik Bulguların Tartışılması

Katılımcılar Ankara'da ve İstanbul'da yaşayan görme engelli yetişkin bireylerden oluşmaktadır. Verilerin Ankara ve İstanbul'dan toplanması nüfus olarak farklı şehirlerden gelen insanları bir arada toplayan şehirler olmaları açısından bulguların genellenebilirliği açısından olumlu bir etkiye sahiptir. Katılımcıların kadınlar 62, erkekler 103 kişi olmak üzere sayılarının çok uzak olmaması çalışmada cinsiyetler arası farklılıkları incelenebilmesi açısından fayda sağlamaktadır. Bununla birlikte katılımcıların yaş aralığı 18-70 yaş arasında değişmektedir. Araştırmanın görme engelli yetişkin bireylerden çeşitli yaş gruplarındaki katılımcıları içermesi, çalışmanın amacına hizmet etmektedir. Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında bekar 61, evli 86, boşanmış 18 kişinin varlığı çalışma grubunda çeşitlik sağlarken özellikle evli ve bekar sayılarının birbirine yakınlığı çalışmadaki farklarının görülebilirliği açısından olumlu etkiye sahiptir. Çalışma durumu ve aylık gelir bilgilerine bakıldığında çalışan, çalışmayan ve emekli katılımcıların varlığı ve aylık gelirlerin buna bağlı olarak çeşitlilik göstermesi araştırmada farklı grupların sonuçlarının karşılaştırılması ve değerlendirilmesinde etkili olmuştur. Katılımcıların yaklaşık gelirinin en fazla oranla (%15,8) 4000-4999 TL arasında ve asgari ücret sınırına yakın olduğu görülmektedir. Kendilerini gördükleri sosyoekonomik düzey ise yine bu bilgilerle bağlantılı şekilde yoğun olarak orta sosyoekonomik düzeydeki (%69,7) katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların meslekleri çeşitlilik göstermekle birlikte çoğunluğu memurlar (%26,1) ve öğretmenler (%20,6) oluşturmaktadır.

Katılımcıların eğitim durumuna ilişkin veriler incelendiğinde ise önemli oranının lisans mezunu (%69) olduğu görülmektedir. Yararlandıkları eğitim programları ise pek çok farklı eğitim programı ve bu programların birlikte ya da ardı ardına kullanıldığı farklı kombinasyonlardan oluşmakta ve bu durum zaman içindeki engellilere yönelik eğitim politikalarının yansımalarının değerlendirilmesi konusunda çalışmaya perspektif katmaktadır.

Engel durumlarına ilişkin verilere bakıldığında katılımcıların yoğun olarak %81-90 (%39,4) ve %91-100 (%38,8) engelli oranına sahip oldukları ve yine önemli orandaki çoğunluğun bu engelinin doğuştan (%66,7) olduğu görülmektedir. Katılımcılar arasında sayıca azınlık olsalar dahi bile farklı engel oranlarına sahip olanların ve yaşamlarının farklı dönemlerinde engelli hale gelenlerin de varlığı araştırma içinde çeşitliliği artırmakta ve bu noktada araştırmanın amacına katkı sağlamaktadır.

Katılımcılara ilişkin sosyal özellikler incelendiğinde ise araştırmaya katılan görme engelli yetişkin bireylerin çoğunlukla breyl alfabesi bildiği (%72,7), beyaz baston kullandığı (%66,7), bağımsız hareket edebildiği (%81,2), iletişimde zorluk yaşamadığı (%79,4), sosyal etkinliklere katılım monusunda istekli olduğu (%75,2) ve daha önce gidilmeyen yerlere gitme konusunda istekli olduğu (%67,3) belirlenmiştir. Literatüre bakıldığında görme engellilerle yapılan benzer araştırmalarda bunlar gibi sosyal özelliklerin hiç sorgulanmadığı gözlemlenmiş olup, araştırma sonuçları değerlendirildiğindeyse bu gibi sosyal verilerin önemli değişkenler olduğu sonucuna varılmıştır.

5.2. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği'nden Aldıkları Puanlara İlişkin Bulgularının Tartışılması

Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nden aldıkları puanlar 12-84 arasında değişmekte olup ortalama puan $59,7394 \pm 16,40545$ 'tir. Sosyal destek alt ölçek ortalama puanları (aile, arkadaş, özel bir bireyden sağlanan destek) ortalama puanları incelendiğinde ise sırasıyla $20,8242 \pm 6,79845$, $20,7333 \pm 6,64348$, $18,1818 \pm 8,86090$ bulunmuştur. Bulgular incelendiğinde ve ölçekten alınabilecek en yüksek puanın 84 olduğu değerlendirildiğinde genel olarak algılanan sosyal desteğin ortalamanın üstünde, iyi bir düzeyde olduğu görülmektedir. Alt ölçek puanları incelendiğindeyse algılanan aile, arkadaş ve özel biri desteği puanlarının da yüksek olduğu görülmektedir. En yüksek algılanan sosyal destek alt boyutunun ise algılanan aile desteği olduğu onu çok yakından algılanan arkadaş desteğinin takip ettiği görülmektedir. Çalışmadaki veri toplama aşaması dikkate alındığında algılanan özel bir insan desteğinin görece diğer alt boyutların puanlarına göre düşük çıkmasının

sebebinin özel bir insanın Türkiye’deki insanlarca yalnızca flört olarak algılanması olduğu düşünülmektedir. Çünkü veriler toplanırken her bir katılımcıya özel bir insan desteğinin kapsamı - flört, sözlü, nişanlı, akraba, komşu, doktor - ifade edilmesine rağmen bununla ilgili soruları yanıtlarken kararsız kaldıkları ve bu kapsamı özümseyemedikleri gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılar ise yaşamları içinde akrabalarını aile ve komşularını ise arkadaş kategorisinde değerlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Yapılan açıklamaya rağmen bu durumun az da olsa aile ve arkadaş alt boyutu puanında artırıcı, özel bir insan alt boyutu puanında ise azaltıcı etki yapmış olabileceği değerlendirilmektedir. Aslan’ın (2017) engelli ve engelli olmayan ergen bireylerin algıladıkları sosyal destek ile intihar olasılığı arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında farklı engel gruplarıyla birlikte görme engellilerle de çalışmış ve elde ettiği sonuçlara göre görme engelli ergenlerin algıladıkları sosyal destek puan ortalaması 57,44 olarak bulmuştur (74). Aslan’ın elde ettiği bu sonuç araştırmamızda görme engelli yetişkin bireylerin algıladıkları sosyal destek ortalama puanı (59,73) ile çok yakın nitelikte olup çalışma sonuçlarımızı desteklemektedir. Bozkurt Erdem’in (2019) engellilerin evlilikle ilgili görüş ve beklentileri üzerine yaptığı araştırmada bekar ve evli katılımcıların partneriyle anlaşmazlığa düştüğü takdirde destek alma yönelimi sonuçlarına göre aile büyükleri, kardeşleri ve çocuklarından destek aldığını belirtenlerin oranı bekar katılımcılar için %58,4 iken evli katılımcılar için %32,6’dır (75). Bu destek alma süreci algılanan aile desteği olarak düşünüldüğünde çalışmamızda en yüksek algılanan desteğin aile desteği olması da beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Katılımcıların Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği’nden aldıkları puanlar 5-25 arasında değişmekte olup ortalama puan $19,8242 \pm 4,99262$ ’dir. Ölçekten alınan ortalama puanın oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre çalışmaya katılan görme engelli yetişkin bireylerin genel olarak geleceğe dair olumlu bir bakış açısına sahip söylenebilir. Burcu’nun (2005) 225 görme özürlü çocuk ile yaptığı araştırmada görme özürlü çocukların geleceğe ilişkin düşüncelerine dair veriler şu şekildedir: "geleceğimden oldukça umutluyum (oldukça umutlu)" diyenlerin oranı %33,3, "umutluyum ama geleceğimle ilgili endişelerim var (biraz umutlu)" diyenlerin oranı %60 ve "geleceğim beni endişelendiriyor, belirsiz bir çok şey var (umutsuz)" diyenlerin oranı %4,4’tür (76). Görme özürlü çocuklar ile yapılan araştırmanın geleceğe ilişkin düşünceler ile ilgili sonuçları bu araştırmadaki görme engelli

yetişkin bireylerin olumlu gelecek beklentisi sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Özbatak (2017) engelli bireylerin yaşamdan beklentisini incelediği nitel araştırmasında “Gelecekle ilgili düşünceleriniz (umutlarınız, beklentileriniz) nelerdir? En çok neyi hayal edersiniz?” sorusuna ilişkin bulgularında katılımcıların geleceğe dair beklentilerinin genel olarak olumlu olduğunun dikkat çektiğini, belirgin şekilde sadece bir kişinin umutsuz olduğunu vurguladığını belirtmiştir (7). Engelliler ile yapılan araştırmanın gelecekle ilgili düşüncelerle ilgili söz konusu sonuçları bu araştırmadaki görme engelli yetişkin bireylerin olumlu gelecek beklentisi sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği’nden aldıkları puanlar 0-20 arasında değişmekte olup ortalama puan $4,9091 \pm 4,22942$ ’dir. Ölçek puanları değerlendirildiğinde katılımcıların umutsuzluk düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Ortalamaya bakıldığında görme engellilerin umutsuzluk düzeylerinin genel anlamda düşük olduğu söylenebilir. Literatür incelendiğinde umutsuzluk düzeyi araştırmalarının daha çok farklı engel gruplarında, kronik sağlık problemleri bulunan hastalarla ve psikiyatri hastaları ile çalışıldığı gözlemlenmiştir. Akgün’ün (2015) ortopedik engelli bireylerin umutsuzluk düzeyi ile intihar olasılığı arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında ortopedik engelli bireylerin umutsuzluk ortalama puanları $7,74 \pm 4,87$ olarak bulunmuştur. Cebeci’nin (2021) yetişkinlerde sosyal fobi ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında umutsuzluk puanı ortalamasının 5.42 ± 4.209 değerine sahip olduğu tespit edilmiştir (77). Tan ve ark. (2005) hemodiyaliz hastalarında sosyal destek ve umutsuzluk arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında umutsuzluk puan ortalamaları ise 8.8 ± 5.1 olarak bulunmuştur (78). Savaşan ve ark. (2013) koroner arter hastalarında sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve umutsuzluğu inceledikleri araştırmalarında hastaların Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ) toplam puan ortalaması 7 ± 5 olarak tespit edilmiştir (79).

5.3. Katılımcıların Algıladıkları Sosyal Destek, Olumlu Gelecek Beklentileri ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışılması

Bu araştırma; görme engelli yetişkin bireylerin algıladıkları sosyal desteğin, olumlu gelecek beklentilerinin ve umutsuzluk düzeylerinin ilişkisini belirlemek

temel amacıyla gerçekleştirilmiş olup literatürde doğrudan buna yönelik bir araştırmaya rastlanmamıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında çok boyutlu algılanan sosyal destek ve alt boyutları -algılanan aile, arkadaş, özel bir insan desteği-, olumlu gelecek beklentisi ve umutsuzluk düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Araştırmaya göre algılanan sosyal destek ve alt boyutları ile olumlu gelecek beklentisi arasında anlamlı bir ilişki mevcuttur. Buna göre algılanan sosyal destek arttıkça olumlu gelecek beklentisinin de arttığı gözlenmiş olup algılanan sosyal desteğin alt boyutlarından biri veya birkaçında (algılanan aile, arkadaş, özel bir insan desteği) yaşanan artış ile birlikte olumlu gelecek beklentisinin de arttığı tespit edilmiştir. Literatürde bu sonucu reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Çalışmada algılanan sosyal destek ve alt boyutları ile umutsuzluk düzeyi arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. Buna göre türü ne olursa olsun (algılanan aile, arkadaş, özel bir insan desteği) algılanan sosyal destek arttıkça umutsuzluk düzeyinin düştüğü gözlenmiştir. Aslan (2017)'nin engelli ve engelli olmayan ergen bireylerin algıladıkları sosyal destek ile intihar olasılığı arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada engellilere yönelik sonuçlarına göre alt boyutlardaki ilişkiye bakıldığında, umutsuzluğun aile desteğiyle düşük derecede ve negatif ($r=-.245$, $p<.01$), arkadaş desteği ile düşük derecede ve negatif ($r=-.186$, $p<.05$) ve algılanan sosyal destek toplam puanı ile düşük düzeyde ve negatif ($r=-.223$, $p<.05$) ilişkisi bulunmuştur. Araştırma sonucuna göre algılanan toplam destek ve alt boyutlarının umutsuzluk düzeyi ile negatif yönde ilişki tespit edildiği görülmektedir (74). Bu bulgular değerlendirildiğinde çalışmamızın sonuçlarının Aslan (2017)'nin elde ettiği sonuçlarla benzerlik gösterdiği ve farklı yaş gruplarında çalışılmış dahi olsa bulgularımızı destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Farklı gruplarla yapılan çalışmalar incelendiğinde; Tan ve ark. (2005) hemodiyaliz hastalarında sosyal destek ve umutsuzluk arasındaki ilişkiyi değerlendirdiği araştırmada algılanan aile desteği ile umutsuzluk arasında negatif yönde ilişki bulunurken ($r=-.269$, $p<0.01$), algılanan arkadaş desteği ile umutsuzluk arasındaki ilişki ise anlamsız bulunmuştur ($r=-.114$, $p>0.05$) (78).

Yine araştırma sonuçlarına göre görme engelli yetişkin bireylerin olumlu gelecek beklentisi ile umutsuzluk düzeyi arasında da anlamlı bir ilişki tespit

edilmiştir. Buna göre olumlu gelecek beklentisi arttıkça umutsuzluk düzeyinin düştüğü gözlemlendiğinden aralarında olumsuz yönde bir ilişkinin varlığı söz konusudur. Literatürde bu sonucu reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamakla birlikte olumlu gelecek beklentisi ve umutsuzluk düzeyinin birbirine zıt iki kavramlar olduğu değerlendirildiğinde aralarında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin varlığının kaçınılmaz olduğu düşünülmektedir.

5.4. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Puanlarının Sosyodemografik Özelliklere Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmanın sürekli değişkenlerinden biri olan sosyal destek algısının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı alt amaçlardandır. Algılanan sosyal desteğin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları kadınların algıladıkları sosyal desteğin, erkeklerin algıladıkları sosyal desteğe göre daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu araştırmada kadınların lehine çıkan anlamlı farkın nedeninin kadınların sosyal hayatlarında aile, arkadaş ve özel bir insan ile kurdukları ilişkilere bakışının erkeklerden daha farklı bir olmasının sebep olabileceği düşünülmektedir. Görme engelli yetişkin bireylerin sosyal destek algılarıyla ilgili bir araştırmaya literatürde rastlanmamıştır. Literatür tarandığında araştırmalarda sosyal destek algısının daha çok engelli çocuğa sahip anne-babalar, bakım verenler ile çalışıldığı, nadiren başka engel gruplarıyla çalışıldığı görülmüştür. Küçük ve Arıkan'ın (2006) işitme engelli 50 öğrenci ile topluma uyum sorunlarının incelenmesi üzerine yaptığı araştırmada sevinç ve kederlerini paylaşmayla ilgili sonuçlar cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermiştir (80). Bu araştırmada kullanılan çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinde aile, arkadaş ve özel bir insan boyutunda sevinç ve keder paylaşımıyla ilgili maddeler vardır. Bu nedenle bahsedilen araştırmanın sonuçlarında cinsiyet ile anlamlı bir farkın çıkmış olması farklı bir engel grubu üzerinden bu araştırmayı destekler niteliktedir. Aslan'ın (2017) engelli ve engelli olmayan ergen bireylerin algıladıkları sosyal destek ile intihar olasılığı arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasının sonuçlarına göre engelli ergenlerde algılanan sosyal destek toplam puanlarının cinsiyet değişkeni ile arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır (74). Buna göre Aslan'ın araştırması bu çalışma sonuçları ile çelişmektedir ancak Aslan'ın

ergenlerle çalışırken, bizim araştırmamızda yetişkin grupla çalışılması bu çelişkiyi beklenir kılmaktadır. Çünkü ergenler bulundukları yaşam döneminde kimlik arayışları ve yaşama bakışları nedeniyle yetişkinlere göre farklı algılara sahip olabilmektedir. Polat ve Bayrak Kahraman (2013) yaşlı bireylerin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında katılımcıların cinsiyeti ile algıladıkları sosyal destek arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı tespit edilmiş olup (81) bu sonuçlar da görme engelli yetişkinler ile gerçekleştirilen araştırmamız sonuçlarıyla çelişmektedir ancak Polat ve Bayrak Kahraman'ın çalıştığı grupta herhangi bir engelli veya doğrudan görme engelli bireyin bulunmayışının, iki araştırma arasındaki çelişkili sonuçların nedeni olabileceği düşünülmektedir.

Algılanan sosyal desteğin bulunulan yaş grubuna göre farklılaşp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Algılanan sosyal desteğin bulunulan yaş grubuna göre farklılaşp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Küçük ve Arıkan'ın (2006) işitme engelli çocuklarla yaptığı araştırmasında da sevinç ve kederlerini paylaşmayla ilgili sonuçlar yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir (80). Bu araştırmada kullanılan çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinde aile, arkadaş ve özel bir insan boyutunda sevinç ve keder paylaşımıyla ilgili maddeler vardır. Bu nedenle bahsedilen araştırmanın sonuçlarında yaş ile anlamlı bir farkın çıkmamış olması farklı bir engel grubu üzerinden bu araştırma ile benzer sonuçlara sahiptir. Aslan'ın (2017) engelli ve engelli olmayan ergen bireylerin algıladıkları sosyal destek ile intihar olasılığı arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasının sonuçlarına göre engelli ergenlerde algılanan sosyal destek ölçeği toplam puanlarının bulundukları sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır (74). Bulundukları sınıf düzeyinin farklı yaşları da temsil ettiği düşünüldüğünde söz konusu araştırma sonuçlarında bahsedilen konuda anlamlı bir farkın çıkmamış olması farklı bir çalışma grubu üzerinden bu çalışmayı destekler niteliktedir. Polat ve Bayrak Kahraman'ın (2013) 60 yaş ve üzerinde çalıştığı yaşlı bireylerin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında yaşlı bireylerin algıladıkları sosyal destek ortalaması $63,91 \pm 14,39$ bulunmuş olup oldukça yüksek bir sonuç elde etmiştir (81). Bizim çalışmamızda ise 61-70 yaş grubunun algıladığı sosyal destek ortalaması

58,63±17,94 bulunmuştur. İki çalışma arasındaki ortalamalarda görülen bu farkta görme engeli durumunun varlığının etkili olduğu düşünülmektedir.

Algılanan sosyal desteğin medeni duruma göre farklılaşıp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Algılanan sosyal desteğin medeni duruma göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Literatürde bu sonucu reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Algılanan sosyal desteğin sahip olunan çocuk sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Algılanan sosyal desteğin çocuk sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Literatürde bu sonucu reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Algılanan sosyal desteğin çalışma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Algılanan sosyal desteğin çalışma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Görme engelli yetişkin bireyler çalışmıyor olsalar da dernek faaliyetlerine katılıyor olmaları ve bu şekilde ya da başka şekillerde bir sosyal çevre edinebiliyor oluşlarının anlamlı bir farkın çıkmasında engel olabileceği düşünülmektedir. Literatürde bu sonucu da reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Algılanan sosyal desteğin mesleğe göre farklılaşıp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Algılanan sosyal desteğin mesleğe göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Literatürde bu sonucu da reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Algılanan sosyal desteğin aylık gelir düzeyine ve sosyoekonomik düzeye göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırmanın iki alt amacıdır. Araştırma sonuçlarına göre algılanan sosyal desteğin aylık gelir düzeyine ve sosyoekonomik düzeye göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında aylık gelir düzeyi için anlamlı bir fark bulunamazken, katılımcıların kendilerini ait hissettikleri sosyoekonomik düzey için anlamlı bir fark mevcuttur. Aylık gelir düzeyi ile algılanan sosyal destek arasında anlamlı bir fark bulunamazken, hissedilen sosyoekonomik düzey ile anlamlı bir farkın varlığı göstermektedir ki görme engelli yetişkin bireylerin aylık kazancı hangi düzeyde olursa olsun esas önemli olan nokta kendilerini gördükleri sosyoekonomik düzeyin alt, orta veya üst oluşudur. Bu durumda birey ne kadar yüksek kazanca sahip

olursa olsun kendini alt sosyoekonomik düzeyde görüyor ise kendini orta ve üst sosyoekonomik düzeyde görenlere göre algıladığı sosyal destek düşük olacaktır. Literatürde her iki sonucu da reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

5.5. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Puanlarının Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmanın sürekli değişkenlerinden biri olan sosyal destek algısının eğitim düzeyine ve yararlanılan eğitim programlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırmanın iki alt amacıdır. Araştırma sonuçlarına göre algılanan sosyal desteğin eğitim düzeyine ve yararlanılan eğitim programlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında her ikisi için de anlamlı bir fark bulunmamıştır. Literatürde her iki sonucu da reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

5.6. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Puanlarının Engel Durumlarına Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın sürekli değişkenlerinden biri olan sosyal destek algısının engel oranına göre farklılaşıp farklılaşmadığı alt amaçlardandır. Araştırma sonuçlarına göre algılanan sosyal desteğin engel oranına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Literatürde bu sonucu da reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Algılanan sosyal desteğin engelin olduğu döneme göre farklılaşıp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Algılanan sosyal desteğin engelin olduğu döneme göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları yaşlılık döneminde engelli hale gelenlerin algıladıkları sosyal desteğin; sırasıyla çocuklukta, yetişkinlikte, doğuştan engelli olanların algıladıkları sosyal desteğe göre daha fazla olduğu, en düşük oranda algılanan sosyal desteğin ise ergenlik döneminde engelli hale gelenlerde olduğunu

göstermektedir. Katılımcılardan yaşlılık döneminde engelli olanların algıladıkları sosyal desteğin en yüksek oluşu o yaşa gelene kadar hayatta kazandıkları deneyim ve oturmuş sosyal ilişkileriyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Yetişkinlik döneminde engelli olan katılımcıların algıladıkları sosyal desteğin yüksek olmasının da bu durumla bağlantılı olabileceği düşünülmektedir. Yine aynı açıdan bakıldığında ergenlik döneminde engelli hale gelen katılımcılarda algılanan sosyal desteğin düşük oluşu da kimlik karmaşası yaşadıkları, yaşamlarına ve sosyal hayatlarına dair çarpıcı değişimlerin yaşandığı dönemde bir engellilik hali ile karşılaşmış olmaları bugün algıladıkları sosyal desteği olumsuz olarak etkilediği değerlendirilmektedir. Çocukluk döneminde engelli olmuş veya doğuştan engelli olan katılımcıların algıladıkları sosyal desteğin yüksekliği ise araştırmanın yapıldığı dönemde görme kaybının getirdiği yas sürecini tamamlamış ve görme duyusunun olmadığı bir yaşama kendilerini adapte etmiş olmalarıyla açıklanabilir. Çünkü bebeklik ve çocukluk dönemi yaşama dair bütün becerilerin temellerinin atıldığı dönemlerdir. Literatürde bu sonucu reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

5.7. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Puanlarının Sosyal Özelliklerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmanın sürekli değişkenlerinden biri sosyal destek algısının Braille alfabesi bilme durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı alt amaçlardandır. Sosyal destek algısının Braille alfabesi bilme durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Literatürde bu konuyla ilgili doğrudan bir araştırma bulunmamaktadır ancak Braille alfabesi görme engelli bireyler için ne ifade ediyorsa işitme engelliler için de dudak okumanın benzer bir şeyi ifade ettiği değerlendirildiğinde; Küçük ve Arıkan'ın (2006) işitme engelli çocuklarla yaptığı araştırmasında sevinç ve kederlerini paylaşmayla ilgili sonuçlar işitme cihazı kullanma durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermiştir (80). Bu çalışmada kullanılan çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinde aile, arkadaş ve özel bir insan boyutunda da sevinç ve keder paylaşımıyla ilgili maddeler vardır. Tüm bu bağlantılar dikkate alındığında bahsedilen araştırmanın sonuçlarında dudak okuyabilme durumu ile anlamlı bir farkın çıkmış olması farklı bir engel grubu

üzerinden bu araştırma ile zıt sonuçlara sahiptir. Literatürde bu sonucu reddeden veya destekleyen başka bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Algılanan sosyal desteğin beyaz baston kullanmaya göre farklılaşıp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Algılanan sosyal desteğin beyaz baston kullanımına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Literatürde bu konuyla ilgili doğrudan bir araştırma bulunmamaktadır ancak beyaz baston görme engelli bireyler için ne ifade ediyorsa işitme engelliler için de işitme cihazı onu ifade etmektedir. Küçük ve Arıkan'ın (2006) işitme engelli çocuklarla yaptığı araştırmasında da sevinç ve kederlerini paylaşmayla ilgili sonuçlar işitme cihazı kullanma durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir (80). Bu araştırmada kullanılan çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinde aile, arkadaş ve özel bir insan boyutunda sevinç ve keder paylaşımıyla ilgili maddeler vardır. Tüm bu bağlantılar dikkate alındığında bahsedilen araştırmanın sonuçlarında işitme cihazı kullanma durumu ile anlamlı bir farkın çıkmamış olması farklı bir engel grubu üzerinden bu araştırma ile benzer sonuçlara sahiptir. Literatürde bu sonucu reddeden veya destekleyen başka bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Algılanan sosyal desteğin bağımsız harekete göre farklılaşıp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Algılanan sosyal desteğin bağımsız harekete göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları bazen bağımsız hareket edebilenlerin algıladıkları sosyal desteğin, bağımsız hareket edemeyenlere; bağımsız hareket edemeyenlerin algıladıkları sosyal desteğin ise bağımsız hareket edebilenlere göre daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu araştırmada bazen bağımsız hareket edebilen katılımcılar lehine çıkan anlamlı farkın nedeninin kimi zaman ihtiyaçları olmadığını bildikleri halde destek talep ettikleri kişi veya kişilerin varlığını daha iyi hissedebiliyor olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bağımsız hareket edemeyenler ise daima birine ihtiyaç duymaları ve ihtiyaçlarının muhtemelen aynı kişi veya kişiler tarafından giderilmesi nedeniyle bu duruma alışmış ve özümsemiş olmalarından kaynaklı algıladıkları sosyal desteğin önemini görmezden geliyor olabilirler. Bu durumun da algıladıkları sosyal desteğin düşmesine neden olabileceği değerlendirilmektedir. Bağımsız hareket edebilenlerin algıladıkları sosyal desteğin daha düşük olmasının sebebinin ise bu konuda kimseye ihtiyaç duymuyor oluşları ve çoğunlukla bireysel

hareket etmeleri olduğu düşünölmektedir. Literatürde bu sonucu reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Algılanan sosyal desteğin iletişim kurmada zorluğa göre farklılaşıp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Algılanan sosyal desteğin iletişim kurmada zorluğa göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Literatürde bu sonucu reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Algılanan sosyal desteğin sosyal etkinliklere katılım durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Algılanan sosyal desteğin sosyal etkinliklere katılım durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Literatürde bu sonucu da reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Algılanan sosyal desteğin daha önce gidilmeyen yerlere gitmede isteklilik durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Algılanan sosyal desteğin daha önce gidilmeyen yerlere gitmede isteklilik durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları daha önce gidilmeyen yerlere gitmede istekli olan katılımcıların algıladıkları sosyal desteğin, bazen istekli olanlara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. En düşük algılanan sosyal desteğin ise daha önce gidilmeyen yerlere gitmede isteksiz katılımcılarda bulunmaktadır. Bu araştırmada daha önce gidilmeyen yerlere gitmede istekli olan veya bazen istekli olan katılımcılar lehine çıkan anlamlı farkın yeni yerlerde yeni insanlarla tanışıyor ve farklı sosyal çevrelere girebiliyor olmalarından kaynaklandığı düşünölmektedir. İsteksiz olan katılımcıların algıladıkları sosyal desteğin daha düşük olmasının sebebinin ise yine aynı açıdan bakıldığında sosyal çevrelerinin genişleme ihtimalinin diğer katılımcılara göre az olmasından kaynaklanabileceği değerlendirilmektedir. Literatürde bu sonucu reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

5.8. Katılımcıların Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği Puanlarının Sosyodemografik Özelliklere Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmanın sürekli değişkenlerinden biri olan olumlu gelecek beklentisinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı alt amaçlardandır. Olumlu gelecek beklentisinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Literatür tarandığında araştırmalarda gelecek beklentisinin daha çok küçük yaşta veya yetişkin, görme, ortopedik veya zihinsel engelli çocuğa sahip anne-babalar, bakım verenler ve engelli yakınları ile çalışıldığı görülmüştür. Şarvan Cengiz ve ark. (2019) 65 yaş ve üzerindeki bireylerde fiziksel aktivite düzeyi ile umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada da gelecekle ilgili beklentilerin cinsiyet ile arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (82). Söz konusu sonuçlar farklı bir grupta çalışılmış olsa da araştırmamızın bulgularını destekler niteliktedir.

Olumlu gelecek beklentisinin bulunulan yaş grubuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Olumlu gelecek beklentisinin bulunulan yaş grubuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları 18-30 yaş grubunda olan görme engelli bireylerin olumlu gelecek beklentisinin diğer yaş gruplarındaki görme engelli bireylerdeki olumlu gelecek beklentisine göre daha fazla olduğunu göstermektedir. 18-30 yaş grubundan sonra sırasıyla 41-50, 51-60, 61-70 yaş gruplarında olumlu gelecek beklentisinin azaldığı görülürken; en düşük olumlu gelecek beklentisi ise 31-40 yaş grubundaki görme engelli bireylerde tespit edilmiştir. Bu araştırmada 18-30 yaş grubunun lehine çıkan anlamlı farkta genç nüfus olmaları ve kendilerini uzun bir geleceğin beklediğini düşünmeleri dolayısıyla mevcut yaşam koşulları ne olursa olsun geleceğe dair olumlu bakış açısına sahip olmalarının ve geleceği değiştirebilecek gücü ve azmi kendilerinde görmelerinin etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu açıdan bakıldığında diğer yaş gruplarında gruptaki yaş arttıkça olumlu gelecek beklentisinin azalması da beklenir bir sonuçtur. Fakat bu kademeli azalmanın yanı sıra 31- 40 yaş grubunda en düşük olumlu gelecek beklentisine rastlanması dikkat çekici bir sonuçtur. Bu yaş grubunda bulunan insanların Türkiye koşullarında genellikle bakımından sorumlu oldukları bir aile kurmuş olabilecekleri değerlendirildiğinde kendi gelecekleriyle birlikte sorumlu oldukları aile bireylerinin

gelecek kaygısını da üstlenmiş olabilecekleri ve bu sorumluluk duygusunun bireyin olumlu gelecek beklentisini olumsuz etkilemiş olabileceği düşünülmektedir. Literatürde doğrudan görme engelli yetişkin bireylerin gelecek beklentileri ilgili bir araştırmaya rastlanmamakla birlikte, araştırmamızda olumlu gelecek beklentisi ile yaş grupları arasında çıkan anlamlı farkı reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Olumlu gelecek beklentisinin medeni duruma göre farklılaşıp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Olumlu gelecek beklentisinin medeni duruma göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Şarvan Cengiz ve ark. (2019) 65 yaş ve üzerindeki bireylerde fiziksel aktivite düzeyi ile umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada da gelecekle ilgili beklentilerin medeni durum ile arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (82). Söz konusu sonuçlar farklı bir grupta çalışılmış olsa da araştırmamızın bulgularını destekler niteliktedir.

Olumlu gelecek beklentisinin sahip olunan çocuk sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Olumlu gelecek beklentisinin çocuk sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları bir çocuğu olan görme engelli bireylerin olumlu gelecek beklentisinin diğer gruplarındaki görme engelli bireylerdeki olumlu gelecek beklentisine göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bir çocuğa sahip olanlardan sonra sırasıyla iki çocuğa sahip, üç veya daha fazla çocuğa sahip olan görme engelli yetişkinlerde olumlu gelecek beklentisinin azaldığı görülürken; en düşük olumlu gelecek beklentisi ise hiç çocuğu olmayan görme engelli bireylerde tespit edilmiştir. Çocuk sayısı birden yukarı çıktıkça olumlu gelecek beklentisinin düşmesinin nedenin sorumluluk düzeyinin artmasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca burada elde edilen bu sonuç iki paragraf öncesinde 31-40 yaş grubunda olumlu gelecek beklentisinin diğer yaş gruplarına göre düşük çıkması konusunda yapılan yorumla ilgili olup yapılan yorumu bir oranda haklı çıkarmaktadır. Çocuğu olmayan görme engelli bireylerin olumlu gelecek beklentisinin en düşük çıkması ise sahip olunan çocuğun yokluğunun önemli bir sosyal destek mekanizmasının da yokluğu anlamına gelmesi ile ilişkilendirilebilir. Literatürde bu sonucu reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Olumlu gelecek beklentisinin çalışma durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Olumlu gelecek beklentisinin çalışma durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Görme engelli yetişkin bireyler çalışmıyor olsalar bile ailelerinin yardımıyla geçiniyor olmaları veya engelli aylığı almaları dolayısıyla çalışan veya emeklilerden fazla bir gelir farklarının olmaması, olsa bile bu konuda çoğunun tatminkar tutumlarının olmasının anlamlı bir farkın çıkmasında engel olabileceği düşünülmektedir. Şarvan Cengiz ve ark. (2019) 65 yaş ve üzerindeki bireylerde fiziksel aktivite düzeyi ile umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada da gelecekle ilgili beklentilerin çalışma durumu ile arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (82). Söz konusu sonuçlar farklı bir grupta çalışılmış olsa da araştırmamızın bulgularını destekler niteliktedir.

Olumlu gelecek beklentisinin mesleğe göre farklılaşp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Olumlu gelecek beklentisinin mesleğe göre farklılaşp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Literatürde bu sonucu da reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Olumlu gelecek beklentisinin aylık gelir düzeyine ve sosyoekonomik düzeye göre farklılaşp farklılaşmadığı araştırmanın iki alt amacıdır. Araştırma sonuçlarına göre olumlu gelecek beklentisinin aylık gelir düzeyine ve sosyoekonomik düzeye göre farklılaşp farklılaşmadığına bakıldığında aylık gelir düzeyi için anlamlı bir fark bulunamazken, katılımcıların kendilerini ait hissettikleri sosyoekonomik düzey için anlamlı bir fark mevcuttur. Aynı durum önceki konu başlıklarında ele alındığı üzere algılanan sosyal destek için de geçerliydi. Aylık gelir düzeyi ile olumlu gelecek beklentisi arasında anlamlı bir fark bulunamazken, hissedilen sosyoekonomik düzey ile anlamlı bir farkın varlığı göstermektedir ki görme engelli yetişkin bireylerin aylık kazancı hangi düzeyde olursa olsun esas önemli olan nokta kendilerini gördükleri sosyoekonomik düzeyin alt, orta veya üst oluşudur. Bu durumda birey ne kadar yüksek kazanca sahip olursa olsun kendini alt sosyoekonomik düzeyde görüyor ise kendini orta ve üst sosyoekonomik düzeyde görenlere göre olumlu gelecek beklentisi düşük olacaktır. Şarvan Cengiz ve ark. (2019) 65 yaş ve üzerindeki bireylerde fiziksel aktivite düzeyi ile umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada da gelecekle ilgili beklentilerin gelir düzeyi ile arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (82). Söz konusu sonuçlar farklı bir grupta çalışılmış olsa da

araştırmamızın bulgularını destekler niteliktedir. Burcu (2005) Ankara’da görme engelliler okulunda eğitim gören 225 görme özürlü çocuk ile yaptığı ,görme özürlü çocukların geleceğe ilişkin düşüncelerinde ailelerinin sosyoekonomik düzeyinin önemini incelediği araştırmasında öğrencilerin ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyi ile onların geleceğe ilişkin düşünceleri arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunamasa da, iki değişken arasındaki yüzde ilişkisine bakarak şu çıkarımlarda bulunmuştur: “Hangi sosyoekonomik düzeyde olursa olsun, öğrencilerin geleceğe ilişkin düşünceleri endişe taşıyan bir umut çerçevesinde şekillenmektedir. Öte yandan yine de sosyoekonomik düzey dikkate alındığında, üst sosyoekonomik düzeyde ailelere sahip özürlü öğrencilerin endişeleri olmakla birlikte geleceğe ilişkin umutları bulunmakta (%3.6) ve %1.3 ile geleceklerinden oldukça umutlu gözükmemektedirler. Bu sosyoekonomik düzeydeki öğrenciler geleceğe ilişkin umutsuzluk içeren bir düşünce sergilememektedir. Orta sosyoekonomik düzeydeki öğrenciler %40,4 ile geleceklerine ilişkin endişeli bir umut beslemektedirler. Alt sosyoekonomik düzeyde olan özürlü öğrencilerde ise düşük oranda sergilense de geleceğe ilişkin olumsuz düşünceler bulunmaktadır (%4) 76). Burcu’nun söz konusu çalışması olumlu gelecek beklentisi ile sosyoekonomik düzey arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamaması açısından araştırmamız ile çelişse de yüzdesel değerlendirmeleri kapsamında farklı aynı engel türündeki farklı bir yaş grubu üzerinden bulgularımızı destekler niteliktedir.

5.9. Katılımcıların Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği Puanlarının Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmanın sürekli değişkenlerinden biri olan olumlu gelecek beklentisinin eğitim düzeyine ve yararlanılan eğitim programlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırmanın iki alt amacıdır. Araştırma sonuçlarına göre olumlu gelecek beklentisinin eğitim düzeyine ve yararlanılan eğitim programlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında her ikisi için de anlamlı bir fark bulunmamıştır. Şarvan Cengiz ve ark. (2019) 65 yaş ve üzerindeki bireylerde fiziksel aktivite düzeyi ile umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada da gelecekle ilgili beklentilerin eğitim durumu ile arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (82). Söz konusu sonuçlar farklı bir grupta çalışılmış olsa da araştırmamızın bulgularını

destekler niteliktedir.

5.10. Katılımcıların Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği Puanlarının Engel Durumlarına Göre Farklaşmasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın sürekli değişkenlerinden biri olan olumlu gelecek beklentisinin engel oranına göre farklılaşıp farklılaşmadığı alt amaçlardandır. Araştırma sonuçlarına göre olumlu gelecek beklentisinin engel oranına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Görme oranları ne olursa olsun görme engelli bireyler engellerinin getirdiği engellenmeler ile karşılaşılıyor olsalar bunu yaşamlarına yansıtmadıkları ve kişisel geleceklerine dair olumlu bir bakışa sahip oldukları görülmektedir. Literatürde bu sonucu da reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Olumlu gelecek beklentisinin engelin olduğu döneme göre farklılaşıp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Olumlu gelecek beklentisinin engelin olduğu döneme göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Literatürde bu sonucu reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

5.11. Katılımcıların Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği Puanlarının Sosyal Özelliklerine Göre Farklaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmanın sürekli değişkenlerinden biri olumlu gelecek beklentisinin Braille alfabesi bilme, beyaz baston kullanma, bağımsız hareket edebilme, iletişimde zorluk durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı çalışmanın alt amaçlarındandır. Olumlu gelecek beklentisinin ayrı ayrı olmak üzere tüm bu durumlara göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Literatürde bu sonuçları reddeden veya destekleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Olumlu gelecek beklentisinin sosyal etkinliklere katılım, daha önce gidilmeyen yerlere gitmede isteklilik durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı

diğer alt amaçlardır. Olumlu gelecek beklentisinin sosyal etkinliklere katılım, daha önce gidilmeyen yerlere gitmede isteklilik durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında her iki durum için de anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları sosyal etkinliklere katılım konusunda istekli olan görme engelli bireylerin olumlu gelecek beklentilerinin, bazen istekli olanlara; bazen istekli olanların olumlu gelecek beklentilerinin ise isteksiz olan katılımcılara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçları daha önce gidilmeyen yerlere gitmede istekli olan katılımcıların olumlu gelecek beklentilerinin, bazen istekli olanlara göre daha yüksek olduğunu göstermekte, en düşük olumlu gelecek beklentisi ise daha önce gidilmeyen yerlere gitmede isteksiz katılımcılarda bulunmaktadır. Literatürde bu sonucu reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Sosyal etkinliklere katılım konusunda istekli olan katılımcılar ve daha önce gidilmeyen yerlere gitmede istekli olan katılımcılar lehine çıkan anlamlı fark değerlendirildiğinde şimdiki yaşamlarında aktif ve görünür olmanın geleceğe dair bakışlarını olumlu etkiliyor olabileceği düşünülmektedir. Literatürde bu sonuçları reddeden veya destekleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

5.12. Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanlarının Sosyodemografik Özelliklere Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmanın sürekli değişkenlerinden biri olan umutsuzluk düzeyinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı alt amaçlardandır. Umutsuzluk düzeyinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu sonuç görme engelli yetişkinlerin kadın-erkek fark etmeksizin benzer umutsuzluk düzeylerine sahip olabileceğini göstermektedir. Literatürde görme engelliler özelinde bu sonucu reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Akgün'ün (2015) ortopedik engelli bireylerin umutsuzluk düzeyi ile intihar olasılığı arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında ortopedik engelli bireylerde umutsuzluk düzeyi cinsiyete göre anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir (61). Bu sonuç araştırma bulgularımızı farklı bir engel grubu üzerinden destekler niteliktedir. Cebeci'nin (2021) yetişkinlerde sosyal fobi ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında ise yetişkinlerde cinsiyetin,

umutsuzluk düzeylerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı bulunmuştur (77). Galioğlu'nun (2014) 18-26 yaş aralığındaki öğrencilerle çalıştığı, beliren yetişkinlerin yalnızlık ve umutsuzluk düzeyleri ile aile işlevleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında kız öğrencilerin umutsuzluk puanlarının erkek öğrencilerin puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşük olduğu saptanmıştır (83). Bu sonuç araştırmamız bulgularıyla çelişmektedir. Tan ve ark. (2005) hemodiyaliz hastalarında sosyal destek ve umutsuzluk arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında cinsiyet ile umutsuzluk puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (78). Elde ettikleri busonuç araştırma bulgularımızı destekler niteliktedir.

Umutsuzluk düzeyinin bulunulan yaş grubuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Umutsuzluk düzeyinin bulunulan yaş grubuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları 18-30 yaş grubunda olan görme engelli bireylerin umutsuzluk düzeylerinin diğer yaş gruplarındaki görme engelli bireylerdeki umutsuzluk düzeylerine göre daha düşük olduğunu göstermektedir. 18-30 yaş grubundan sonra sırasıyla 41-50, 51-60, 61-70 yaş gruplarında umutsuzluk düzeyinin arttığı görülürken; en yüksek umutsuzluk düzeyi ise 31-40 yaş grubundaki görme engelli bireylerde tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlar beklendiği üzere olumlu gelecek beklentisindeki sonuçlarla tam olarak zıt özellik göstermektedir. Dolayısıyla olumlu gelecek beklentisiyle yaş grupları arasındaki ilişki için yapılan değerlendirmenin umutsuzluk düzeyi için de aynen tekrarlanması mümkündür. Literatürde görme engelliler özelinde bu sonucu reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Cebeci'nin (2021) yetişkinlerde sosyal fobi ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında yaş grupları ile umutsuzluk düzeyi arasında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu ($p<0.05$) ve en yüksek ortalamaya sahip 21-30 yaş grubundaki yetişkin bireylerin, yaşları 41-50 ile 51 ve üstü olan yetişkin bireylerden daha yüksek umutsuzluk düzeyine sahip oldukları tespit edilmiştir (77). Galioğlu'nun (2014) 18-26 yaş aralığındaki öğrencilerle çalıştığı, beliren yetişkinlerin yalnızlık ve umutsuzluk düzeyleri ile aile işlevleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında umutsuzluk düzeyi ortalama puanı $4,17\pm4,32$ olarak belirlenmiştir. Belirlenen bu puanla ilgili 18-26 yaş grubundaki yetişkinlerin umutsuzluk düzeyinin genel anlamda düşük olduğu yorumu yapılabilir (83). Bu sonuç bizim çalışmamız kapsamında da

benzer yaş grubunda en düşük umutsuzluk düzeyinin çıkması ile ilişkilendirildiğinde birbirini doğrulayan sonuçların ortaya çıktığı değerlendirilmektedir. Tan ve ark. (2005) hemodiyaliz hastalarında sosyal destek ve umutsuzluk arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında yaş ile umutsuzluk puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir (78). Elde ettikleri bu sonuç araştırma bulgularımız ile çelişmektedir.

Umutsuzluk düzeyinin medeni duruma göre farklılaşıp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Umutsuzluk düzeyinin medeni duruma göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu sonuç görme engelli yetişkinlerin medeni durumları ne olursa olsun benzer umutsuzluk düzeylerine sahip olabileceğini göstermektedir. Literatürde görme engelliler özelinde bu sonucu reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Cebeci'nin (2021) yetişkinlerde sosyal fobi ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında medeni durum ile umutsuzluk düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır (77). Çalışmamızda engelli olsalar dahi yetişkinlerle çalışıldığı değerlendirildiğinde Cebeci'nin elde ettiği bu sonucun bulgularımızı destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Tan ve ark. (2005) hemodiyaliz hastalarında sosyal destek ve umutsuzluk arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında medeni durum ile umutsuzluk puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir (78). Elde ettikleri bu sonuç araştırma bulgularımızı destekler niteliktedir.

Umutsuzluk düzeyinin sahip olunan çocuk sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Umutsuzluk düzeyinin çocuk sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları bir çocuğu olan görme engelli bireylerin umutsuzluk düzeyinin diğer gruplarındaki görme engelli bireylerdeki umutsuzluk düzeylerine göre daha düşük olduğunu göstermektedir. Bir çocuğa sahip olanlardan sonra birbirine çok yakın ortalamalarla sırasıyla üç veya daha fazla çocuğa sahip, iki çocuğa sahip olan görme engelli yetişkinlerde umutsuzluk düzeyinin arttığı görülürken; en yüksek umutsuzluk düzeyi ise hiç çocuğu olmayan görme engelli bireylerde tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar olumlu gelecek beklentisindeki sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Literatürde bu sonucu reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Umutsuzluk düzeyinin çalışma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Umutsuzluk düzeyinin çalışma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu sonuç görme engelli yetişkinlerin çalışma durumları ne olursa olsun benzer umutsuzluk düzeylerine sahip olabileceğini göstermektedir. Literatürde görme engelliler özelinde bu sonucu da reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Savaşan ve ark. (2013) koroner arter hastalarında sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve umutsuzluğu inceledikleri araştırmalarında ise bir işte çalışanların umutsuzluk puanı (5 ± 4) çalışmayanlara (8 ± 5) göre daha düşük olup, aradaki fark anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0.05$) (79).

Umutsuzluk düzeyinin mesleğe göre farklılaşıp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Umutsuzluk düzeyinin mesleğe göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Bulgulara göre umutsuzluk düzeyinin en yüksek avukatlarda görülürken onu yakın sonuçlarla öğretmenler ve psikologların izlediği tespit edilmiştir. Görüldüğü üzere eğitim seviyesi yüksek grupların umutsuzluk düzeyinin daha yüksek olması dikkat çekicidir. Bu durum farkındalık düzeyi ile ilişkilendirilebilir. Literatürde görme engelliler özelinde bu sonucu da reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Tan ve ark. (2005) hemodiyaliz hastalarında sosyal destek ve umutsuzluk arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında meslek ile umutsuzluk puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0.05$) (78).

Umutsuzluk düzeyinin aylık gelir düzeyine ve sosyoekonomik düzeye göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırmanın iki alt amacıdır. Araştırma sonuçlarına göre Umutsuzluk düzeyinin aylık gelir düzeyine ve sosyoekonomik düzeye göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında ikisi için de anlamlı bir fark bulunamazken, katılımcıların kendilerini ait hissettikleri sosyoekonomik düzey için $p=,061$ anlamlı bir fark çıkmasına yakın bir sonuç mevcuttur. Çalışmaya dahil edilen katılımcıların sayısının artırılması halinde anlamlı bir farkın çıkması mümkün görünmektedir. Literatürde görme engelliler özelinde her iki sonucu da reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Akgün'ün (2015) ortopedik engelli bireylerin umutsuzluk düzeyi ile intihar olasılığı arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında ortopedik engelli bireylerde umutsuzluk düzeyi, sosyoekonomik duruma göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0.05$) (61). Söz konusu

araştırmanın verilerine göre düşük sosyoekonomik durumdaki ortopedik engelli bireylerin umutsuzluk düzeyleri, yüksek sosyoekonomik durumdaki ortopedik engelli bireylerden daha yüksektir. Bu sonucun araştırmamız bulgularıyla çelişmekle birlikte sayının artırılması durumunda oluşabilecek anlamlı farka da kanıt oluşturduğu değerlendirilmektedir. Savaşan ve ark. (2013) koroner arter hastalarında sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve umutsuzluğu inceledikleri araştırmalarında ekonomik duruma göre umutsuzluk puan ortalamalarına bakıldığında, “çok düşük” (10 ± 4), “düşük” (8 ± 5) ve “orta” (6 ± 4) olarak değerlendiren grupların puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($p < 0.05$) (79). Buna göre umutsuzluk puanının ekonomik durum yükseldikçe azaldığı görülmektedir.

5.13. Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanlarının Eğitim Durumlarına Göre Farklaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmanın sürekli değişkenlerinden biri olan umutsuzluk düzeyinin eğitim düzeyine ve yararlanılan eğitim programlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırmanın iki alt amacıdır. Araştırma sonuçlarına göre umutsuzluk düzeyinin eğitim düzeyine ve yararlanılan eğitim programlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında her ikisi için de anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu sonuç görme engelli yetişkinlerin eğitim düzeyleri ve yararlandıkları eğitim programlarına bakılmaksızın benzer umutsuzluk düzeylerine sahip olabileceğini göstermektedir. Literatürde görme engelliler özelinde her iki sonucu da reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Akgün’ün (2015) ortopedik engelli bireylerin umutsuzluk düzeyi ile intihar olasılığı arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında ortopedik engelli bireylerde umutsuzluk düzeyinin eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir (61). Bu sonuç araştırma bulgularımızı farklı bir engel grubu üzerinden destekler niteliktedir. Cebeci’nin (2021) yetişkinlerde sosyal fobi ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında eğitim durumu ile umutsuzluk düzeyi arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (77). Sonuçlar çalışma bulgularımızı destekler niteliktedir. Tan ve ark. (2005) hemodiyaliz hastalarında sosyal destek ve umutsuzluk arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında eğitim seviyesi ile umutsuzluk puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($p < 0.05$). Araştırma bulgularına

göre yüksekokul mezunu hastaların umutsuzluk puan ortalamaları en düşük iken okuryazar olmayanlarda en yüksek olarak bulunmuştur. Bu sonucun eğitimin baş etme stratejilerini kullanmaya olumlu katkısının olduğunu desteklediğini ve genel olarak eğitim seviyesi yükseldikçe hastaların bilinçli baş etme mekanizmalarını geliştirmeleri, maddi olanakların ve sosyal durumun daha iyi olması sonuçları olumlu etkilemiş olabileceğini değerlendirmişlerdir (78). Bu sonuç araştırmamız bulguları ile çelişmektedir ancak Tan ve arkadaşlarının yorumu görme engellilere uyarlanacak olursa görme engelli bireylerin eğitim seviyesi ne olursa olsun bazı istisnalar dışında engel türlerinden dolayı benzer gelir düzeyine sahip işlerde çalıştıkları ve genel anlamda maddi olanakları arasında uçurumların olmadığı söylenebilir. Bu durumun anlamlı bir fark çıkmasını engellemiş olabileceği değerlendirilmektedir.

5.14. Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanlarının Engel Durumlarına Göre Farklaşmasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın sürekli değişkenlerinden biri olan umutsuzluk düzeyinin engel oranına göre farklılaşıp farklılaşmadığı alt amaçlardandır. Araştırma sonuçlarına göre umutsuzluk düzeyinin engel oranına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu sonuç görme engelli yetişkinlerin engel oranları ne olursa olsun benzer umutsuzluk düzeylerine sahip olabileceğini göstermektedir. Literatürde bu sonucu reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Umutsuzluk düzeyinin engelin olduğu döneme göre farklılaşıp farklılaşmadığı bir diğer alt amaçtır. Umutsuzluk düzeyinin engelin olduğu döneme göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu sonuç görme engelli yetişkinlerin engelleri hangi dönem oluşmuş olursa olsun benzer umutsuzluk düzeylerine sahip olabileceğini göstermektedir. Literatürde görme engelliler özelinde bu sonucu reddeden veya destekleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Akgün'ün (2015) ortopedik engelli bireylerin umutsuzluk düzeyi ile intihar olasılığı arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında ortopedik engelin doğuştan veya sonradan edinilmesinin umutsuzluk düzeyini etkilemediği bulunmuştur (61). Elde edilen bu sonuç farklı bir engel grubu üzerinden bulgularımızı destekler niteliktedir.

5.15. Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği Puanlarının Sosyal Özelliklerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmanın sürekli değişkenlerinden biri umutsuzluk düzeyinin Braille alfabesi bilme, beyaz baston kullanma, bağımsız hareket edebilme, iletişimde zorluk durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı çalışmanın alt amaçlarındandır. Umutsuzluk düzeyinin ayrı ayrı olmak üzere tüm bu durumlara göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Literatürde bu sonuçları reddeden veya destekleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Umutsuzluk düzeyinin sosyal etkinliklere katılım, daha önce gidilmeyen yerlere gitmede isteklilik durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı diğer alt amaçlardır. Umutsuzluk düzeyinin sosyal etkinliklere katılım, daha önce gidilmeyen yerlere gitmede isteklilik durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında her iki durum için de anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları sosyal etkinliklere katılım konusunda istekli olan görme engelli bireylerin umutsuzluk düzeylerinin, bazen istekli olanlara; bazen istekli olanların umutsuzluk düzeylerinin ise isteksiz olan katılımcılara göre daha düşük olduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçları daha önce gidilmeyen yerlere gitmede istekli olan katılımcıların umutsuzluk düzeylerinin bazen istekli olanlara göre daha düşük olduğunu göstermekte, en yüksek umutsuzluk düzeyi ise daha önce gidilmeyen yerlere gitmede isteksiz katılımcılarda bulunmaktadır. Elde edilen bu sonuçlar beklendiği üzere olumlu gelecek beklentisindeki sonuçlarla tam olarak zıt özellik göstermektedir. Sosyal etkinliklere katılım konusunda istekli olan katılımcılar ve daha önce gidilmeyen yerlere gitmede istekli olan katılımcılar lehine çıkan anlamlı fark değerlendirildiğinde şimdiki yaşamlarında aktif ve görünür olmanın tıpkı geleceğe dair bakışlarını olumlu etkiliyor olabileceği gibi umutsuzluk düzeylerini de düşürebileceği düşünülmektedir. Şarvan Cengiz ve ark. (2019) 65 yaş ve üzerindeki bireylerde fiziksel aktivite düzeyi ile umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada fiziksel aktivite değerleri ile umutsuzluk düzeyi ölçeğinin alt boyutları arasında istatistiksel açıdan negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu belirlemiştir (82). Söz konusu sonuçlar farklı bir grupta çalışılmış olsa da araştırmamızın bulgularını destekler niteliktedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada görme engelli yetişkin bireylerin algıladıkları sosyal destek, olumlu gelecek beklentisi ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin analizi yapılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların algıladıkları sosyal destek, olumlu gelecek beklentileri ve umutsuzluk düzeyleri arasında çeşitli ilişkilere rastlanmıştır. Buna göre algılanan sosyal desteğin ve alt boyuları olan aile, arkadaş ve özel biri desteğinin yüksek olduğu durumlarda olumlu gelecek beklentisinin de yüksek olduğu görülürken, umutsuzluk düzeyinin ise düşük olduğu tespit edilmiştir.

Sosyal destek algısının cinsiyete, sosyoekonomik düzeye, engelli olunan döneme, bağımsız hareket edebilme durumuna ve daha önce gidilmeyen yerlere gitmede isteklilik durumuna göre farklılaştığı görülmektedir.

Olumlu gelecek beklentisinin bulunulan yaş grubuna, sahip olunan çocuk sayısına, hissedilen sosyoekonomik düzeye, sosyal etkinliklere katılmada isteklilik durumuna ve daha önce gidilmeyen yerlere gitmede isteklilik durumuna göre farklılaştığı görülmektedir. Umutsuzluk düzeyinin ise bulunulan yaş grubuna, sahip olunan çocuk sayısına, mesleğe/yapılan işe, sosyal etkinliklere katılmada isteklilik durumuna ve daha önce gidilmeyen yerlere gitmede isteklilik durumuna göre farklılaştığı görülmektedir. Beklenildiği üzere olumlu gelecek beklentisi ile umutsuzluk düzeyi benzer özelliklerle ilişkili bulunmuştur ve bu ilişkiler birbirine zıt niteliktedir.

Tüm bu sonuçlar değerlendirildiğinde görme engelli yetişkin bireylerin sahip olduğu sosyodemografik unsurlar, eğitim durumları, engel durumları ve sosyal özelliklerinin algıladıkları sosyal destek, olumlu gelecek beklentisi ve umutsuzluk düzeyi üzerindeki etkisi açıktır. Bu faktörler mikro, mezo ve makro düzeydeki tüm uygulamalarda ve müdahalelerde göz önünde bulundurulmalıdır.

Katılımcıların sosyal destek algıları ortalamanın biraz üstünde sonuçlar gösterse de görme engelli yetişkin bireyler gibi sosyal desteğe daha fazla ihtiyacı

olan bir grupta sosyal destek algısı puanlarının ortalamasının biraz üstünde olması, kişi bazına inildiğinde sosyal destek algısının ortalamasının çok altında olduğu bireylerin de çıkması toplumun ve özellikle görme engelli çocuğa sahip ailelerin görme engellilik, görme engellilerin yaşadığı sorunlar hem de görme engelli bireylere doğru yardım teknikleri konularında bilgi düzeylerinin artırılması ve daha fazla bilinçlendirilmeleri gerektiğini göstermektedir.

Görme engelli yetişkin bireylerin sosyal destek algıları bireyin sosyal yaşamına dair ipuçları verir. Sosyal destek algısının yüksek olması bireyin yaşam kalitesini ve doyumunu artırıcı bir etkiye sahip olacaktır. Görme engelli bireylerin sosyal destek kaynaklarının artırılması için sosyalleşebilecekleri alanların artırılması yararlı olacaktır. Bunun için derneklerin faaliyetleri artırılmalı, desteklenmeli ve derneklere erişimi olmayan bireylerin de bu engelleri ortadan kaldırılmalıdır. Bireylerin sosyal yaşama dahil olması için erişilebilirlik sorunları tespit edilmeli ve çözüm önerileri geliştirilmelidir.

Görme engelli yetişkin bireyler geleceğe ilişkin olumlu bir bakış açısına sahip olsalar da bu durum engelli politikalarındaki eksikliğin farkında olmadıkları ve bunları eleştirmedikleri anlamına gelmemektedir. Bu nedenle var olan politikalarda günümüz koşullarına uygun revizyonlar yapılması ve yeni politikaların oluşturulması gerekliliği açıktır. Bu konuda doğru adımların atılabilmesi için literatürde görme engellilerin yaşamlarına eğilen daha fazla araştırmanın yapılması ve bu araştırmaların politikalara yön vermesi gerekliliği esastır.

Görme engelli bireylerden en temel ihtiyaçlarından ikisi olan breyl alfabesini bilmeyenlerin ve beyaz baston kullanamayanların olması verilecek özel eğitimlerin kalitesinin artırılmasının gerekliliğine işaret etmektedir. Kalitenin artması için rehabilitasyon merkezlerinde multidisipliner çalışmanın yaygınlaşması, istihdamda tek bir meslek grubuna yönelimin olmaması gerekmektedir. Görme engelli bireylerin beyaz baston kullanımının artırılması sosyal yaşamda daha çok var olmalarına yardımcı olacaktır. Araştırma sonuçlarında göre sosyal etkinliklere katılım, daha önce gidilmeyen bir yere gitmede isteklilik gibi bireyin sosyal yaşamda var olmasını içeren durumlardaki aktifliğin olumlu gelecek beklentisini artırdığı, umutsuzluk düzeyini ise azalttığı değerlendirildiğinde beyaz baston kullanımının bu durumu kolaylaştıracağı düşünülmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre görme engelli yetişkin bireylerin en önemli sosyal destek kanallarından birinin aile olduğu görülmektedir. Bu nedenle yalnızca görme engelli bireyi değil aileleri de kapsayan müdahalelerin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Görme engelli çocuğa sahip ailelerin, yas sürecinde yaşadıkları kabul aşamasını sağlıklı bir şekilde geçememeleri ve görme engelli bireyi engeliyle birlikte kabul edememe durumları, yas sürecinin bir basamağında takılı kalmaları görme engelli bireyin algıladıkları aile desteğini oldukça düşürecektir. Dolayısıyla görme engelli bireyin görme yoksunluğu dışında başetmek zorunda bırakıldığı başka problemlere yol açacaktır. Bu gibi durumlarda yalnızca görme engeli olan bireyin değil aile üyelerinin de yardıma ihtiyacı olacağı açıktır. Böyle ve buna benzer olası risklerin oluşmasını engellemek adına görme engelli çocuğa sahip ailelerin de daha ilk aşamadan güçlendirilmeleri, doğru bilgilendirilmesinin sağlanması, aile sisteminin işlerliğinin devamının sağlanması, aile içi iletişimin güçlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde tüm bunların gerçekleştirilebileceği ve ulaşımı kolay danışma merkezlerinin kurulması gerekmektedir. Bu konuda koruyucu ve önleyici çalışmaların planlanması önemlidir.

Araştırma sonucunda görme engelli yetişkin bireylerin algıladıkları sosyal destek, gelecek beklentileri ve umutsuzluk düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ancak araştırmanın 165 kişi ile yapılması ve yalnızca Ankara ve İstanbul'da yaşayan görme engelli yetişkinlerle çalışılması gibi faktörler nedeniyle bazı alt amaçlara göre anlamlı bir farklılaşmanın bulunamadığı değerlendirilmektedir. Bu durumun yanı sıra farklı engel gruplarında çıkacak sonuçlar da gelecek araştırmalar için merak konusu olabilecek niteliktedir. Farklı engel grupları arasında karşılaştırmalı bir araştırmanın yapılması için araştırmanın katılımcı grubunun genişletilerek yeniden yapılması gerekliliği de ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu tüm bu konular, engellilik alanında sağlıklı ve işe yarar politikaların geliştirilmesi açısından da büyük önem arz etmektedir.

Araştırma anket ve ölçeklerinin uygulanması esnasında görme engelli yetişkin bireylerle kurulan iletişim neticesinde önemli konular gündeme gelmiş tüm bu konular nicel özellik taşıyan bu araştırmada ele alınamamış, ele alınan bazı konulara ise yalnızca verilerin yorumlanması sırasında değinilebilmiştir. Dolayısıyla bu araştırmanın bir de nitel araştırmaya ihtiyacı vardır ki bu araştırma çalışma grubu açısından nitel araştırmaya oldukça uygundur.

Araştırma konusuyla ilgili literatür tarandığında sosyal destek algısının, gelecek beklentisinin ve umutsuzluk düzeyinin işlendiği araştırmalarda engellilik ile ilgili olanlarda genellikle engelli çocukların ebeveynleri veya bakım verenleri ile çalışılmış olduğu, az da olsa benzer konularda ise görme engelli çocuklarla, işitme engelli çocuklarla, ortopedik engelli yetişkinlerle, engeli bulunmayan yetişkin veya yaşlı bireylerle çalışılan araştırmalara rastlanmıştır. Tüm bunlar dikkate alındığında görme engelli bireylerin algıladıkları sosyal destek, gelecek beklentisi veya umutsuzluk düzeyi konularının başka değişkenlerle de ilişkisinin çalışılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

7. KAYNAKLAR

1. Genç Y., Çat G. Engellilerin istihdamı ve sosyal içerme ilişkisi, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2013, 1: 363-393.
- 2.5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5378.pdf>, Erişim: 2022.
3. Ünsal F., Şahan B. Okul öncesi dönem çocuklarının “engelli” kavramına ilişkin görüşleri, *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 2015, 1: 1-8.
4. Temiz K. Görme Engellilerde Ruhsal Belirtilerin, Yaşam Doyumunun ve Stresle Baş Etme Tarzlarının Araştırılması, Tıp Fakültesi, Uzmanlık tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi, 2010.
- 5.<http://siteresources.worldbank.org/TURKEYINTURKISHEXTN/Resources/455687-1328710754698/YoneticiOzeti.pdf>, Erişim: 2020.
6. Koca C. Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu, İstanbul, Dünya Engelliler Vakfı, 2010, Erişim: <http://www.devturkiye.org/upload/files/engellilericintasarim.pdf>, 2022.
7. Özbatak M. Engelli bireylerin yaşamdan beklentilerinin incelenmesi, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2017, 9: 356-375.
8. Burcu E. Üniversitede okuyan özürlü öğrencilerin sorunları: Hacettepe-Beytepe kampüsü öğrencileri örneği, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, 1: 83-103.
9. Burcu E. Türkiye’deki engelli bireylere ilişkin kültürel tanımlamalar: Ankara örneği, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2011, S:1, s. 37-54.
10. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni Nisan’22. https://www.aile.gov.tr/media/108892/eyhgm_istatistik_bulteni_nisan2022.pdf, Erişim: 2022

11. Azarkan E., Benzer E. Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme ve Türkiye’de engelli hakları, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018, 38: 3-29.
12. Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına Dair Sözleşme. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm>, Erişim: 2022.
13. 159 No’lu Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam (Sakatlar) Sözleşmesi. https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377302/lang--tr/index.htm, Erişim: 2022.
14. Karataş K., İçli T. ve Çamur Karataş S. *Engelli Hakları ve Ayrımcılıkla Mücadele*, Ankara, Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayını, 2014, 171.
15. Okur N., Erbil Erdugan F. Sosyal Haklar ve Özürlüler: Özürlülük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme, Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu II Bildiriler, İstanbul, Petrol-İş Yayını, 2010, 245-263.
16. Çınarlı S. Kamu Hizmetlerinin Yürütülmesinde Engelli Hakları, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2008.
17. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>, Erişim: 2022.
18. Erbil Erdugan F. *Türkiye’de Özürlü Yoksulluğu Ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara-Keçiören Örneği*. Ankara, Anıl Matbaacılık, 2010
19. Çarkçı Ş. Engellilerin Mesleki Eğitimi ve İstihdamı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2011.
20. İsbir E. G., Akdoğan A. A., Beydoğan B., Yelsalı Parmaksız P. M., Sabuktay A., Vural H. S. *Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması*, 1. Baskı, Yorum Basın Yayın Sanayi Ltd. Şti., 2010: 192.
21. T.C. Anayasası. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>, Erişim: 2022
22. Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere

Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130503-1.htm>, Erişim: 2022

23. Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması Ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik,
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/03/20130330-4.htm>, Erişim:2022

24. Maluliyet ve Çalışma Gücü Kaybı Tespiti İşlemleri Yönetmeliği,
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/09/20210928-4.htm>, Erişim: 2022

25. Şahin F. *Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal Refah Politikası Süreçlerine Katılımı*, 1. Baskı, Ankara, Aydınlar Matbaası, 2020: 162.

26. Zastrow C. *Sosyal Hizmete Giriş*, Ankara, Nika Yayınevi, 2013.

27. Duyan V., Özgür Sayar Ö., Özbulut M. *Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak*, 1. Baskı, Ankara, Öncü Basımevi, 2008: 232.

28. Çitil M., Üçüncü M. K. Türkiye’de engelli hakları ve engelliler hukuku’nun durumu, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2018, 35: 233-278.

29. Yılmaz V. Tarihsel gelişimi ve güncel ikilemleriyle Türkiye’de engellilik ve sosyal politikalar, B. Altuntaş (drl.) Dezavantajlı gruplar ve sosyal politika içinde (s. 57-77). Ankara, Nobel Yayıncılık, 2016.

30. Işıl Çetin B. Sanayi Devrimi’nden 21. yüzyıla batı dünyasında engellilik, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2017, 1: 91-121.

31. Akçalı Ş. Görme Engellilere Yönelik Tasarlanan Mekanların Erişilebilirlik Kapsamında İrdelenmesi: Görme Engelli Kütüphaneleri. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2015.

32. Çelik E. Onuncu yılında Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin İnsan Hakları Sözleşmesi ve sözleşme ruhu, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, 1: 219-246.

33. Şişman Y. Engelliler Acısından Eşitlik, Ayrımcılık ve Eğitim Hakkı, *Sosyal*

Politika Çalışmaları Dergisi, 2014, 32: 57-85.

34. Özensel E. Farklılıkların bir arada yaşamasında bir sorun alanı olarak ötekinin ötekileştirilmesi, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2020, 43: 369-378.

35. Ergün M. Ayrımcılık ve özürllüler, *Öz-Veri*, 2005, 1: 377-388.

36. Akbulut S. Gerçekten Eşit miyiz? Acı(ma), zayıf gör(me) ve yok say(ma) ekseninde engelli ayrımcılığı, K. Çayır, M. Ayan Ceylan (drl.) Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar içinde (s. 149-162). İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

37. Ayyıldız E. 10-14 Yaş Arasındaki Gören ve Görmeyen Çocukların Sözel Bellek Süreçleri Açısından Karşılaştırılmaları, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2004.

38. Tuncer T. Görme yetersizliği olan çocuklar, A. Ataman (Ed.), Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş içinde (s. 291-309). Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2015.

39. Enç M. *Görme Özürllüler: Gelişim, Uyum ve Eğitimleri*. Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1972.

40. Aslan C., Ordu, B., Öztürk, S., Takak, Ö, Yörük, İ., Yunus, B. Görme Engelli Ebeveynlerin Ve Çocuklarının Karşılaştıkları Zorluklar Ve Başetme Yöntemlerine İlişkin Araştırma, Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2016.

41. Şafak P. *Ağır ve Çoklu Yetersizliği Olan Çocukların Eğitimi*, Ankara, Vize Akademik, 2013: 160.

42. Özyürek M. *Görme Yetersizliği Olan Çocuğu Bağımsızlığa Hazırlamak İçin Ana Baba Rehberi*. Ankara, Bizim Büro, 1995.

43. Ergenç H. Görme engelli çocukların bilişsel gelişimleri ve 0-6 yaşın önemi, *İstanbul Üniversitesi Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 2001, 0: 47-79.

44. Kızılaslan A., Sözbilir M. Görme yetersizliği olan öğrencilerin bilişsel becerileri ve psikolojik deneyimleri üzerine bir derleme, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal*

Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2018, 31: 30-43.

45. Özçelik İ. Görme özürlülerin psikososyal gelişimlerinin değerlendirilmesi (7-11 yaş), *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1982, 2: 47-62.

46. Gürel Ö. Görme Engelli Ergenlerle Gören Ergenlerin Benlik Saygısı Gelişimlerinin Karşılaştırılması, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2007.

47. Aile Eğitim Rehberi: Görme Engelli Çocuklar. https://www.researchgate.net/publication/293815759_AILE_EGITIM_REHBERI_Gorme_Engelli_Cocuklar_Icin, Erişim: 2022

48. Karataş K., Duyan, V. Görme engellilerde benlik saygısı ve kaygı. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi* , 2001, 2: 1-15.

49. Altunay Arslantekin, B. Görme yetersizliği olan öğrencilerin bağımsız hareket becerilerinin değerlendirilmesi, *Eğitim ve Bilim*, 2015, 180: 37-40.

50. Arslan Y., Şahin H. M., Gülnar U., Şahbudak M. Görme engellilerin toplumsal hayatta yaşadıkları zorluklar (Batman merkez örneği), *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 2014, 2: 1-14.

51. Aytemu Sağıroğlu N. Eğitimin görme engelli kadınların toplumsal ve siyasal katılımı üzerindeki etkisi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017, 1: 169-191.

52. Gözükkara F., Yıldırım F., Bilge F. *Sağlık İstihdam ve Eğitim Sorunları. Görme Engelli Kadınlar Kurultayı*. Ankara, Can Ofset Matbaa, 2007.

53. Arıkan Ç. *Türkiye'de Görme Engelli Kadınlar: Sorunlar, Beklentiler, Çözüm Önerileri*, Ankara, Ankara Körler Federasyonu, 2001.

54. Osunluk H., Uğurlu B. Özürlü kadınlar ve ayrımcılık. *Öz-Veri Dergisi*, 2005, 1: 410-427.

55. Özdemir D. Ortopedik engelli kadınların sorun ve beklentileri üzerine bir araştırma: Tuzla ilçesi örneği. *Journal of Society ve Social Work*, 2012, 1: 57-71.

56. Karataş K. , Çiftçi Gökçearslan E. Türkiye’de engelli kadın olmak: Deneyimler

ve çözüm önerileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2010, 3: 13.

57. Diken İ. H. *Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*, 19. Baskı, Ankara, Pegem Akademi, 2019: 534.

58. Terzi Ş. Üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılıkları ve algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişki, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2008, 29: 1-11.

59. Ardahan M. Sosyal Destek ve Hemşirelik, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 2006, 2: 68-75.

60. Ehtiyar V. R., Ersoy A., Akgün A., Karapınar E. Üniversite öğrencilerinin geleceğe yönelik tutum ve olumlu gelecek beklentilerinin psikolojik iyilik halleri üzerindeki etkisi, *Mediterranean Journal of Humanities*, 2017, 2: 251-262.

61. Akgün B. P. Ortopedik Engelli Bireylerin Umutsuzluk Düzeyi ve İntihar Olasılığı Arasındaki İlişki., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Beykent Üniversitesi, 2015.

62. Şahin A. İlahiyat fakültesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleri üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 2005, 13: 143-157.

63. Tümkeya S. Ailesi yanında ve yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin umutsuzluk düzeylerinin karşılaştırılması, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2005, 4: 445-457.

64. Üngören E. ve Ehtiyar R. Türk ve Alman öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinin karşılaştırılması ve umutsuzluk düzeylerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi: Turizm eğitimi alan öğrenciler üzerinde bir araştırma. *Journal of Yasar University*, 2009, 14: 2093-2127.

65. Büyüköztürk Ş. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 24. Baskı, Ankara, Pegem Akademi, 2019: 214.

66. Büyüköztürk Ş., Kılıç Çakmak E., Akgün Ö. E., Karadeniz Ş., Demirel F. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 25. Baskı, Ankara, Pegem Yayınları, 2018: 348.

67. Eker D. Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2001, 1: 17-25.
68. İmamoğlu O. Geleceğe ilişkin yönelimlerde benlik tipine bağlı farklılıklar. *Türk Psikoloji Dergisi*, 2007, 22: 115-132.
69. Güler A. Relationship Between Self-construals and Future Time Orientations, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2004.
70. https://tr.wikipedia.org/wiki/Beck_Umutsuzluk_Ölçeği, Erişim: 2022
71. Seber G., Dilbaz N., Kaptanoğlu C., Tekin D. Umutsuzluk ölçeği geçerlilik ve güvenirliği, *Kriz dergisi*, 1993, 3: 139-142.
72. Durak A., Palabıyıkoglu R. Beck umutsuzluk ölçeği geçerlilik çalışması, *Kriz Dergisi*, 1994, 2: 311-319.
73. Tabachnick B. G., Fidell L. S. *Çok Değişkenli İstatistiklerin Kullanılması*, 6. Baskı. Boston, Allyn and Bacon, 2013: 815.
74. Aslan A. Engelli ve Engelli Olmayan Ergen Bireylerin Algıladıkları Sosyal Destek ile İntihar Olasılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi, 2017.
75. Bozkurt Erdem S. Engellilerin Evlilikle İlgili Görüş ve Beklentileri: Sakarya Örneği, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2019.
76. Burcu E. Görme özürlü çocukların geleceğe ilişkin düşüncelerinde ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyinin önemi: Ankara örneği, *Journal of Economy Culture and Society*, 2005, 31: 37-54.
77. Cebeci S. Yetişkinlerde Sosyal Fobi ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Gelişim Üniversitesi, 2021.

78. Tan M., Okanlı A., Karabulutlu E. ve Erdem N. Hemodiyaliz hastalarında sosyal destek ve umutsuzluk arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 2005, 8: 32-39.
79. Savaşan A., Ayten M., Ergene O. Koroner Arter Hastalarında Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ve Umutsuzluk, *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2013, 1: 1-6.
80. Küçük Y. ve Arıkan D. İşitme engelli çocukların topluma uyum sorunlarının incelenmesi, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 2006, 4: 22-30.
81. Polat Ü. ve Bayrak Kahraman E. Yaşlı bireylerin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişki, *Fırat Tıp Dergisi*, 2013, 4: 213-218.
82. Şarvan Cengiz Ş., Çetinkaya G. ve Delen B. 65 yaş ve üzerindeki bireylerde fiziksel aktivite düzeyi ile umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi (Manisa ili örneği), *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2019, 4: 25-39.
83. Galioglu C. Beliren Yetişkinlerin Yalnızlık ve Umutsuzluk Düzeyleri ile Aile İşlevleri Arasındaki İlişki, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi, 2014.

8. EKLER

EK-1. Katılımcı Bilgilendirilmiş Onam Formu

Katılımcı Bilgilendirilmiş Onam Formu

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi Beyhan Betül Bilgin tarafından yürütülen "Görme Engelli Yetişkin Bireylerin Sosyal Destek Algıları, Gelecek Beklentileri ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan çıkma hakkında sahipsizsiniz. Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen formlardaki soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

1. Araştırmayla İlgili Bilgiler:

- Araştırmanın Amacı: Görme engelli yetişkin bireylerin sosyal destek algıları, gelecek beklentileri ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesidir.
- Araştırmanın İçeriği: Görme engelli yetişkin bireylerin sosyal destek algıları, gelecek beklentileri ve umutsuzluk düzeylerinin farklı değişkenlere göre incelenerek bu üç kavram arasındaki ilişkinin tespit edilmesi ve engellilik sorunları politikaları konusunda öneriler geliştirilmesi
- Araştırmanın Nedeni: ☐ Bilimsel araştırma ☒ Tez çalışması
- Araştırmanın Öngörülen Süresi: 3 ay
- Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı: 165
- Araştırmanın Yapılacağı Yer(ler): Altı Nokta Körler Derneği İstanbul ve Ankara Şube, Gören Kalpler Derneği

2. Çalışmaya Katılım Onayı:

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya/gönüllüye verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı, soru sorma ve tartışma imkanı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Kendi el yazısı ile)

Adı-Soyadı:.....
İmzası:.....

(Varsa) Velayet veya Vesayet Altında Bulunanlar İçin:

Veli veya Vasisinin (kendi el yazısı ile)

Adı-Soyadı:.....
İmzası:.....

Not: Bu form, iki nüsha halinde düzenlenir. Bu nüshalardan biri imza karşılığında gönüllü kişiye verilir, diğeri araştırmacı tarafından saklanır.

Araştırmacının

Adı-Soyadı: Beyhan Betül Bilgin
İmzası:.....

EK-2. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu

1) Cinsiyet

☐ Kadın ☐ Erkek

2) Yaş ()

3) Medeni Durum

☐ Bekar ☐ Evli ☐ Boşanmış ☐ Dul

4) Kaç çocuğunuz var

☐ Çocuğum yok ☐ Bir ☐ İki ☐ Üç ve daha fazla

5) Eğitim Durumu

☐ Okula gitmedim ☐ İlkokul mezunu ☐ Ortaokul mezunu

☐ Lise mezunu ☐ Ön lisans mezunu ☐ Lisans mezunu

☐ Yüksek lisans / Doktora mezunu

6) Çalışma durumu

☐ Çalışmıyor ☐ Yarı zamanlı bir işte çalışıyor

☐ Tam zamanlı bir işte çalışıyor ☐ Emekli

7) Meslek ()

8) Aylık gelir ()

9) Kendinizi hangi sosyoekonomik düzeyde görüyorsunuz?

☐ Alt ☐ Orta ☐ Üst

10) Engel oranı ()

11) Ne zaman engelli hale geldiniz?

☐ Doğuştan ☐ Çocukluk döneminde ☐ Ergenlik döneminde

☐ Yetişkinlik döneminde ☐ Yaşlılık döneminde

12) Hangi tür eğitim programından yararlandınız?

☐ Örgün eğitim ☐ Kaynaştırma eğitimi ☐ Özel eğitim

☐ Görme engelliler okulu

13) Breyl Alfabesi biliyor musunuz?

☐ Evet ☐ Hayır

14) Beyaz baston kullanıyor musunuz?

☐ Evet ☐ Bazen ☐ Hayır

15) Bağımsız olarak bir yerden bir yere gidebiliyor musunuz?

☐ Evet ☐ Bazen ☐ Hayır

16) Daha önce gitmediğiniz bir yere gitme konusunda istekli misiniz?

☐ Evet ☐ Bazen ☐ Hayır

17) İnsanlarla iletişim kurmakta zorlanır mısınız?

☐ Evet ☐ Bazen ☐ Hayır

18) Sosyal etkinliklere katılma konusunda istekli misiniz?

☐ Evet ☐ Bazen ☐ Hayır

EK-3. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Aşağıda 12 cümle ve her bir cümle altında da cevaplarınızı işaretlemeniz için 1’den 7’ye kadar rakamlar verilmiştir. Her cümlede söylenenin sizin için ne kadar çok doğru olduğunu veya olmadığını belirtmek için o cümle altındaki rakamlardan yalnız bir tanesini daire içine alarak işaretleyiniz. Bu şekilde 12 cümlenin her birine bir işaret koyarak cevaplarınızı veriniz. Lütfen hiçbir cümleyi cevapsız bırakmayınız. Sizce doğruya en yakın olan rakamı işaretleyiniz.

1. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve ihtiyacım olduğunda yanımda olan bir insan (örneğin, flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet.

2. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim bir insan (örneğin, flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet.

3. Ailem (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) bana gerçekten yardımcı olmaya çalışır.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet.

4. İhtiyacım olan duygusal yardımı ve desteği ailemden (örneğin, annemden, babamdan, eşimden, çocuklarımdan, kardeşlerimden) alırım.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet.

5. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve beni gerçekten rahatlatan bir insan (örneğin, flört, nişanlı sözlü, akraba, komşu, doktor) var.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet.

6. Arkadaşlarım bana gerçekten yardımcı olmaya çalışırlar.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet.

7. İşler kötü gittiğinde arkadaşlarıma güvenebilirim.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet.

8. Sorunlarımı ailemle (örneğin, annemle, babamla, eşimle, çocuklarımla, kardeşlerimle) konuşabilirim.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet.

9. Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım var.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet.

10. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve duygularıma önem veren bir insan (örneğin, flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet.

11. Kararlarımı vermede ailem (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarımla, kardeşlerim) bana yardımcı olmaya isteklidir.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet.

12. Sorunlarımı arkadaşlarımla konuşabilirim.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet.

EK-4. Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği

Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği

1. Kisisel geleceğim konusunda oldukça iyimserim.

1. Hiç Katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3. Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum 4. Katılıyorum 5. Tamamen Katılıyorum

2. Eninde sonunda hedeflerime ulaşacağıma inanıyorum.

1. Hiç Katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3. Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum 4. Katılıyorum 5. Tamamen Katılıyorum

3. Gelecekte yapmak istediklerimi gerçekleştirebilmek konusunda iyimserim.

1. Hiç Katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3. Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum 4. Katılıyorum 5. Tamamen Katılıyorum

4. Kisisel geleceğim konusunda kötümser sayılmam.

1. Hiç Katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3. Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum 4. Katılıyorum 5. Tamamen Katılıyorum

5. Bazi güçlükler olsa da geleceğe iyimser bakıyorum.

1. Hiç Katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3. Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum 4. Katılıyorum 5. Tamamen Katılıyorum

EK-5. Beck Umutsuzluk Ölçeği

Beck Umutsuzluk Ölçeği

Geleceğe yönelik olumsuz beklenti ye da düşünceleri içeren cümlelerden size uygun olanları evet ye da hayır olarak kodlayınız.

- ___1- Geleceğe umut ve coşku ile bakıyorum
- ___2- Kendim ile ilgili şeyleri düzeltemediğime göre çabalamayı bıraksam iyi olur.
- ___3- İşler kötüye giderken bile her şeyin hep böyle kalmayacağını bilmek beni rahatlatıyor.
- ___4- Gelecek on yıl içinde hayatimin nasıl olacağını hayal bile edemiyorum.
- ___5- Yapmayı en çok istediğim şeyleri gerçekleştirmek için yeterli zamanım var.
- ___6- Benim için çok önemli konularda ileride basarili olacağımı umuyorum.
- ___7- Geleceğimi karanlık görüyorum.
- ___8- Dünya nimetlerinden sıradan bir insandan daha çok yararlanacağımı umuyorum.
- ___9- İyi fırsatlar yakalayamıyorum.Gelecekte yakalayacağıma inanmam için de hiçbir neden yok.
- ___10- Geçmiş deneyimlerim beni geleceğe iyi hazırladı.
- ___11- Gelecek benim için hoş şeylerden çok tatsızlıklarla dolu görünüyor.
- ___12- Gerçekten özlediğim şeylere kavuşabileceğimi ummuyorum.
- ___13- Geleceğe baktığımda şimdikine oranla daha mutlu olacağımı umuyorum.
- ___14- İşler bir türlü benim istediğim gibi gitmiyor.
- ___15- Geleceğe büyük inancım var.
- ___16- Arzu ettiğim şeyleri elde edemediğime göre bir şeyler istemek aptallık olur.
- ___17- Gelecekte gerçek doyuma ulaşmam olanaksız gibi.
- ___18- Gelecek bana bulanık ve belirsiz görünüyor.

___19- Kötü günlerden çok , iyi günler bekliyorum.

___20- İstedığım her şeyi elde etmek için caba göstermenin gerçekten yararı yok,nasıl olsa onu elde edemeyeceğim.

